

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Usuteaduskond
Religiooniuuringute eriala

Jaanus Eensalu

Maalid „Pühendumuspildid poosides“

Magistriprojekt

Juhendajad:

Anne Kull
Tartu Ülikool, usuteaduskond, süstemaatilise usuteaduse professor

Kaido Ole
Eesti kaasaegse kunsti maalikunstnik

Tartu 2023

Eessõna

Soovin avaldada tänu kõigile, kes on olnud mulle abiks käesoleva magistriprojekti loomisel. Tänan magistriprojekti juhendajaid Anne Kulli ja Kaido Olet. Suur tänu minu elukaaslasele, kes oli projekti loomise perioodil mulle väga suureks toeks, ja kõigile kursusekaaslastele, kes omapoolse vastutulelikkuse ning abivalmidusega projekti valmimisele kaasa aitasid. Suured tänusõnad kuuluvad Kõrgema Kunstikooli Pallas meediadisaini osakonnale.

Tartu, 28. aprill 2023. a.

Resüme

Magistriprojekti eesmärk on maalida ja kirjeldada õlimaalide seeria „Pühendumuspildid poosides“ loomist, mille abil omakorda saab religiooniuurija uurida maalikunstniku maalimise protsessis esinevaid mõtisklusi ja tähelepanekuid. Eesmärgiks on tuua esile ja avardada tekstikorpuste ja maalimise vahekorda. Autor analüüsib ja rakendab selleks vajalikku autoetnograafilist uurimismeetodit. Töö on osa magistriõppe loominguilisest ja uurimuslikust projektist ning selles käsitletud intervjuud on töövahendid, mis hõlmavad protsessi tekste kuni uurimistöö valmimiseni. Projekti lähtepunktiks on religiooni ja maalitavate teoste seose leidmine religiooniuuringute kaudu, mis laiendab vaadet teemast „Kristus ristil“ kommunikatsiooni uudses nägemuses. Maalikunstnik loob 12 maali, millel on peategelaseks figuur ristil; selleks uuris autor erinevaid tekstikorpuseid. Autor saab tekstikorpuste uurimise tulemused edasi kanda autoetnograafilise meetodiga maalitavasse teosesse.

Magistriprojekti üheks tulemuseks on näitus ehk 12 maali, mida eksponeeritakse Laatre Laurentsiuse kirikus. Laatre Püha Laurentsiuse kogudus ostis antud projektist endale käärkambri altarimaali: „Poos - 5 - Pühendumine V – Väärtushinnangud – Dünaamika“.

Laurentsiuse kiriku nimepäev on 10. augustil ehk lauritsapäeval. Käärkambri altarimaali õnnistamine ja näituse avamine toimub 12. augustil 2023. Laatre Laurentsiuse kirik asub Valgamaal Laatre alevikus.

Protsess hõlmas oskust ja teavet, kuidas arvestada religiooniuuringuga kaasnevat teaduslikku lähenemist ja selle sidumist loomega, maalikunsti eripäraga ning kuidas rakendada autoetnograafilisi kirjutisi terviklikuks projektiks. Magistriprojekti uurimuslik osa on loominguiline analüüs, mille käigus valmisid kaheteistkümne poosi (õlimaal) kirjeldused ja tähendused, mis tuginesid eneserefleksioonil. Saadud tulemuste põhjal koostas uurimistööle 144 filosoofilist nopet, küsimust, mis ühendavad teemat ja sisu. Nopped ja küsimused esitasin maalikunstnikule, et maalimise protsessis oleks tööülesanded selgemalt mõistetavad.

Kogu uurimuse ja maalimise protsessi pikkuseks kujunes kümme kuud (11.07.2022–28.04.2023).

Sisukord

1. Sissejuhatus	5
1.1. Projekti teema ja põhjendus	8
1.2. Uurimistöö ülesehitus	10
2. Praktilise magistriprojekti tähendus	15
2.1. Teoreetilised lähtekohad – indiviidi suhestumise mudel	17
2.2. Kaheteistkümne poosi kirjeldused ja tähendused.....	22
3. Ülevaade autoetnograafiast	38
3.1. Autoetnograafilised võimalused.....	39
3.2. Autoetnograafia eetika ja kriitika	40
4. Narratiivne analüüs	43
4.1. Maalide loomisprotsess: autoetnograafilised intervjuud	45
4.2. Kompositsiooni distsipliinid.....	77
5. Arengud ja mõju maalidele	78
5.1. Pühendumine ja poosid: sõnumite sisendid.....	79
5.2. Pühendumuspildid poosides: teemad ja nopped.....	96
Järeldused ja tulemuste analüüs	104
Kokkuvõte	108
Bibliograafia	109
Summary	116
Lisa 1. Maalid seeriast „Pühendumuspildid poosides“	120
Lisa 2. Usulise arengu astmed	132
Lisa 3. Kahe viimase aasta suurimad mõjutajad ja suunajad	134
Lisa 4. Puidust alusel pronksist mees ning pühendumine ja poos	135
Lisa 5. Välitöö: „Isiklikud pühapaigad ja pühad esemed“	136
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	141

1. Sissejuhatus

*Avage üks ja näete valgust!*¹

Alustan maalimisega, alustan religiooniuuringuga – nüüd on need minu teadvusesse loodud keskkonnad, mis kaasnevad minu elutegevusega.

Me arvame teadvat, mis on teadvus, sest omame ja kogeme seda, tunnetame ümbritsevat ja iseennast selle vahendusel. Ent sageli osutuvad just kõige lähemal olevad nähtused – ja mis saab isiksusele olla veel lähemal kui tema teadvus – hoolikamal vaatlemisel keerulisteks, vastuolulisteks, üllatavateks ja isegi paradoksaalseteks.²

Kui varasemalt olid need valdkonnad minu jaoks eraldatud, siis tänaseks kummastaval kombel on mõlemad tegevused hakanud teineteisega põimuma. Kommunikatsiooni tulemus uuringu ja maalimise vahel sõltub mõlemast keskkonnast ning teabe ehk kommunikatsiooni vahetamine saab seejuures olla ühe- või mitmesuunaline.

Religioon kui kommunikatsioon – kui inimesed üritavad mõista religiooni ja selle lõputuid veidraid rituaale, mõistatuslikke müüte, eksootilisi gurusid ja saladuslikke müstikuid, ei ole „kommunikatsioon“ enamasti esimene mõte, mis neile pähe tuleb. Tõepoolest, kommunikatsioon toob silme ette kujutluse informatsioonist, selgusest ja pragmaatilisest suhtlusest, samal ajal kui religioon on kaetud saladuslooriga ning maadleb hoomamatute eksistentsiaalsete küsimustega. Antropoloogid on tuginedes etnoloogidele ja nende uuringutele loomarituaalidest pidanud religiooni juba pikka aega üheks kommunikatsiooni vormiks. Mõistagi kasutavad religioonid ka „tavalisi“ kommunikatsioonivorme nagu rääkimine, laulmine ja kirjutamine, kuid kõige tõhusamalt ja ainulaadsemalt suhtlevad religioonid selle kaudu, mida ma nimetan siin lihtsalt kolmeks B-ks: religioosne käitumine (*behavior*; rituaalid) ja religioossed märgid (*badges*; rituaalse käitumise füüsilised väljendused, näiteks tätoveeringud ja religioossed rõivaesemed) ning keelud (*bans*; käitumispääangud, mida antropoloogias tuntakse ka tabude nime all). Kui inimesed palvetavad jumalate poole, üritavad nad loomulikult nende üleloomulike olenditega „suhelda“; ent kui me tahame mõista valiku survet, mis on vorminud palvet ning teisi religioosseid käitumisviise, märke ja keelde, siis ei saa me kõige asjakohasemateks suhtluspartneriteks pidada mitte jumalaid, vaid teisi koguduseliikmeid.³

¹ Minu esmane projekti teema oli religioosse sisuga 12 graafilist plakati ja trükk lametrükitehnikas serigraafia. Juhendajaks Leonhard Lapin (1947–2022). Teatud põhjustel ei saanud ta mind edasi juhendada (konsulteerida) ning nii jäigi esimene teema ja tehnika kõrvale. Tema mälestuseks lisasin kirjalikule tööle graafiliste tööde (lehed) nimed kaldkirjas peatükkide algusesse.

² Aru, J., Bachmann, T. 2009. *Tähelepanu ja teadvus*, 163.

³ Sosis, R. 2012. *Religioossed käitumisviisid, märgid ja keelud*. 285–286.

Noor eesti maaliija Maarja Nõmmik kirjutas minu magistriprojekti kavandi kohta eelretsensioonis järgmist: „*Kunstniku loomingulise protsessi ja mõttemaailma uurimine ei ole kergete killast, kuna maalikunstniku töö on enamasti pigem isiklikumat laadi loominguline tegevus ning suur osa loomingulisest protsessist toimub vaid kunstniku peas. Professionaalse kunstnikuna on projekti autoril aga erandlik eelis olla ühe jalaga teadusmaailmas, teisega kunstimaailmas, mistõttu tundub autoetnograafia käesoleva projekti kontekstis sobiv meetod kunstniku loomingulise protsessi mõistmiseks*“.⁴

Nii alustan uurijana vaatlust endasse. Uurijana kasutan magistriprojektis autoetnograafia uurimismeetodit – isiklike kogemusi, et kirjeldada ja/või vaadelda kunstilist praktikat, enese uskumusi ja kogemusi. Loojana liigun edasi-tagasi personaalse praktika ning kunstilise kogemuse vahel, ühendades need omavahel. Enesevaatluse käigus paigutan „uurija“ kogemused praktika ning kogemuse konteksti.

Selles projektis ei ole mõistlik kasutada väga kindlat (kitsendavat) raamistikku ja süsteemselt kinnist uurimismeetodit, pigem kasutan erinevatest uurimisprotsessidest parimaid lahendusi, suunates need kasutajakogemuse mugavusele ja/või kiirusele, mis tagab andmete ühtlase voo. Üks sellistest uurimisprotsessidest on näiteks spiraalne uurimisprotsess.

Spiraalne uurimisprotsess pakub võimaluse mis tahes etapis tagasi pöörduda varasemate etappide juurde. Naasmine varasemasse etappi ei tähenda selle lihtviisilist kordamist, vaid viimistlemist täiuslikumale tasemele. Seega ei jäeta kunagi ühtki etappi lõplikult seljataha. Samas näeme, et spiraalne mudel kätkeb lineaarsele omast loogikat: eelnev etapp on järgneva eeldus, näiteks uurimistulemuse eeldus on analüüs ning analüüsi eeldus on kogutud andmed jne.⁵

Spiraalne uurimisprotsess tugineb meie eelistatud vaadetele ja kujutustele (vt joonis 1).

Sellest vaatenurgast vaadatuna on teadusuuringud: tsüklilised; võib siseneda peaaegu igas punktis; on lõputu protsess; paneb teid üle vaatama oma praktika; ja toob teid tagasi teise alguspunkti. Tsükli olemus on uurimiskavandite lõikes erinev. Näiteks enamiku kvantitatiivsete uurimisprojektide puhul tuleb analüüsiotsused teha enne mis tahes välitööd või andmete kogumist. Selle põhjuseks on asjaolu, et võimalikud statistilised meetodid erinevad vastavalt kogutavate andmete tüübile. Seevastu kvalitatiivse uuringu puhul võib andmete kogumine, sorteerimine, analüüs ja

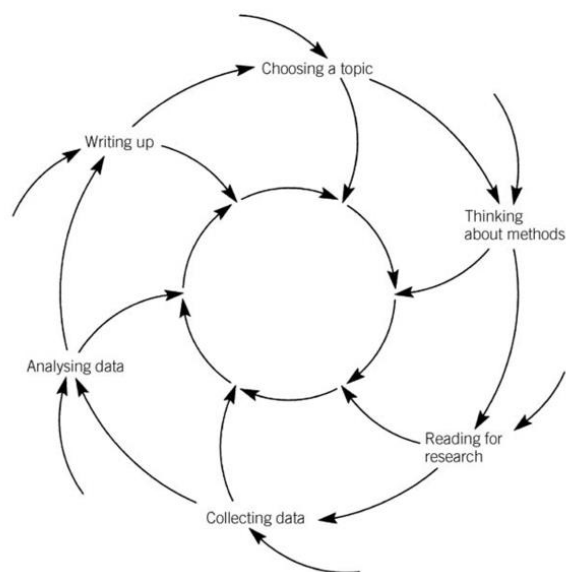
⁴ Nõmmik, M. 2023. *Retsensioon*, 1.

⁵ Öunapuu, L. 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*, 78.

lugemine toimuda samaaegselt. Projekti algfaasis on oluline saada aimu igast võimalikust – isegi ideaalsest – viisist, kuidas projekt võiks kulgeda.

See võimaldab valida oma vajadustele ja huvidele kõige sobivama uurimisprotsessi ning arendada oma valitud piirangute tunnetamist. See võimaldab ka arendada arusaamist oma uurimusliku lähenemise mõjudest, mis puudutab erinevate elementide etapiviisilisust ja teostamist ning seda, mida saab protsessis ja sellega seotud kogemuste osas oodata.⁶

Box 1.4 The research spiral

(Algallikas: Blaxter jt 2006, 9–10)

Joonis 1.⁷ Kirjutamine (sissekannete tegemine); Teema valimine; Meetodite üle mõtlemine; Lugemine uurimistööks; Andmete kogumine; Andmete analüüsimine

Autoetnograafia on uurimismeetod, kus andmete kogumine ja analüüs lähtuvad ennekõike uurimistöö tegijast ja selle uurimisviisi eesmärk on mõista kultuuri üksikisiku detailse kirjelduse kaudu. Digiandmete ja andmestunud ühiskonna kontekstis võimaldab see uurijal asuda dialoogi omaenda andmetega või reflekteerida omaenda kogemuse üle andmestunud ühiskonnas, võimaldades süvaanalüüsi ka keerulistes teemades. Tegemist on etnograafiliste meetodite perre kuuluva uurimisviisiga, kuid selmet keskenduda uuringus välisele grupile, on keskmes uurija ise ja tema suhe maailmaga. Ellis, Adams ja Boncher (2011)⁸ on rõhutanud, et autoetnograafia vastandub sageli traditsioonilistele uurimismeetoditele, kus uurija esindab teisi; autoetnograafias

⁶ Blaxter, L., Hughes, C., Tight, M. (2006). *How to Research. Third edition.* 9–10.

⁷ *Ibid.*, 9.

⁸ Ellis, C., Adams, T. E., Bochner, A. P. 2011. *Autoethnography: An Overview.*

käsitletakse uurimistöö tegemist kui poliitilist, sotsiaalse õigluse poole püüdlevat ühiskondlikult tundlikku tegevust.⁹

Albert Einstein on öelnud: „Religioon, kunst ja teadus on kõik sama puu oksad. Kõigi nende püüdluste eesmärk on inimest õilistada, tõsta teda puhtfüüsilise olemise sfäärist kõrgemale ja juhtida teda vabaduse poole.“

Selle magistriprojekti hüpotees peaks võimaldama näha olulisi tunnusoone religioonist, mis suunab loovust maalikunsti. Uurimisküsimus on, kas saan antud indiviidi suhestumise mudelit (vt ptk 2.1. Teoreetilised lähtekohad – indiviidi suhestumise mudel) neutraalselt ühendada religiooni-uuringute teadusega ja selle väljundiks luua (maalida) kaksteist religioosset maali, mille algallikad on usuteadusest¹⁰ ehk seal läbitud õppeainete temaatilised sisuloomed. Usuteaduses käsitlen suurel hulgal ülestunnistusi (visuaalne pihtimus), millest paljud on sõnastatud kui nägemused, visioonid. Uurimismeetodina kasutan autoetnograafiat ja tuginen selle loomeprotsessi tulemustele kui ka tekstikorpustele. Autoetnograafia kui kvalitatiivne uurimismeetod võimaldab minul kui maalikunstnikul kirjutada väga isiklikus stiilis ja avaldada oma kogemusi. Antud projekti kvalitatiivsete uurimuste andmed on selgepiirilisel struktureerimata, väga tihti verbaalsed või visuaalsed tekstid (sh fotod, intervjuud), mis on minu kui maalikunstniku enda loodud teabekogumid, mis sisaldavad enamasti visuaalset loomet.

1.1. Projekti teema ja põhjendus

Projekt, mis rajaneb loogikal, on hea teema seletus!

Autoetnograafilise uurimuse abil saan jõuda kunstniku kui nähtuse (fenomen) juurest kogemuseni ja selle süstematiseeritud kirjeldusteni. Uurijana olen samal ajal nii subjekt kui objekt¹¹, lähtepunktiks on isiklik kogemus ning eesmärgiks kirjeldada maalikunstniku olemust ja see kirjalikult fikseerida. Loon (maalin) 12 teost ning soovin nende kohta saada tagasisidet iseendalt, st mõjutustest (teadmised usuteaduskonnast) loodud väljundit – kirjeldusi ja analüüse. Peamiseks eesmärgiks on kunstnik/looja teemadest rääkima panna – kuidas „mina“ kui looja seda kogemust mõtestan ja mõistan. Kogutud informatsiooni ja teadmiste põhjal saan kirjeldada kunstnikku kui indiviidi, tekib võimalus aruteluks, dialoogiks uurija ja kunstniku vahel. Kirjeldustest saan luua tulemeid, mida suunan uuringusse ja edasiselt peegeldan maaliprotsessi. Loodud maali idee tekitab

⁹ Aasa, A. jt. 2020. *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht*, 739–740.

¹⁰ Religiooniuuringud ja teoloogia: <https://ois2.ut.ee/#/curricula/194378/version/2021/details>.

¹¹ Objekt ja subjekt, filosoofia kategooriad, mida kasutatakse inimese praktilise, tunnetusliku ja väärtustava tegevuse kirjeldamiseks ja seletamiseks. Objekt on ese või protsess, millele on suunatud subjekti aktiivsus. Subjekt (tänapäevase tähenduse määratledes Descartes) on tegevuse aktiivne alge kui indiviid, sotsiaalne rühm ja inimkond (inimene ühiskonnas ja ühiskond inimeses). Eesti Entsüklopeedia. <http://entsyklopeedia.ee>.

küsimusi, kuidas tõlgendatav näib, mis omakorda mõjutab edasist dialoogi pühendumuspiltidega religiooniuuringus. Magistriprojekti eesmärk on mõista enda kui kunstniku loomingulist protsessi ja sellest saadud tulemuste kasutamist uuringutes. Analüüsi tulemusena avaldan maalimisprotsessi käigus tekkinud ja kirja pandud narratiivid, mis aitavad mul mõista enda loominguga seotud usulisi (ja maaliloomingulisi) kogemusi. Autoetnograafilise uurimuse muudab väärtuslikuks aus ja avatud refleksioon minu isiklikust loomest, mida hiljem jagan lugejate ja vaatajatega, viies selle ühiskonda ja/või avardades sellega religioonikultuuriruumi. Otseseks väljundiks (otsetee) on religiooniantropoloogia ja religiooniuuringud.

Pilguheit religiooniantropoloogia varasesse ajalukku. Religiooni uurimise ajaloo antropoloogias võib kokku võtta väga lihtsustatult – varase antropoloogia tähelepanu keskmes olid eelkõige suured ja üldistavad küsimused: religiooni defineerimine, religiooni(de) päritolu ja evolutsioon, religiooni funktsioonid, samuti religiooni ning teaduse kui maailma seletamise viiside võrdlus. Alates 20. sajandi keskpaigast on religiooni antropoloogiline uurimine aga järk-järgult nihkunud suurema kontekstitundlikkuse, detailsuse ja ka temaatilise mitmekesisuse suunas.¹²

Mina kui religiooniuurija võin väita, et dekoratiivse ning religioosse sisuga maalidest ei saa rääkida enne, kui pole mõne sõnaga avanud antud teemat, nt antropoloogia ja religiooni-antropoloogia teaduslike uurimiste eripärad (tunnetusteoreetilist laadi probleemid).

Võib väita, et enamik sotsiaalteaduslike käsitlusi, ka antropoloogilisi, on püüdnud religiooni ära seletada, taandades näiteks usulise pöördumise sotsiaalsetele või psühholoogilistele vajadustele. Selline reduktsionism ehk taandamine ei arvesta aga religioosse kogemuse spetsiifikaga. Näiteks aukartust jumala ees, ekstaasi ja pühadust on raske (kui mitte võimatu) sotsiaalteaduslike terminite abil kirjeldada ja teooriate abil mõista. Oma teoreetiliste lähtekohtade piiratuse tajumist välitööde ajal on tunnistanud mitmed antropoloogid, uurides mitmekesiseid nähtusi üle maailma.¹³

Lähtudes ülaltoodud tekstist, ei hakka ma oma projektis usu ja uskumise olemust selgitama ainult terminite ja teooriate abil, vaid püüan andmeid avaldada autoetnograafia uurimis-meetodiga.

Religiooni, õnne ja ilu ning nende omavahelisi peegeldusi on raske hoomata ja mõista ning veelgi keerulisemaks läheb situatsioon, kui mängu tuleb paranormaalne (loodusseadustega seletamatu) kunstnik – „üleloomulik olend“ (vabakutseline kunstnik + vabakutseline kristlane + religiooni-filosoof). Nii leiame eest köielkõndijast kunstniku, kes hoiab tasakaalu kahe maailma vahel: religioonifenomenoloogia ja kunst, luues nende vahele omapärase segunenud kultuuriruumi.

¹² Annist, A. Kaaristo, M. 2017. *Sotsiaal- ja kultuuriantropoloogia*, 107–108.

¹³ Annist, A. Kaaristo, M. 2017. *Sotsiaal- ja kultuuriantropoloogia*, 123.

Siin ei ole tekkinud midagi uut, vaid näeme ammu unustatud – pühendumus ühiskonna mõistmisesse ja arengusse.

Ühiskonna arengute ja nende mõistmisega tegeleb otseselt antropoloogia.

Antropoloogia on klassikaliselt teadus Teisest – teisest kultuurist, ühiskonnast, veidi hilisemates vormides rühmadest ühiskonnas, mida nähakse mingis aspektis Teistena: vaestest, kodututest, subkultuuridest, etnilistest vähemustest, migrantidest jne. Arenguantropoloogia kui antropoloogia allharu uurib peamiselt: 1) lääne kultuurist (selle kõige üldisemas ja amorfsemas tähenduses) väljapoole – Teisele – suunatud arendamise praktikaid, ideoloogiaid ja institutsioone ning 2) nende praktikate, ideoloogiate ja institutsioonide mõju inimrühmadele, keda – või kelle elu mingeid aspekte – hindavad arendajad ebapiisavalt arenenuks võrreldes „arenenumate“ ühiskondade või rühmadega ja kelle suhtes neil on mingi voli muutusi esile kutsuda.¹⁴

Religiooniteadus on seotud religiooni uurimisega ning seda saab edukalt siduda autoetnograafilise uurimismeetodiga.

Religiooniteadus (varem võrdlev usuteadus) on religiooni tekkimist, olemust ja arenemist uuriv antropoloogiline teadus.¹⁵

Käsitletud distsipliinid on omavahel põimunud, sõltuvuses ning üksteise mõjusfääris, see annab loovust arengutele ja uuendustele.

1.2. Uurimistöö ülesehitus

Loomine, koostamine – struktuur on tulemuste maine jäädvustus!

Uurimus koosneb viiest peatükist ja kümnest alapeatükist. Peatükis „Praktilise magistriprojekti tähendus“ annan ülevaate isiklikest kompetentsidest ja antud projekti tähtsusest ning sellega seonduvast taustinformatsioonist.

Järgmises peatükis 2.1. „Teoreetilised lähtekohad – indiviidi suhestumise mudel“ käsitlen loodud mudeli omadusi ning kaheteistkümne poosi kirjeldusi ja tähendusi. Kolmandas peatükis annan ülevaate autoetnograafiast, selle uurimuse koostamise võimalustest ning antud uurimuse eetilistest probleemidest ja kriitikast. Järgmises, neljandas peatükis „Narratiivne analüüs“ uurin ja käsitlen loominguga seotud aspekte – teemasid, ülesehitust ning maalikunstniku isiklike ja pühasid esemeid (vt Lisa 5). Eelnev peatükk avab järgmised peatükid: „Maalide loomisprotsess“ ja „Kompositsiooni distsipliinid“.

¹⁴ Annist, A. 2011. *Otsides kogukonda sotsialismijärgses keskküläs. Arenguantropoloogiline uurimus*. 20–21.

¹⁵ Kulmar, T. 2006. *Üldine usundilugu: religiooniteaduse põhimõisted*, 10.

Peatükis „Arennud ja mõju maalidele“ loon viiteid (aluseid) kunstniku ja maalidel oleva peategelase vahel. Kaks järgmist peatükki – „Pühendumine ja poosid“ ning „Pühendumuspildid poosides“ – on valitud tekstid ja nopped, mis võtan oma tehtud märkmetest, ning maalide sisu selgitused seonduvalt autoetnograafilise uurimuse tulemustega, mis viib kogu uurimuse tulemi peatükini „Järeldused ja tulemuste analüüs“.

Kunstniku sõnastatud uurimus (loovuurimus) – tegemist on mõnulemise, teadmiste ja oskuste vahekordade tasakaalustamisega. Valmiv kunst ning sellega seonduv uurimus on kui positiivne elamise ja eksisteerimise (soov) väljund. Siinkohal on sobiv vaadata, kuidas näeb välja klassikaline teadusliku uurimistöö protsess.

Klassikaline lähenemine teadusliku uurimistöö protsessile sisaldab viit etappi:

- 1) uurimisprojekti kavandamine [teemaga tutvumine ja selle piiritlemine],
- 2) uurimistöö disain [uurimisplaani koostamine],
- 3) uurimismeetodite valik ja rakendamine [uurimuse teostamine],
- 4) vaatluste analüüsimine ja interpreteerimine,
- 5) tulemuste esitamine [uurimisaruande kirjutamine].¹⁶

Nii hakkavad teaduslik uurimistöö ja loovuurimus koos paralleelselt liikuma.

Selgusele jõudmiseks vaatame, mida kujutab endast loovuurimus.

Loovuurimus seob loomevaldkondi laiemate ühiskondlike protsesside ja probleemidega ning teadvustab kriitiliselt loometegevuse rolli maailmas. Eesti loovuurimuse raamlepp järgi: „Loovuurimus on mitmekesistuva teadusmaastiku üks olulisi väljundeid, mis ühendab seni eraldi-seisvana käsitletud loomingulisi praktikaid ja teadustegevust. Loovuurimus on kooskõlas peamiste teadus-arendustegevuste määratlustega, kuid vajab nii eesmärkide seadmisel kui ka tulemuste hindamisel kriteeriumide täpsemat lahtimõtestamist.“

Loovuurimus on loometegevuses väljenduv ja sellel põhinev uurimistöö, mille eesmärk on luua uusi teadmisi, uusi kultuurivorme, uusi loome- ja uurimismeetodeid või -tehnikaid ning panustada seeläbi uurimisvaldkondade, ühiskonna ja majanduse arengusse.

Loovuurimuse eesmärgid: loomevaldkondade arendamine; loomeprotsessi refleksioon ja analüüs, uute loometehnikate ning -meetodite arendamine ja uurimine; uute kunsti- ja kultuurivormide loomine ja arendamine; loovisiku ühiskondliku rolli mõtestamine, tema tegevusvälja ja mõju

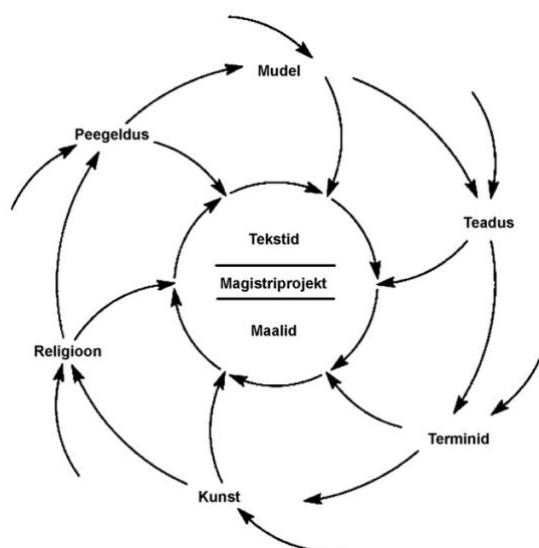
¹⁶ Virkus, S. 2010. *Teadustöö või uurimistöö tüüpilised etapid.*

uurimine ning sidumine muude eluvaldkondadega; ajalooliste ja nüüdisaegsete ühiskondlike ja kultuurinähtuste uut laadi mõtestamine loomemeetodite ja erinevate modaalsuste toel; eksperimentaalne materjalide, tehnoloogiate ning elukeskkonna kui terviku innovaatiline ja jätkusuutlik arendamine. Enamasti täidab loovuurimus rohkem kui üht eesmärki.“¹⁷

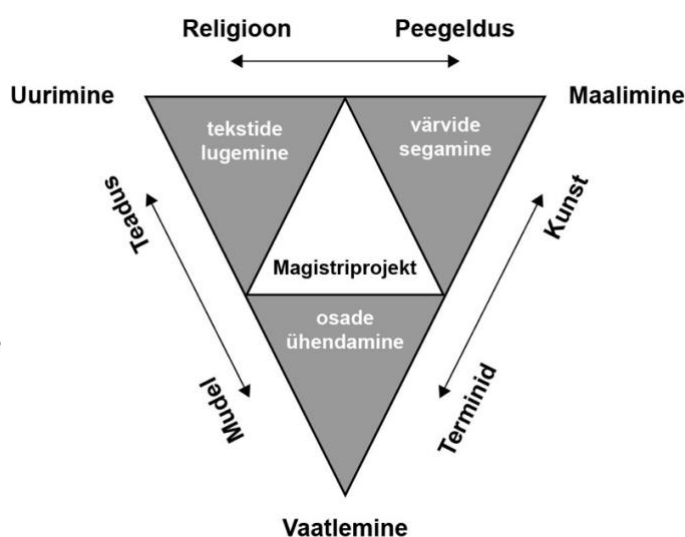
Võin lisada, et kõiki loovuurimuse raamlepingu eesmärke üks uurimus mõistagi ei saa täita, minu eesmärgiks on „*Loometegevuses väljenduv ja sellel põhinev uurimistöö*“.

Uurimistöö ülesehitus jaguneb kolme mudeli vahel: spiraalne (vt joonis 2), tsükliline¹⁸ (kolmnurkade mudel, vt joonis 3) ja lineaarne (indiviidi suhestumise mudel, vt joonis 5) uurimisprotsess. Kui kaks esimest mudelit on sisu loome poolest sarnased, siis kolmas on keeruline mudel/süsteem kultuurist kultuuri, mis jälgib indiviidi arenguetappide liikumist.

Mõningate proovide ja katsetuste tulemusena lõin, kujundas in töö/uurimuse teostamiseks kolmnurkade mudeli, mis on disainitud spiraalsest (edasiarendus) ja tsüklilisest mudelist.

Joonis 2. Spiraalse uurimisprotsessi mudel

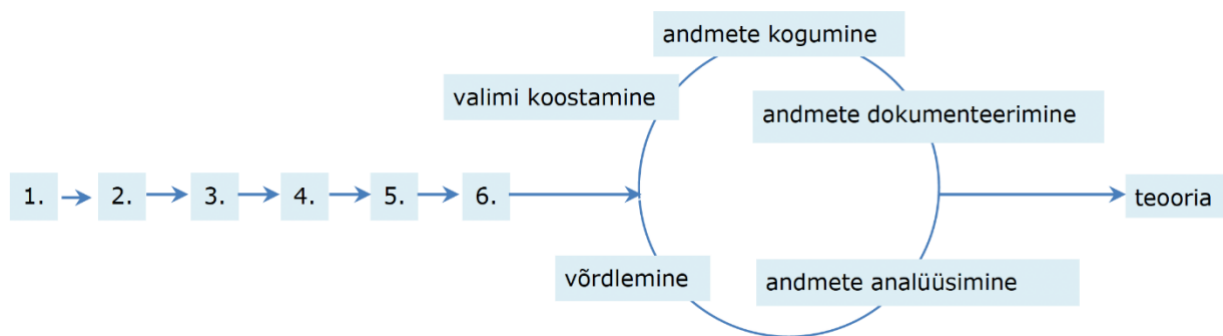
Joonis 3. Kolmnurkade mudel

Tsüklilise uurimisprotsessi etappe tähistavate kastikeste vahel on teravikuga nooled, mis näitavad, et igast etapist võib vajaduse korral tagasi liikuda eelnenud etappi, et seda täiendada. Samuti võib pärast viimast etappi tagasi pöörduda teise etappi, et teooriat täiendada. Seejärel võib alata uus uurimistsükkel.¹⁹ (Joonis 4.)

¹⁷ Eesti loovuurimuse raamlepe. 2021, 2–4.

¹⁸ Õunapuu, L. 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*, 76.

¹⁹ Õunapuu, L. 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*, 76–77.

Joonis 4. Lineaarse ja tsüklilise uurimisprotsessi kombinatsiooni mudel. (Algallikas: Õunapuu, L. 2014. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes.)

Aastal 2017 lõin indiviidi suhestumise mudeli, et kultuuris paremini jälgida ja määratleda indiviidi arengu etappe (alguses-sünd-kultuur ja lõpus-surm-kultuur).

Joonis 5. Indiviidi suhestumise mudel:

1. KULTUUR > 2. taju (emotsioon) > 3. geograafiline ruum > 4. tõlgendamine (keel) > 5. väärtushinnangud > 6. vajadus > 7. teadmine > 8. lojaalsus (+/-, kuulusus) > 9. käitumine (reaktsioon) > 10. MINA (indiviid) > 11. peegeldus > 12. imago (kuvand) > KULTUUR.²⁰
(vt [ptk 2.1](#). Teoreetilised lähtekohad – indiviidi suhestumise mudel)

Pärast mudeli valikut analüüsin valmivat maali mudeli kaudu saadud andmetega.

Järgnevalt analüüsin maali uuesti kompositsiooni piiritlevate tähendustega ning seejärel toimub lõplik „punkti panemine“ – kirjutan oma nime valmis tööle. Kompositsiooni piiritlevad tähendused (mõisted) on: asümmeetria, dekoratiivne, detail, dominant, dünaamika, ekspressioon, formaat, fookus, tasakaal, kontrast, pind, rütm.²¹ (vt [ptk 4.2](#). Kompositsiooni distsipliinid)

Autoetnograafilises uurimuses toimub osalusvaatlus järgnevalt: (vt joonis 3. Kolmnurkade mudel) religiooniuurija Eensalu (RU-Ee) ja maalikunstnik Jaanuse (MK-Ja) vahel toimub intervjuu (vt [ptk 4.1](#). Maalide loomisprotsess: autoetnograafilised intervjuud) ning kahe-teistkümnest filosoofilisest teemast ja sisu ühendavatest nopetest (punktid 1-12; vt [ptk 5.2](#). Pühendumuspildid poosides: teemad ja nopped) valib maalikunstnik kolm nopet (saab / on võimalik visualiseerida), mida püüab maalida visuaalseks pihtimuseks. Poolstruktureeritud intervjuu (autoetnograafia) käigus saavad kunstnik ja religiooniuurija viiteid ning vastuseid, need

²⁰ Eensalu, J. 2017. *Kunstniku raamat*. 72–73.

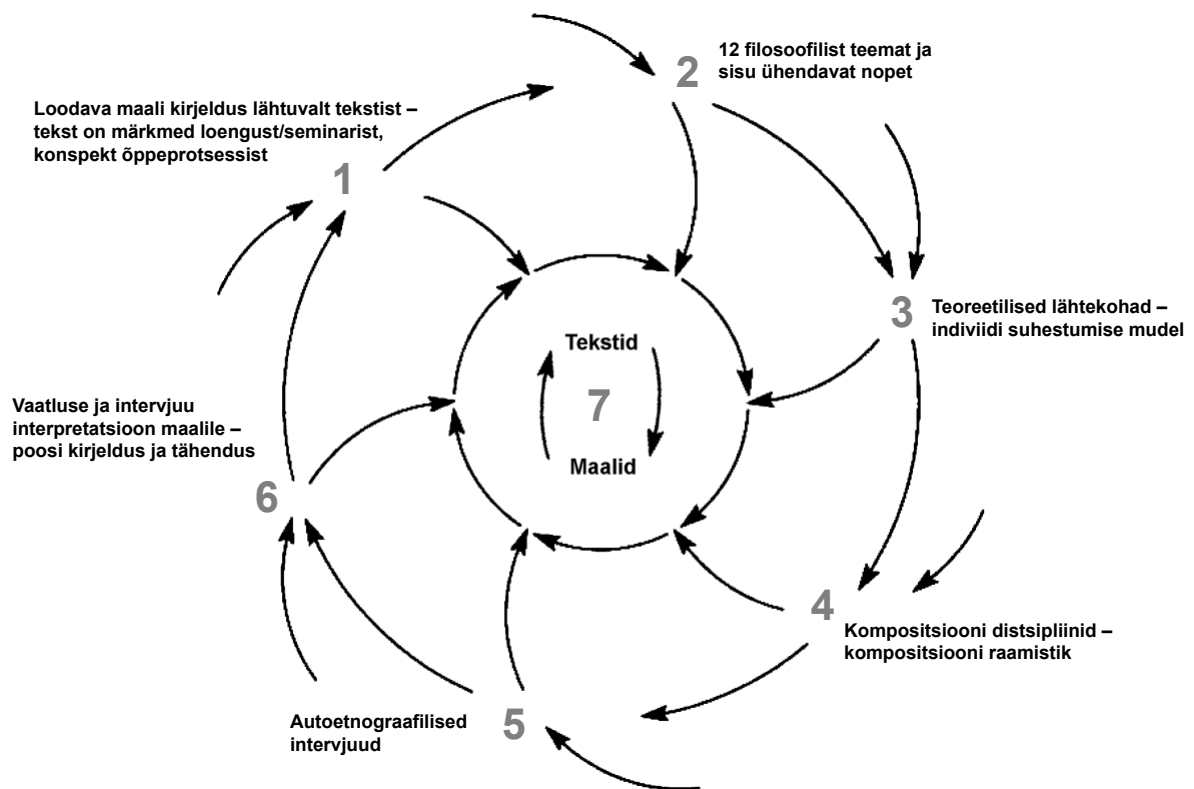
²¹ Eensalu, J. 2010a. *Erialane kompositsioon*. Pallas.

fikseeritakse kirjalikult ja tulemid suunatakse maali protsessi. Maalimise ajal toimub uurija-kunstniku vahel andmete vahetamine, edasi-tagasi liikumine, mida nimetan personaalseks praktikaks (autoetnograafia). Lõpuks tulemid ühendatakse.

Põhjalikumaks selgituseks võtan maali, mis valmis esimesena – maal „Poos - 6 - Pühendumine VI“, mida kirjeldan läbi kompositsiooni piiritlevate tähenduste/mõistete (vt [ptk 4.2](#). Kompositsiooni distsipliinid). Pärast kõiki protsesse võime tõdeda, et esimene „Pühendumuspilt poosis“ on koos kirjeldava tekstiga valmis (vt [ptk 2.2](#). „Kaheteistkümne poosi kirjeldused ja tähendused“). Avades ja/või selgitades kunstnikule (endale) teemat, oli vaja tekstist tekitada kirjeldav sõnum/raam, kokkuvõttev ääristus, et uurimistöös jõuda tulemusteni, mida pildikeeles hakata kavandama/kandma lõuendile. Selliseks raamtekstiks – maalil „Poos - 6“ sai „*Miks tühjus, üksindus, vagadus?*“. Kannatused moodustavad teemaarenduse, mida saab jälgida/tõlgendada. Tõlgendused annavad võimaluse leida pildikeelele värv, pinna ja faktuuri omadused, kujundid, liikumine jne. Näiteks nimisõna „tühjus“. Esiteks määran tühjuse asukoha ja selle värvi seonduvalt liobiga. Või näiteks, mis värvi on valu ja/või kannatused.

Raam moodustatud, hakkab tekstikorpusest noppima küsimuste tekitajaid ja värvikaid sisu selgitavaid filosoofilisi noppeid (tekstist, jutust kogutud, välja korjatud). Esimeses etapis kogun 12 filosoofilist teemat (vt [ptk 5.2](#)) ja sisu ühendavat nopet. Valitud tekstid (nopped) võtan oma kodutöödest ja loengus tehtud märkmetest. Väga keerulised lausekonstruktsioonid jätan pigem valimata, sest eelnev kogemus näitab, et liigne keerukus ja teksti mõttetihedus ei lase selgel visuaalil tekkida, pigem tekib info üleküllus ja sellest johtuvalt liiga palju visuaale (kujutluspilte), mis lõpuks segavad terviku loomist. Tekib liigne kogum valikuid, visuaalne müra ja koormus. Üldistav dekoratiivne raam on loodud, mõttepalett mõistetav (kirjeldatud), saab kolm teemat/küsimust/nopet suunata indiviidi suhestumise mudelisse (joonis 5).

Keerulise protsessi parema jälgimise huvides on religiooniuurija loonud joonise, mille sisuks on protsessi spiraalmudel. Spiraalimudeli abil saab andmeid mugavalt esitada ja näha protsessi kulgu. Spiraali liikumine on jagunenud kuue punkti vahel, tsentreeritud tulemus on seitsmes (joonis 6).

Joonis 6: Andmed 1-7 spiraal mudelis

2. Praktilise magistriprojekti tähendus

Iga praktiseeritud projekt on tähtis!

Otsides tähendust ja sisule selgitust, pean pöörduma ajas tagasi, kui joonistasin paberile oma esimese päikese. Sealt algas minu joonistatud visuaalne maailm. Kindlasti olid sellel pildil taevas (Jumal), puud, loomad, linnud (loodus), ema ja isa (inimene), maja (kodu) jne.

Minu õnn olemas olla, ehk isegi selle ainukordsus, on saatuslik: ma olen, kasutades mõistukeelt, oma isana juba surnud, oma emana elan veel ja saan vanaks. Säärane kaksikpõlvnevus eluredeli kõrgeimalt ja madalaimalt pulgalt ühekorraga, ühtaegu dekadent ja algus-olemine – see, kui üldse miski, aitab seletada ehk minule eriomast neutraliteeti, minu vabaparteilisust suhetes elu kui tervikprobleemiga. Tõusu ja loojangu märke haistma olen ma peenem, kui inimene eales on olnud, selles asjas olen ma *tippasemel* õpetaja *par excellence* – ma tunnen mõlemaid, ma olen mõlemad.²²

²² Nietzsche, F. 1991. *Ecce Homo. Miks ma nii tark olen.* – Vikerraar nr 5, 13.

Maailma loomine oli visuaalselt toimunud ning nüüd kunstnikuna võin mõista, et looja tahtel minu emast ja isast loodi mind ning mina lõin uue maailma. Antud maailma olen püüdnud joonistada, maalida ja paigutada graafilisse disaini, pedagoogikasse.

Kuna magistriprojekti tähendus võib kujuneda väga solipsistlikuks²³, tuleb appi autoetnograafilisele vaatlusele omane refleksiivsus (kogemuste ja tunnete kirjeldamine), siis on oluline panna märkmetesse kirja see, mida ma näen, kuulen, maitsen, nuusutan ja tunnen. Muidugi võiks täpsema analüüsi osas uurimise jooksul kogutud andmetest info valimisel kasutada litereerimist ja transkribeerimist ja/või teksti maha kirjutamist salvestiselt. Nendest loobumise peamiseks põhjuseks oli ajafaktor, sest teksti salvestiselt maha kirjutamine võtab palju rohkem aega, kui esialgselt planeerisin, ning mida täpsemat tulemust soovin, seda rohkem aega kulub. Salvestistel tuleb üht ja sama kohta mitu korda üle kuulata, et saada korrektne ja rahuldav tulemus/sõnastus. Kogu järgnev tekst on fiktsioon ja ei tee viiteid ning ei oma sisult midagi ühist skisofreenia ja nartsissismiga. Kuigi tegelen oma tegevuses ainult osalemisega, pean kui autoetnograaf (osalev vaatleja) kajastama vestlusi ja maalimise protsessi ning need registreerima, see aga muudab välitöö oma meeletuses ja ainult üheses fookuses olekuga mõnikord pisut skisofreeniliseks. Autoetnograafia võimaldab paremini mõista ateljees toimuvat (maalimist) ja selle protsessi käigus saab analüüsida loetud (kogutud) tekste. Autoetnograafia annab võimaluse luua kogemus (intervjuud) pikema aja jooksul, siis on intervjuueeritaval vähem survet ning ei pea kõike korraga tegema (kirja panema). Muidugi peaksin mõistma, et olen ennast viinud tähenduste ja väärtuste konstrueerimisse, mis on minu poolt viidud uuritavasse sotsiaalsesse maailma. Alati ei saa vaadelda kõrvalseisjana ja istuda käed rüpes. Ei peaks ilmingimata hoiduma potentsiaalsetest väitlustest iseendaga ning mitte tunnistama lahkarmumusi tekitavaid küsimusi. Kuigi mulle võib tunduda, et vastasseisukohtadel ei ole rohkem vastuväitjaid kui üks (mina), ei tähenda see, et ei peaks avaldama ebapopulaarseid seisukohti või mitte arvestama neid (tegutsedes nende alusel) kui tasakaalustatud aspekte. Minu eesmärk ei ole lihtsalt isiklike kogemuste dokumenteerimine, „edevusvaadete kujutamine“ ja nende pakkumine ja/või lugejas emotsionaalsuse tekitamine, pigem soovin rakendada sotsiaalset iseloomulikku tunnust (tutvustust) enesest, kasutada saadud empiirilisi andmeid, et saada ülevaade magistriprojekti tekstidest kui sotsiaalsest nähtusest, kui seda pakuksid ainult maalid seeriast „Pühendumuspildid poosides“. Lõpetuseks veel ohuhoiatus: „Muidugi suurimaks ohuks on loomeindiviidide, nt maalijate üksinduse tunnid ateljees, mis viivad (ei pruugi alati) selleni, et liig vähene suhtlus ja isoleeritus võib panna aluse nartsissismile²⁴.“

²³ Solipsism – äärmuslik subjektiivne tunnetusteoreetiline seisukoht, mille järgi eksisteerib vaid mõtlev subjekt, kuna objektiivne maailm, k.a teised inimesed, on üksnes tema teadvuses. Järjekindel solipsism on filosoofia ajaloos haruldane.

²⁴ Nartsissism – (kreeka mütoloogias ennast imetleva ilusa noormehe Narkissose järgi) haiglane eneseimetlus.

2.1. Teoreetilised lähtekohad – indiviidi suhestumise mudel

Indiviid mudelis on alati suhtes lähtekohaga!

Selgitus, mõiste – teema sõnastus algab projekti pealkirjast „Pühendumuspildid poosides“, mis on seotud ja otsene väljund uurimise idee allikatele: isiklik elukogemus ja sotsiaalne praktika.

Isiklik elukogemus on sageli hea uurimise idee allikas. [...] Huvi vormub omakorda kirjelduseks sellest, mida tahetakse uurida ja välja selgitada või millistele küsimustele otsitakse vastuseid. Säärane kirjeldus on uurimise teema esmase sõnastuse lähtekoht.

Sotsiaalne praktika on rikas uurimise ideede allikas. Töökogemus, mis kõneleb mingist lahendamata või poolikult lahendatud praktilisest juhtumist, võib äratada ideid õige lahenduse leidmiseks. Isikliku töökogemuse puudumise korral tuleks vestelda praktikutega: neilt saadav teave on hea aines oma uurimise idee sõnastamiseks.²⁵

Teema sõnastus on: maalikunstiks loodavad õlimaalid, mille sisu tuleneb religiooni uuringutest, seal käsitletud teemadest ja tekstikorpustest. Uurimisvaldkond on seotud varasemate teadmistega ja praktikatega. Lisas 3 loetlen kahe viimase aasta suurimad mõjutajad ja suunajad antud teema arengusse (vt [Lisa 3](#)).

Uurimisküsimus on: kas ja kuidas on võimalik ühendada loov protsess (maalimine) religiooni uuringutega ja/või fenomenoloogiaga (õpetus teadvuse fenomenidest)? Millist uudsust pakub ja/või uut vaatenurka antud magistriprojekti autor avab. Projekti lõppedes saame vastuse või ei saa, kas tekkis sisuline koosõla uurimisprobleemiga, lahendusega ja kas püstitatud eesmärk, 12 maali ning autoetnograafia uurimismeetod, leidis kinnitust ja vajalikku põhjendust. Või räägime pelgalt pikast protsessist, mida saame nimetada visuaalseks pihtimuseks, mis on igapäevaselt igale kunstnikule vajalik.

Kultuuriliselt, fenomenoloogiliselt ja religiooni uuringute seisukohalt on mõistlik mõne lausega anda ülevaade järgnevalt:

Fenomenoloogia tugineb sellel, et keskendub inimese kogemusele kui teadmise allikale.

Fenomenoloogia alusepanija on Edmund Husserl (1859–1938, oli fenomenoloogilise filosoofia rajaja), kes oli omakorda Kanti (Immanuel Kant 1724–1804) taustaga. Fenomeni mõiste tõi kasutusele Kant, tema teooria:

²⁵ Öunapuu, L. 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. 83.

„Me ei saa vahetut teadmist millegi kohta, sest et meie teadmine tugineb meeleanndmetele. Kui vaatan objekti, siis ei saa otsest kontakti selle objektiga, vaid näen seda läbi oma nägemise. Saan rääkida sellest, kuidas ma näen seda objekti.“ See, kuidas see objekt ilmneb – fenomen. Kõik, mis meid ümbritsevad, on fenomenid.²⁶

Et paremini jälgida ja määratleda kultuuris indiviidi arenguetappe, lõin aastal 2017 indiviidi suhestumise mudeli. Minu loodud mudelit saab võrdlusastmete moodustamisel kõrvutada nende sarnasuse või erinevuse leidmisel. Indiviidi/ühiskonna mõistmiseks ja analüüsimiseks kasutatakse sageli arengupsühholoogi James W. Fowleri poolt välja pakutud seitsmeastmelise skaalaga usulise arengu astmete mudelit, mis kirjeldab inimese liikumist teistekesksest ja kohanduvast usust isikliku usu suunas. Ta avaldas selle 1981. aastal ilmunud teoses „Stages of Faith“²⁷ (vt [Lisa 2](#)).

Indiviidi suhestumise mudel on lineaarse liikumisega – indiviidi sünnihetkest surmani. Mudeli töötamise (peatustele ja/või astmetele) põhimõte on järgmine: indiviid sünnib teda ümbritsevasse kultuuri ja seega on esimene poos antud-võetud. Mudeli jäikus seisneb selles, et meil kui indiviidil pole võimalik ühtegi etappi vahele jätta ega teha hüppeid ette- või tahapoole. Mudelis liikumine toimub seosega indiviidi arengu ja vananemisega (alguses-sünd-kultuur ja lõpus-surm-kultuur). Nii võime väita, et kultuuri oled sa sündinud ja kultuuri ka sured (teostamise/arengu lõpp-punkt).

Indiviidi suhestumise mudel

1. KULTUUR > 2. tajus (emotsioon) > 3. geograafiline ruum > 4. tõlgendamine (keel) > 5. väärtushinnangud > 6. vajadus > 7. teadmine > 8. lojaalsus (+/-, kuuluvus) > 9. käitumine (reaktsioon) > 10. MINA (indiviid) > 11. peegeldus > 12. imago (kuvand) > KULTUUR.

1. MINU KULTUUR – poos nr 1

Inimese mina-teadmist võib vaadelda läbitud hetkede summana, mis tervikuks koondudes moodustab ajaperioodi, mida kutsume eluks. Elu omakorda võib mõista kui pikimat aega, mida meil on võimalik kogeda kultuuri kaudu. Sellisest mõttekäigust lähtudes on selge, et olemasolemine on seotud kultuuriga. Inimese kunst ja looming – objektide suund subjektidesse ning nende teadlikust käitumisest loodud vaimne, füüsiline või materiaalne kogum, mis suhestub keskkonnaga või on suhestunud või suhestumas.

²⁶ Lind, E. 2021. *Võrdleva usundiloo sissejuhatus. Loengud.*

²⁷ Fowler, J. W. 1981. *Stages of Faith.* Lisa 2.

2. TAJU (EMOTSIOON) – poos nr 2

Taju ning emotsioon on nähtustele ja olemustele suunatud, mida me ei süstematiseeri kui kultuuri korrastatust, vaid omandame seda lainetusena. Suuremas osas saame selle kommete, harjumuste, pärandi kaudu, mõistmata kohe selle vajadust ning tähendust. Esivanemate eeskujul võtame omaks traditsioonilised tegevused. See on olemise lahutamatu osa, millesse indiviid sünnib. Selle tulemusel saavutame omase käitumismudeli. Lainetuse tihenedes ning tundmuste kasvades suudame esemete ja nähtuste vahele luua seoseid oma teadvuses ning suhestada seda ruumi ja enesega.

3. GEOGRAAFILINE RUUM – poos nr 3

Meid ümbritseb geograafiline ruum, mille ulatuse määrab meie kogukonna suurus ehk lainetuse mõjusfäär. Oma ruumis liikuda ja suhelda on lihtne, sest oleme sarnased (ühtne kultuuriline jälg). Ühtne ruum mõjutab kogukonna käitumist ning maailmavaadet, see ühtlustab meie materiaalse ja ruumilise korralduse (kliima, taimkate, elusloodus, ehitised). Sellel ruumil ei ole väga selgejoonelist ja kindlat piiri, sest kõrvalkogukonna lainetus seguneb meie mõjusfääriga (piirkondlikud erinevused inimeste kultuuris). Siinkohal võime rääkida piirialadest. Piiriala on üks suurim liikumist soosiv piirkond, kus toimub kultuurivahetus ning informatsiooni suundub lainetuse keskmesse, see omandatakse ja tõlgendatakse.

4. TÕLGENDAMINE (KEEL) – poos nr 4

Pärandi jagamine on oluline kogukonna jätkusuutlikuks arenguks ning säilimiseks. Sellest saab alguse eksistentsiaalsete oskuste ja töövõtete traditsioon ning arusaam kogukonna maailmavaatest. Toimub ajaloo ning hetkeprotsesside tõlgendamine ja arusaamine olemusest, nende talletamine, arhiveerimine. Informatsiooni saabumisel püüame seda kohandada oma kogukonna keelde ning lahti seletada selle tähendust. Informatsiooni tõlgendused ja tähendused püüame siduda oma tavade ning kommetega, tuues kogukonda uuendusi ja arengut. Informatsioonist arusaamiseks on väga oluline ühine keel, sellega on võimalik kogukonda identifitseerida ja mõista ühiseid väärtushinnanguid.

5. VÄÄRTUSHINNANGUD – poos nr 5

Indiviid suhestub maailmaga hinnanguliselt ning valival. Lähtepunktid, objektid või nähtused võivad olla tähtsad, kuid võivad olla ka ebaolulised. Väärtustada võib nii materiaalseid kui ka mittemateriaalseid asju. Kogukond või indiviid valib oma käitumisviisi vastavalt oma püüdlustele millegi poole ning tulemuseks on väärtushinnangute kujunemine. Kogemustega eakam indiviid hindab teistsuguseid väärtusi kui nooruk. Kuigi indiviidid väärtustavad erinevaid asju, on ka niisuguseid teemasid, mille puhul eeldatakse, et kõik (enamik) kogukonna liikmed neid

tunnustavad. Siinkohal võib rääkida üldinimlikest väärtustest: lugupidav suhtumine iseendasse, kogukonda ja keskkonda (ruum). Kogukondlikud väärtushinnangud annavad eksistentsi tahkudele sageli uue tähenduse.

6. VAJADUS – poos nr 6

Indiviidi puudustunnet saame suunata põhivajadustele, mida võime jagada kolme rühma: füsioloogilised, sotsiaalsed ja psühholoogilised. Indiviidi areng sõltub vajaduste hierarhilisest struktuurist – füsioloogilised vajadused ja vajadused muuta, õppida. Olemise põhjus on see, mis paneb indiviidi tegutsema ning seda saame seostada suhtlemisvajadusega. Suhtlemine on üks vahendeid, mis aitab rahuldada kõiki eelnimetatud vajadusi. Indiviidi olemine sõltub vajaduste olemasolust ja nende teadvustamisest ning teadmistest.

7. TEADMINE – poos nr 7

Suhtlemisega saavutatud tasand, mida saame luua tervikuks, ehk teadmine – õpitu, omandatu, oskused, tarkus(ed). Indiviidi teadmistele saame määrata omadused, näiteks head, vajalikud, kasulikud, põhjalikud, puudulikud. Neid omadusi saame teadmiste kaudu omandada, hankida, täiendada, õpetada, levitada, rakendada ning kontrollida. Teadmine moodustub ülaltoodud punktidest: taju, geograafiline ruum, tõlgendamine, väärtushinnangud, ning nende baasil saame luua alajaotuse. Teadmise alajaotus: algteadmised, argiteadmised, eelteadmised, erialateadmised, põhiteadmised ja üldteadmised. Teadmine annab indiviidile kuulumise põhjuse, sest ta kuulub kogukonda ning on eksistentsiaalse protsessi osa. Nii nagu iga teinegi tegevuse suhestumine on ka teadmine õpitav. Teadmine ei lõpe mingis kindlas vanuses, see võib muutuda oma sisult ehk muuta vormi, kuid lõpp on suunatud lojaalsusele ja/või religioonile.

8. LOJAALSUS (+/-, kuuluvus) – poos nr 8

Võimalus ja eeldus kuhugi kuuluda on indiviidile omane. Nii võimegi end asetada lojaalselt poliitikasse, religiooni või olla lojaalne oma kogukonnale. Lojaalsus, religioon ja poliitika saavad meid kogu eksistentsiaalse olemuse vältel nagu vari, mis muudab aeg-ajalt suunda ja suurust. Paljud mõtlevad, et lojaalsus on midagi sellist, mida ei või „teada“, millesse vaid „peab uskuma“. Arvatakse, et lojaalsus ja kuuluvus on kaks eraldi üksust; kui me ei saa tõmmata nende vahele kindlat piiri, siis tõlgenduste tõlgendamine võib nad kokku viia. Lojaalsus võimaldab, et indiviid usaldab oma meelte kaudu saadud tõendeid ja on teadlik endast väljaspool olevast ruumist ja/või religioonist. Seejärel võime hakata midagi teadma ja hiljem võime hakata milleski kahtlema. See vallandab uskumusliku reaktsiooni, mille tagajärjeks on käitumine (negatiivne, positiivne).

9. KÄITUMINE (REAKTSIOON) – poos nr 9

Protsess, mis väljendub mitmesugustes reaktsioonides ning on ühenduses ruumi ja keskkonnaga ning millel on ühisosa seisundite ja vajaduste jälgimisega ning selle reageerimisega (kognitiivne, afektiivne, motoorne). Indiviidi käitumise korraldamiseks on vajadus leida kooskõla ruumi ja kogukonnaga. Vastasel korral toimub vastureaktsioon, mis vallandab ebasoodsaid stiimuleid: viha, vägivald. Indiviididel on omadus vaadelda, õppida ja korrata käitumist erinevatest sündmustest, protsessidest ning luua oma taasesitus käitumisest. Indiviid võib kopeerida kehahoiakut, liigutusi, omandada kõneviisi ning lõpuks suhestuda nähtuga. Siit saab alguse tingitud käitumine ehk tingitud reaktsioon, mis nüüd rajaneb juba omandatud ning õpitud stiilil. Seepärast on oluline leida tasakaal käitumise ja reaktsiooni vahel, et indiviid jõuaks enese nägemiseni ning leiaks koha kogukonnas, ruumis. Leides indiviidi ja kogukonna (ruum) vahel tolerantse vabaduse, suudame teda ette valmistada määratletud vabanemiseks ehk teisisõnu sotsiaalseks minaks.

10. MINA (INDIVIID) – poos nr 10

Mina kui indiviid ehk inimolend jagunen kaheks – meesolendiks ja naisolendiks – ning muutun tervikuks enda vaimse ja füüsilise olemusega inimeseks. Minus on loomus, isiksus, eneseteadvus, tunnetus, säilivus, püsivus, ühtsus ja/või mõistus. Indiviid võib olla olend, kes märkab, tajub või suudab kasutada praktilises tegevuses oma individuaalsust ning eristuda teistest minadest. Kui ma olen ainukordne ja eristun teistest indiviididest, siis saan ennast lahutada kogukonnast, ruumist, kuid ennast välja tõsta iseendast saab juhul, kui tegemist on nihestusega või häirega. Muidugi võib väita, et mina olen kogukond ja ruum ning see väide on tõde, sest see kõik on minus olemas ning mina olen neis kõigis. See teadmine teeb minust indiviidi, sest kõik on üksi, nii kogukond, ruum kui ka mina. Kui kõik on üksi, siis kuidas ma saan asuda ruumis või kuuluda kogukonda? Vastus on lihtne, toimub projektsiooni peegeldus.

11. PEEGELDUS – poos nr 11

Peegeldumine ehk refleksioon – selle tulemusena saame millegi väljendust avaldada ning kajastada. Üldine omadus, mis avaldub selles, et kahe vastastiktoimes objekti puhul kajastuvad ühe objekti olekud teise objekti olekutena. Kogukond ja ruum on ühelt poolt olemise peegeldus teadvuses, aga ka indiviidi enesepeegeldus. Indiviid peegeldab ruumi ja kogukonda ning nemad teevad oma vastupeegelduse. Vastupeegeldust saame kujutada taju ja objektiivse tegelikkuse kaudu, mis avalduvad meeltes ning psüühikas. Kogukonnal ja ruumil on samal ajal palju indiviide. Erinev peegeldus on näiteks töötajatel, tarbijatel, seadusandjatel, kunstnikel, noortel või vanadel. Kõik need peegeldused on nende loojate jaoks õiged. Indiviidil on ainult üks peegeldus, mis on hinnanguline ning asetseb skaalal hea–halb. Stereotüüpne peegeldus on ainult kogukonnal ja

ruumil, need on uskumused, mida jagavad kõik inivid. Peegeldust hõlmav kommunikatsioon saab sündida vaid siis, kui osatakse sõnastada, mõista oma tagasipeegeldust. Kogukonna- ja ruumikommunikatsioon on protsess, mis transleerib identiteedi imagoks.

12. IMAGO (KUVAND) – poos nr 12

Kogukonnast, ruumist või inividist kujunenud peegeldus, lainetus ehk siis pilt (selle kirjeldus), mille on loonud väljaspool kogukonda ja ruumi olevad inivid. Suhtluse ja kogemuste baasil tekkinud arvamus ehk siis peegelpilt, mida võib vaadelda kui kuvandit. Kogukonnal ja ruumil on võimalik oma imago mõjutada, tekitades lainetust teadlikult või siis mitte, saates sõnumeid inividi kaudu väljapoole ning tekitada silmipimestav peegeldus. Peegeldus ei ole tegelikkus, sest see ei suuda hoomata kogu lainetust, mis tekib kogukonnast ja ruumist ning avaldub inividi kaudu. Kuid need, kellega me suhtleme, võtavad meid just selle järgi, sest imago aitab kiiresti vastata küsimusele, kes ta on, kuhu kuulub ja missugune on kuvandi peegeldus. Tulemusel on subjektiivne tähendus. Kogukonna peegeldus ja lainetuse mõjusfäär jõuab piirialadele ning alles seal moodustub kuvand, tõukub esile, luues tähenduste välja, mõjutades kultuuri nii sisse- kui ka väljapoole.

2.2. Kaheteistkümmne poosi kirjeldused ja tähendused

Mõtestamaks poosi, mida maalil näeme, võtame ka ise poosi?

Tegeledes autoetnograafilise kvalitatiivse uurimusega ning nagu osalusvaatluses olnud intervjuus kirja pandud ja teemat mitmeid kordi kirjeldatud, on tulem nüüd selline, mis kuulub antud maali juurde.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 6 - Pühendumine VI“

Maalil on kujutatud kõhna figuuri, kes oma keha raskusega on vajunud põikpuust allapoole. Poos on tsentreeritud maali keskele ning figuuri nägu ei ole täpselt kujutatud ja nähtav, mis viitab tagasihoidlikkusele ja/või kannatusele. Tundub, et figuur (inivid) on väsinud, kuid siiski kõnetab vaatajat. Mis põhjusel see figuur on kinnitatud risti põikpuule, kas ta peab seal olema? Kas see poosis olev figuur lahkub kunagi ristilt, kas ta tajub seda, et on võimalik pääseda jumalikust piinast? Pea ümber on vaevu märgatav nimbus. Kas võime oletada, et see on pühasära? Kui jah, siis on tegemist pühakuga. Kes on see inimene, kes seal ristil on?

On ta vana või noor ning kas saame rääkida religioossetel teemadel. Riietus on figuuril napp, puusadelt langeb kangas. Teose ülemisest vasakust nurgast langevad diagonaalselt alla paremale kollased (heledad) abstraktsed detailid. On need valguskiired või kuldsest helendav vihm?

Mõlemal puhul saame rääkida uhkusest ja/või jumalikust sekkumisest. Vaadates maali tausta (kuldne – tõlgendatakse igaviku kujutamisenä) ehk tagaplaani, mis on täidetud tühjusega, näeme, et rohkem tegelasi maalil polegi. Viitab see, et tegu on üksinduses oleva indiviidiga? Need on esimesed mõtisklused, kui ei ole teemat avatud iseloomustava kirjeldava raamiga (raamtekst). Et uurimistöö ja maalimisega jõuda tulemusteni, on vajalik kokkuvõttev ääristus, mida saab pildikeeles kavandada lõuendile. Selliseks raamtekstiks sai „Iiob on mängukann Jumala käes“ ja tema kannatused. Indiviidi suhestumise mudelist osutus valituks poos nr 6 ehk „Vajadus“ ja „Kompositsiooni distsipliinidest“ nr 6 ehk „Ekspressioon“, mis moodustavad tervikteema. Ekspressioon – millegi avaldumine või väljendamine (rõhutatud, ilmekas, väljendusrikas, plahvatus).

Kuna ristil olev isik on Iiob, siis kuidas ta sinna sai, miks ta seal on ja kas see on tema koht?

Jah, see on tema koht, tema kannatused moodustavad teemaarenduse, mida on maalitud ning on kaasa toonud järgneva: indiviidi areng sõltub vajaduste hierarhilisest struktuurist – füsioloogilised vajadused ja vajadused muuta, õppida. Olemise põhjus on see, mis paneb indiviidi tegutsema ning seda saame seostada suhtlemisvajadusega. Suhtlemine on üks vahendeid, mis aitab rahuldada kõiki eelnimetatud vajadusi. Indiviidi olemine sõltub vajaduste olemasolust ja nende teadvustamisest ning teadmistest. Iiob tahab suhelda Jumalaga, tahab ennast rahuldada kannatusega. Päikesest põlenud pruun figuur, helesinine riidetükk puusal, on hea kombinatsioon. Kannatus ja helge tulevikulootus, on mõistetav kompositsiooni ekspressiivsus ja värvid. Beežid ja pruunid toonid on põhjendatud, need avavad keskkonna ja koha, kus sündmus aset leidis. Halli ja helesinist värvi seostame nii puhta vee ja hingelise puhtusega kui ka januga Jumala armu järele. Punane värv, mis liigub keskplaanis ja tagaplaanil, on kannatuse punast värvi vibratsioon. Kuldne taust, rikkuse ja kullavihm, mis taevast langeb, on tasu Iiobile tema ustavuse eest. Figuuri puusa kohalt lendavad punased nooled on andestuse ja õnnistuse õiglane kättemaks. Liikudes ajas otsime alati uut Iiobit ja uut Jumalat ning sellest sünnib väide, et vagadus on ainult otsimises ning kannatus jääb teatraalseks eneseväljenduseks, mida esitatakse vaatajatele kui eksistentsiaalset olemise viisi usulises kohustuses. Kokkuvõtteks võib öelda, et tegu on positiivse tulemiga, maaliga, mis ikka ja jälle tuletab meile meelde vagadust/ilu ja kuulekust/õnne.

Lisa 1. (vt lk 125). „*Poos - 6 - Pühendumine VI*“, maalid seeriast „*Pühendumuspildid poosides*“.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 5 - Pühendumine V“

Maali põhialuseks võib pidada üldinimlikke väärtusi, mis on välja kujunenud arvamuste hea ja halb kriteeriumitest, nt lugupidav suhtumine iseendasse, kogukonda ja keskkonda. Loojana, kunstnikuna (maalija) kajastan oma maalides läbielamisi ja nendest kogemustest tekkinud fantaasiad. Selline nähtumus nagu maalimine, mis esineb või ilmneb teatud loomes mingil kindlal viisil,

mõjutab omakorda minu hingeelu ja käitumist. Maalil olev poosis mees avab mõtted filosoofilis-teoloogilisele arutlusele ja tõlgendusele. Esmalt paistab silma kuldse värvi rohkus, mis viitab rikkusele (vaimsus) – alati on head rohkem kui halba. Tunnistades selle mehe rikkust, hakkab maalides jõudma arusaamale, et see protsess on mind viinud religiooni kui fenomeni juurde.

Maalides tunnetan ülemises kolmandikus asuva helesinise taeva puhtust ja selgust. Üha rohkem sisenen ihuroosa lummusesse, mis ääristab figuuri ning liikumist pildi ülaosas koos kuldse tõusuga – vaimurikkus, mis aeglaselt langeb allapoole. Äkki mõistan, et olen sisenenud maailma, milles pole varem olnud, figuur maalil justkui arendaks ennast ise ja saan ainult väita kokkupuudet transtsendentse reaalsusega. Siit tekib küsimus, kas maalides saan usulise kogemuse või kuidas peaksin antud mina-funktsiooni kunstnikuna tõlgendama? On see suhe jumaliku reaalsusega? Liikudes maali kesk- ja alaosasse, vaadates värvi ning faktuuri mustrit kordust, võin tõdeda, et seda käsitlust olen varasemalt maalinud ja kogunud. Mida rohkem vaatan maali alumist osa, seda enam mõistan teatud aukartust ja samas suurt rahu.

Võin väita, et tegemist on usulise kogemusega, mis on leidnud seose maalimise elukogemusega. Mõistes ülaltoodud väidet, peab tegema tagasivaate, et sealt leida seoseid tõe küsimustega. Ei saa täpselt väita, aga tundub, et eelnevad kogemused on end koondanud ja nüüd võib sealt õppides hakata maalilt kirjeldama selle uhkuse jõudu ja kontseptuaalsust.

Indiviidi suhestumise mudelist osutus valituks poos nr 5 ehk „Väärtushinnangud“ ja „Kompositsiooni distsipliinidest“ nr 5 ehk „Dünaamika“, mis moodustavad põhjuste selgitamisega headuse teema. Kunstnikuna olen veendunud, et headust aktsepteerides muutub see süsteemiks ning kui lisada maalimine, muutub kogu protsess ja selle tulemid visuaalseteks pihtimusteks. Antud käitumist hindan igavikulises perspektiivis „Pühaks“. Mida rohkema seda tajun, seda enam tahan antud teemaga tegeleda/maalida. Siinkohal võib tuua paralleele ja mõju mõnuainete tarvitamisega. Antud maalil on kujutatud pühasära (nimbus) figuuri pea kohal, käte ja puusade ümber. Jah, kõik me oleme Jumala lapsed, oma ihus ja hinges. Poosis olev nooruk on Isaga ehk Jumalaga ühinemise ootuses. Ootuse ja ühinemisliikumise märgiks on kuldse muster-süsteemi vahel valged sähvatused, mis on maalitud täppide reana.

Vaadeldes poosi taga olevat risti, mis on roheline alatooniga, annab see aimu noorusest ja vaatamata kõigele positiivsest vaatest oma maailmale. Esmapilgul võivad maali kompositsioon kui ka värvi valiku otsused tunduda vähem või rohkem kaalutlemata, nagu oleks kunstnik teinud juhusamme, kuid vaadeldes maali üldistava professionaalse pilgu läbi, näeme, et maali temaatika ja koloriit räägivad pigem pikaajalisest intellektuaalsest protsessist.

Positiivse hinnangu märgistuseks saab lugeda, et Laatre Püha Laurentsiuse kogudus ostis antud projektist endale käärkambrisse altarimaali „Poos - 5 - Pühendumine V – Väärtushinnangud –

Dünaamika“. Laatre Laurentsiuse kiriku²⁸ nimepäev on 10. august ehk lauritsapäev. Käärkambri altarimaali õnnistamine ja näituse avamine toimub 12. augustil 2023. See maal väärrib altarimaali staatust ja on selleks valmis!

Lisa 1. (vt lk 124). „Poos - 5 - Pühendumine V“, maalid seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 9 - Pühendumine IX“

Maali sisuloomeks on dialoog, mida ei ole võimalik teostada ilma tasakaaluta ja nüüd oleneb selle protsessi tulemus esmalt reaktsioonist (organismi/organi reageerimine mõjurile, stiimulile või ärritajale). Pärast reageeringuid saame hakata rääkima käitumisest ja naasta dialoogi juurde.

Alustan küsimusest, kas religioon on haigus ja/või midagi tundmatut.

Alustan küsimusest, kas teadus on haigus ja/või midagi tundmatut.

Mõlema puhul ei ole küsimuse esimene pool adekvaatne, sest haigust saan mina kirjeldada järgmiselt: „Heaolu häirituse seisund, mis põhjustab häireid terviklikkuse ja/või talitluse tegevuses.“ Küsimuse teine pool võib jääda, sest millest või kellest midagi ei teata, on tundmatu. Kui religioon ja teadus on mulle tundmatud ja teadmatud (mitteinformeeritud), siis kas see häirib mind või tekitab minus uudishimu?

Miks need kaks mahtusid ühte küsimusse ja kuidas ma sain neid sinna sisestada, kui ma ei tea nendest midagi? Ma ei tea nendest midagi, aga ma tean, et nad on olemas. Hea mõte/vastus on ülaltoodud küsimustele saadud Roland Karo loengust: „Maa ilma ja elu teke on orgaaniline supp!“ See supp (mille keegi oma tegevusega on valmistanud teistele või endale) ja orgaanika (olemuslik, sisemine) sobivad ülihästi, sest mõlema puhul saame rääkida religioonist ja teadusest. Jumal keetis suppi (religioon) ja teadus leidis tunnused (orgaaniline) või, vastupidi, teadus keetis suppi (koostisosade mõjutamine) ja Jumal lõi orgaanika (elusa loodusega seostuv, taimne või loomne). Tekib küsimus: kui need kaks omavahel toimetavad, siis miks ja kellele?

Kas nad on üksi/kahekesi? Kolmandaks osapooleks olen mina, sest maalin antud teemal.

Ma saan ja võin nüüd küsida „Kas religioon või teadus?“, pean tunnistama mõlemat korraga.

Lähtudes ülaltoodud mõjutustest ja arusaamadest olen indiviidi suhestumise mudelist valitud poos nr 9 ehk „Käitumine (reaktsioon)“ ja „Kompositsiooni distsipliinidest“ nr 9 ehk „Tasakaal“.

Maalides ja vaadates antud maali saan anda mõned selgitused, nt värvikoloriit on minimalistlik (hele), valge, hall, beež, roheline ja violetne. Figuur on ääretult lihtne, ainukese liikumise loovad taustas olevad valged detailid. Maali reaktsiooni kohaks on figuuri õlgadel olev tahukas, mis on avatud kolmest küljest, ühisosa loob „teineteist“ ja täiendab seda. Ühisosa loomisega tekib küsimus „Kas on üheseid vastuseid?“. Jah, on, sest käitumisest ja tasakaalust on maalitud maal, millele

²⁸ Laatre Laurentsiuse kirik – <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/tahendamisi-laatre-puha-laurentsiuse-kirik>.

saab anda järgneva sisuloome selgitusi – on loodud ja/või keedetud teaduslik Jumala piimasupp. Vaatan seda maali ja võin tõdeda, et religioon ning teadus on patoloogiline ja süsteemne inimtegevus ehk arenguloogika. Võin eeldada, et teadus ja religioon on pühendunud tõe väljaselgitamisele. Mõlemal juhul püütakse leida ratsionaalne mõtlemine ja/või süda.

Kokkuvõtteks lõpetan küsimustega:

Kas religioon on olemas?

Kas teadus on olemas?

Nendele küsimustele pole vaja vastata, sest mõlemad on „teineteise“ ühisosad ja dialoog annab küsimustele mõtte.

Lisa 1. (vt lk 128). „*Poos - 9 - Pühendumine IX*“, maalid seeriast „*Pühendumuspildid poosides*“.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 2 - Pühendumine II“

Maali põhialuseks on emotsioon ja käitumisvorm, mis on üks objekt rahvusest. Maailma loomine on kas tajutav või mitte, mis keeles räägib jumal sinuga. Maalil näeme suurt üldistust ja abstraktsiooni, seda värvides kui ka sümbolistlikes objektides. Kuidas on tajutav antud maalil kosmoloogia, on see tegelikkus? Igapäevaselt, isegi mitte kuulates/vaadates, tajume, et käib sõda. Põletusest must ja leegitsevalt punane figuur on hõljumas, rist puudub, võime aimata selle piirjooni ja suurust, me ainult tajume. Tumedast violetsest tagaplaanist helendavad punased punktid ja looklevad jooned. Stilisatsioon vormib üldistust, tegu põlevate linnadega, surevate inimestega, kes kõik ootavad päästmist.

Maali keskne figuur on kannataja, näeme teda kannatamas ristita nagu rahvus ilma natsionalismita. Oleme siiani enesestmõistetavaks pidanud keele- ja kultuuriruumi osade kuuluvust rahvuseluse osaks. Sellel maalil võib aga näha teisiti. Vaadates seda „sõda“ on maalilt näha valgeid ja kollaseid abstraktseid kujundeid. Kollase ja musta värvi kontrast on jaotanud suured objektid kildudeks, võime aimata tahtlikku lõhkumist. Kuid see toimub taustal ja on pigem dekoratiivne, sest esiplaanile on toodud figuur ning taustal olevat „sõda“ esitatakse kui dekoratsiooni – kaunistust, kujunduse osa. Kas tunneme hirmu, kas antud rahvustel on piire? Ellusuhtumisviis ja/või eestlaslik vaimulaad on teistsugune ning meie kiriku-, kultuuri- ja mentaliteedilugu ei lase kogu kannatuste narratiivi mõista. Liig vähe julgeme käsitleda kultuurilisi muutusi religioonina. Muutused kultuuris väga tihti väljenduvad ja arenevad religiooniks. Sellepärast peab kunstnik/looja kujutluslaadis looma kangelase.

Sellises maalil on tegelaskuju kohe mõistetav, ei mingit ristil olevat meest Jeesust Kristust. Jumala poeg võib ta olla, sest rahvuslikus narratiivis on ja jääb veel pikalt püsima kesksel kohale tõusnud kristluse-eelne paganlik lugu. Meie olevas ja elavas rahvakultuuris on identiteet, kuidas või miks saab võrrelda superkangelase teemat eesti rahvuse ja/või rahvusriigiga. Üks osa meie iseseisvunud

Eesti identiteedist, nagu nt lipu värvi kirjeldus, on avaldatud Ameerika värvisüsteemis. See on Pantone Matching System ehk PMS, mis on USA firma Pantone poolt loodud värvisüsteem, mille järgi saab koodidega tähistada täpseid värve²⁹. Seda on võimalik näha: riigiteataja.ee, Eesti lipu seadus, § 26. Seaduse jõustumine – Eesti lipp³⁰ – sinine toon rahvusvahelise PANTONE värvi tabeli järgi on 285 C. Nagu eelnevast johtub, on Ameerika meile väga lähedane ja nende superkangelased vallutavad meid ikka ja jälle.

Arvan, et jätkusuutlikul kultuuril on rahvuslus, mis ei karda näidata emotsiooni ja dekoratiivsust, mis on olemas ja jääb kestma. Mõjutuste ja arusaamadega ülaltoodust on indiviidi suhestumise mudelist valitud poos nr 2 ehk „Taju (emotsioon)“ ja „Kompositsiooni distsipliinidest“ nr 2 ehk „Dekoratiivne“, mis moodustavad põhjuste selgitamise ja suunamise eetikasse headuse teemadel. Kiiresti arenevas ja muutuv kosmoloogilises maailmas võlgnevad rahvused suure osa oma arusaamast inimlikule mõistusele. Vaadates selle maali terviklikku tulemit jääb taustaks sõna „etnograafia“. Mida siis kunstniku jaoks täna tähendab etnograafia: teadust, mis kirjeldab ühe rahva kultuuri või üksikuid kultuurinähtusi. Muidugi vaatavad ja ootavad kaasaegsed kunstnikud minult teistsugust lähenemist. Avan siis selle uue nähtuse: etnograafia – tegevuskunst – performans – emotsiooni annetamine maksevahendina kullas, ning sellega suudame esemete ja nähtuste vahele luua seoseid oma teadvuses ning suhestada seda kultuuriga ja enesega.

Lisa 1. (vt lk 121). „*Poos - 2 - Pühendumine II*“, maalid seeriast „*Pühendumuspildid poosides*“.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 3 - Pühendumine III“

Maali aluseks ei ole midagi ja samas on kõik, emotsioon ja soov näha, tunda meid ümbritsevat. Enese teadvusse loodud ruum pärineb indiviidi alguspäevilt nagu nt „Jumalik poos“ ehk looteasendis olev olend³¹. Mingi osa oma ruumist olen saanud esivanematelt: mets, põld, talu, kirik, kool, küla, linn, riik. Ruumis kogetu ja õpitu ei valeta ja pole ka põhjust selles ümbritsevas kahelda. Antud maalil pole konflikti, värvi ning kompositsiooni valik on tasakaalus ja lihtne, kuigi looduse ja ruumi vaherkord on indiviidi jaoks alati konflikt. Algab see suuruste vaherkordade nägemisest ja mõistmisest (tajumisest), nt suur-väike, sissepoole-väljapoole. Kui rääkida loodusest, siis saan rääkida oma ruumist, mida olen tajunud ja loonud ning mida on mulle pärandatud. Minu mets on seal Võrumaal, ümbritsemas kodutalu – „Metsa vaatad sealt, kus ise oled“. Maalides tunnetad selle metsa lõhna ja näed neid värve. Kollane-kuldne taevas on soe ning viitab tasakaalule ja rahule – päikesepaiste, puudub hirm ja valu, miski ei ähvarda ega koorma. Maali alaosas avaneb vaade Lõuna-Eesti kuppelmaastikule, piisavalt magus ja sõbralik. Suured valged pilved, mis

²⁹ <https://www.pantone.com>.

³⁰ <https://www.riigiteataja.ee/akt/882755?tegevus=salvesta-link>.

³¹ EKSS. 2009. Elusorganism, hrl. inimene v. loom, olevus; indiviid – loomulikkuse piire ületav; ebamaine (üleloomulik olend).

rõhutavad ja toovad esiplaanil oleva roheline mehikese piisavalt hästi nähtavale, rõhutades sellega, et tegu on peategelasega. Peategelane ehk loodus-ristil olev figuur on valmis justkui virgutusvõimlemiseks, värskes õhus olev sportlane. Kas sellist kokku pandud praktikat, mis on maagiline, saab lahti mõtestada? Jah, saab, aga selleks tuleb minna sinna Lõuna-Eesti kuppelmaastikule ning leida lapsepõlvemets, mida tänaseks pole enam olemas. Ajurännakud on põnevad, neid saab omavahel ühendada ning neid on võimalik ka üksteisest lahutada. Nõnda sünnivad huvitavad ja erilised kooslused, mida igapäevaselt ei oska seostada või näha neid koos eksisteerimas, religioon mängib tihti olulist rolli looduse tajumisel. Tavaliselt ei satuta selliste seoste juurde juhuslikult, vaid need tulevad ühtse kultuuriruumi jagamisel ja õpetamisel. Sama on ka antud maali puhul, kuhu on sisestatud minu vanaisa ning tema õpetused ja temaga koos veedetud aeg Lõuna-Eestis Antsla-Kraavi Prohvet Eelija kirikus³², kus ta pidas vöölmöldri³³ ametit. Nii olen maalinud sellesse maali vanaisa religioosse kasvatus ja looduse, mis ümbritses kodutalu. Selles rohelistes kannatajas ei näe ma looduse ja religiooni vahel konflikti, pigem suvepäikest nautlevat figuuri. Ühtekuuluvus ei pea alati konflikte kartma ja vältima. Müstiline ja salapärase võib olla ka turvalisust loov, nagu sellel maalil langev sinine vihm. See ei tee märjaks, aga annab maalile värvi ja kontrasti värskust, seob kompositsiooni tervikuks, ääristades olulist. Võibolla on see vihm Lõuna-Eesti „Väraska vesi“, mis on antud maalil saanud „pühaks“ ja kustutab jumalakartlikul janu ning loodus vormib neist vooruslikud ja vagad inimesed. Nii võingi tõdeda, et ülaltoodud ajaloost ja õpetustest on indiviidi suhestumise mudelist valitud poos nr 3 ehk „Geograafiline ruum“ ja „Kompositsiooni distsipliinidest“ nr 3 ehk „Detail“, mis on üks osa tervikust või millestki suuremast – edastab ideed, sündmust, on element, detail. Maali aineseks ei ole anonüümse jagatav koht, vaid esteetika ja nendes detailides tegutsev loodus, mis eksponeerib uut nähtust läbi religiooni kui elupaikade hoidja ja looja. Kunstnikuna tahan arvata ja tunda selles maal is ürgse looduse dokumentatsiooni, kus on tuntav inimese ja looduse vaheline esteetiline suhe, mida valitseb Jumal³⁴. Lõpetuseks võib öelda, et kui inimestena me ei tule toime loodusega, siis ei saa ega tohi süüdistada meid ümbritsevat ruumi. Samuti võin tõdeda, et „Isa“ teavitamine ja/või kartus on kaasamine avatud valitsemisele.

Lisa 1. (vt lk 122). „*Poos - 3 - Pühendumine III*“, maalid seeriast „*Pühendumuspildid poosides*“.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 8 - Pühendumine VIII“

Soovin luua abstraktset tunnet „lojaalsus“ ja siis ise olla sellele lojaalne. See väide on kohati sarnane kiriku ja rahvusidentiteediga. Kiriku ja rahvusidentiteedi ajalooline suhe ja side poliitilise

³² Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik. www.eoc.ee

³³ Vöölmölder – hooldaja, eestkostja; juhataja. <http://eki.ee>.

³⁴ Jumal – *Meie Isa, kes Sa oled taevas ...*

kogukonnaga, mis väljendub kultuuris, traditsioonides, ajaloos. Oluline on, et rahvusriigile ja rahvale kuulub kõrgeim-üllem lojaalsus, kui kirik omab funktsiooni rahvusriigis, siis sakraalne selles suhtes on rahvus. Tsiviilreligiooni raames saavad kõik ühiskonnaliikmed järgida oma usutraditsioone, nagu nt munapäevad ehk ülestõusmispäevad. Rahvus-sportivõistkonnad on tsiviilreligiooni näide samamoodi nagu jumalateenistus riiklikul aastapäeval. Kui ülikooli aktusel või erakonna üldkogul laudakse hümnid kolmandat salmi, siis on see tsiviilreligiooni ehk poliitilise kogukonna Jumal, kellest laudakse ning seda ei võeta kui usupraktikat (praktika on organisatsiooni- ja/või riigipoliitiline). Tsiviilreligioon täidab ühtsust loovat (kehtib kõigile kodanikele) ja lojaalsust edendavat poliitilist funktsiooni. On poliitilise kogukonna kultus. Tsiviilreligiooni sümbolitel ei ole kindlapiirilist sisu, neid võib tõlgendada mitmeti. Tsiviilreligioon on olemuselt poliitiline ja maine, mistõttu väga otseselt ja tugevalt ühiskonnas olemasoleva kirikliku religiooniga tsiviilreligioon seotud olla ei saa. Kiriku sees on kõige olulisem kiriku ja rahvusidentiteedi ajalooline suhe, kiriku suhe kultuuriga. Kõige olulisemaks usuliseks autoriteediks ühiskonnas on see, millises positsioonis on kirik religiooniturul, kas monopoolses või mitte. Mida rohkem liikmeid, kes käivad kirikus, seda tugevam on kogudus. Riigi ja kiriku seaduseid saab hallata võrdsetena, kuna nad on lahus. Olulisemaks kiriku sees on pühakirjade ja traditsioonide tõlgendamise ühtsus, autoriteedi tõlgendusi ei saa väärsti mõista ning ei teki kahtlus. Vabakirikute vabas konkurentsis peavad kirikud pühendumise rohkem oma inimeste individuaalsele usuelule, sest see on valdkond, milles nad peavad olema konkurentsivõimelised ja millest sõltub nende tegevuseks vajalik sissetulek.

Seisukohad sotsiaalsetes-poliitilistes küsimustes, nagu näiteks varade tagastamine ja majanduslik abi riigilt, on valikud, et läbi valijate saada autoriteete. Muidugi tekitavad sellised teemad küsimusi ja viivad mõtted kahepalgelisusele. Religiooni kahepalgelisus rahvusvahelistes konfliktides väljendub kaheselt: võib soodustada vägivalda ja võib olla vahend rahumeelseteks tegevusteks. Religioon on nii negatiivne kui positiivne, suudab algatada sõda ning rahu, millega kaasneb õiglus ja ülekohus. Alati tuleb arvestada, millist rolli religioon kahepalgelises loomuses omab, kas on see rühmitus, liikumine, isik või esindab see riiki. Ülaltoodust johtuvalt indiviidi suhestumise mudelist valitud poos nr 8 ehk „Lojaalsus (+/-, kuuluvus)“ ning „Kompositsiooni distsipliinidest“ nr 3 ehk „Fookus“, on peamine (idee), millele on keskendatud tähelepanu ja mõtted, ürituse, arutluse, tegevuse keskpunkt. Usulise lojaalsuse osas kaardistatakse seda muutlikku ja käänulist teekonda, mille käigus eestlaste rahvusluse mõtestamine on jõudnud olukorrani, kus luterlusest on saanud positiivne ja mõnest teisest negatiivne kultuurisümbol. Pahesid ega pattu ei saa õigustada ega õiguslikult aktsepteerida. Üldiselt põhineb kristlik ühiskond õigustatud sallimisel ja õige – tõese usul. **Lisa 1.** (vt lk 127). „Poos - 8 - Pühendumine VIII“, maalid seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 1 - Pühendumine I“

Maali aluseks ning üldiseks olemuseks on kultuur, mis põhineb vaimse ja materiaalse kogumil. Kultuur areneb pidevalt ning käib kaasas ühiskonna nõudmistega. Kultuuriteadmiste ja kultuurikogemuste aluseks on kogukonna maailmapilt ja fantaasia. Kas võime väita, et teaduse ja religiooni tunnetuslikud allikad on erinevad? Kultuuri „elu mõte“ on ruumi lõputus protsessis, siis saame osaks tegevusest, millest on kujunemas moodne sekulaarne ühiskond. Religioonist võib saada sport ja kogudustest fänniklubid. Kirikust kui hoonest saame kultuurilisi väljundeid vaimsete olendite ning teatud surmajärgse eluvormi eksisteerimise kohta, samuti ei puudu tunnustamine ja rituaalne käitumine. Maalil on tsentreeritud kompositsiooniline lahendus, kuid siiski on see asümmeetriline, mis viitab pidevale kultuurilisele arengule. Kuldne rist annab märku hiilguse ja tarkuse olemusest, taustal olev katedraal suursugustest saavutustest. Ruumi kõrgus loob vaimsuse suurust ning punase ja roheline värvi vastandumine (vastandvärvid) annab kosmoloogilise konteksti vaimsetele olenditele.

Vaimsed olendid ja religioon tekitavad kõhkusi kui tundmatu maailmapilt. Antropoloogilises mõttes on religioon kultuuriline ja üldistav filosoofiline idee. Antropoloogia lähtub alustest, et tõesed ja valed arenevad kultuurikontekstides.

Antropoloogiliste vaadete erisused põhinevad pikaajalistel kontaktidel kultuurikandjatega ning sellest johtuvalt areneb kohalik perspektiiv ehk seosed erinevate sotsiaalsete valdkondadega, nt müütidega. Müüdid moodustavad mingis religioonis tekstidel põhineva põhimiku ning viitavad inimeste mõtlemise struktuurile, mis omakorda on esteetilise käitumise eelduseks. Tahes või tahtmata jõuame kosmoloogilise konstruktsioonini, mis väljendab „ühe“ konkreetse kogukonna maailmapilti ja selleks võib olla müüt. Müüt on kosmoloogiline konstruktsioon, mis on teatud kultuuriliste printsiipide väljendusvahend, mida saab tegevusse rakendada kui rituaali.

Rituaal on oma olemuselt tahtlik ennustatav tegevus ja/või tegevuste kordus (tsükkel).

Ilmalikus ja religioosnes rituaalis suheldakse esivanematega ja jumalate ning muude mitteinimlike olenditega. Eelnimetatutega ühendusse astumine ning lepitus võib olla annetus, austusavaldus või ohverdus. Struktuurid, sümbolid ja tõlgendused loovad ka terminid nõidus ja maagia. Antropoloogid kasutavad neid termineid tähistamiseks praktikaid, millistega inividid püüavad maailmas hakkama saada. Tavaliselt on tegemist nähtamatute jõududega, mis omakorda annavad elust materiaalseid sõnumeid nende üleminekutest teispoosusesse, niiviisi toimub suhtlemine esivanemate ja vaimudega.

Inimelu etappe tähistavatest riitustest on kõige rohkem teispoosusega seotud taassünd ja ränd uude maailma. Need etapid annavad ajendi elu mõtestamisele, korrastamisele ja looduseaduste piirist üle astumise. Loodusega seotud sümbolism on religioonides algallikana olemas, nt müütide

tasandil (kristlikus traditsioonis seostub lammas süütusega ja madu kurjusega). Nii saame vaadata paralleele, et indiviidi identiteet on seotud sotsiaalsete vormidega, mis omakorda on läbi põimunud religioosete sümbolitega. Ülaltoodust vaadete ja arusaamadega on indiviidi suhestumise mudelist valitud poos nr 1 ehk „Minu kultuur“ ja „Kompositsiooni distsipliinidest“ nr 1 ehk „Asümmeetria“, mis moodustavad liikumise paralleelselt ja kultuuriliste printsiipide väljenduste selgitamisega mõningatel antropoloogilistel teemadel.

Asümmeetriliselt kujunenud uued religioossed ideed, praktikad ning nendest arenenud variatsioonid on poliitiline mõõde ja/või ühendus religioossetele liikumistele. Seda võime nimetada sotsiaalseks kommunikatsiooniks, mis võib soodsatel tingimustel viia juurte juurde (algallikas). Juurte juurde naasmine on enamasti varjatud rituaalide muutumine rahvuslikuks käitumiseks ning jaotatud asjakohaste teemade vahel, mis keskenduvad ratsionaliseerimisele – „hea/halva“ ja vastuvõetava põhjenduse leidmine, asendades sellega tegelikud põhjused.

Kultuuris toimib religioon kohaliku kogukonna tasandil, kuid lahustub laiemas maailmas. Mida kesksem on ühiskonnas religioon, seda rohkem toimub selles muudatusi.

Lisa 1. (vt lk 120). „*Poos - 1 - Pühendumine I*“, maalid seeriast „*Pühendumuspildid poosides*“.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 4 - Pühendumine IV“

Maali aluseks ja olemuseks on sümbolne, kultuuriline ja sotsiaalne kapital. Antud maali puhul oli enne mõtet teadmine. Paraku võib enne mõtet olla teadmatus või osaline teadmine. Osaline teadmine või ka teadmatus paneb inimesi teatud nähtusi juurde või välja mõtlema, fantaseerima, nendest mõtetest võivad areneda arusaamad, millest omakorda kujunevad stereotüübid. Maali idee on pärit väliuuringu ettevalmistusprotsessist ja suuremal määral ka fantaasiast, mis väljendus enne välitöid. Sellepärast on need tähendused maalil nagu manitsused või õpetused – „Tee nii ja ära tee niimoodi!“. Enamasti koguvad väliuuringud andmeid otse tegelikkusest ja võimaldavad hankida probleemi kohta otsest teavet, mida kasutatakse antropoloogias. Antropoloogia on kõige laiemas tähenduses õpetus inimesest (kr *anthropos* – inimene ja *logos* – sõna, õpetus), teadus inimesest kui liigist. Inimest ilma taustsüsteemita vaadelda ja uurida on väga raske ja võibolla ka võimatu. Tavaliselt on selleks taustaks kultuur, sõna „kultuur“ tuleb ladina sõnast *colere* – viljelema.

Süsteemse rutiini kultuuri definitsioon: „Objektide suund subjektidesse ning nende teadlikust käitumisest loodud vaimne, füüsiline või materiaalne kogum, mis suhestub keskkonda või on suhestunud või suhestumas.“³⁵

Demokraatlikus ühiskonnas ja majandusliku heaolu tingimustes on suhestumine kultuuriga või kultuuris suuresti enesekeskne, ainult enese huvide ja hoiakutega arvestav. Kas saame antud juhul

³⁵ Eensalu, J. 2010b. *Brand ja bränd, süsteemne rutiin*, 8.

rääkida kohanemisvõimest, uhkusest oma saavutuste ja olemuse üle või on tegemist õpitud käitumismallidega ja/või kujunenud väärtushinnangutega? Uurijana ei saa teha kiireid ja fataalseid otsuseid (saatuslik, vältimatu, paratamatu). Subjektiivsed tähelepanekud ei pea olema tõlgendused ja esitamise protsess tõde. Kas ning kuidas antropoloog räägib ja tajub tõde?

Sageli räägime tõest kui asjast: „Mis on tõde?“ „Kas Sina tead tõde?“ „Uurija eesmärk on selgitada välja tõde!“ Jne. Taolise illusiooni tekitavad nimisõnad. Kõnelejatena eeldame, et nimisõnad osutavad selgelt eristatavatele objektidele: (see on) puu, tool, omanik, autoriõigus. Mõned osutuse objektid on meeleliselt tajutavad esemed, teised mõistusega hoomatavad ideed ja mõisted. Paraku esineb sedavõrd abstraktseid mõisteid, et selge osutuse eeldus ei täitu. Millele me osutame, öeldes *see on õiglus, see on aeg* jne? Sama on ilmselt tõega.³⁶

Mõnikord peab lähtuma lausest „Tarkus on, millest mööda vaadata.“

Eelnevast tekstist ja mõistetest on indiviidi suhestumise mudelist valitud poos nr 4 ehk „Tõlgendamine (keel)“ ja „Kompositsiooni distsipliinidest“ nr 4 ehk „Dominant“, mis annab aluse eksistentsiaalsetest arusaamadest ja maailmavaadetest.

Punase ja roosa varjundiga hallist (hõbedasest) taustast eemaldunud violetne figuur on fenomen ja temas on kirjeldavad praktikad. Tekib tunne, et rõõmsameelne pärismaalane käib „ristile“ nagu tööle ja/või kuulub see tegevus tema olemuse juurde ning see avab meile konteksti. Maali taustal olev valge muster (abstraktsioon) on andmestik, mis jutustab meile arusaamatut lugu. Selleks, et mõista antud lugu, peame sisenema sellesse kultuuri. Sisenemisega mõjutame ja mõnikord ka rikume selle kultuuri olemust. Erinevust ja ühtsust võime märgata, nii ka selle maali puhul on taustsüsteem sarnane maaliga „Poos - 6 - Pühendumine VI“.

Lisa 1. (vt lk 123). „*Poos - 4 - Pühendumine IV*“, maalid seeriast „*Pühendumuspildid poosides*“.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 7 - Pühendumine VII“

Maali aluseks on vorm ning selle arukus „mingis“ kontekstis, mis suundub lojaalsusele ja/või religioonile. Maalil on kujutatud punast (teatud tahtmise juures ka roosa), mis valgub objektilt (nt „rist“) pinnasele, moodustades pinnase ja kultuurikihi. Enese pinnast purskunud laava hakkab muutuma/tarduma magmaks. Sellest protsessist tekivad uued vormid, ääristuseks must äärejoon, mis tekitab loomulikkuse piire ületava üleloomulikkuse, andes sellele heakskiidu. Pinnas on arukas, kui saame nii ühe kihi kohta öelda. Neutraalne hall on võimeline selgesti eraldama ja esile tooma punase kontrasti. Kultuuripinnas on nüüd (on olnud peaaegu alati) valmis tunnistama eksimusi ja mõistma teiste omi.

³⁶ Rosentau, M. 2018. *Tõe ja vale vahel. Arusaamatuse epistemoloogia*, 12.

Kas kogu selle protsessi algatajaks on ristipuu ees seisev indiviid, kes on käed laiali ajanud ja vaatab toimuvat ülalt all? Kui jah, siis oli ta esimene, kes lõi funktsionaalse süsteemi – motivatsioon. Motivatsioon on vajaduse rahuldamisele suunatud funktsionaalsete süsteemide eesmärgipärane aktiivsus. Seisev indiviid mõjutab tahtlikult kultuurkihti ning ta teeb seda teadlikult ja on selle õigsuses veendunud. Kas saame siinkohal rääkida „veendumuste pahest“? Jah, sest veendumused on kindlad põhimõtted ja tõekspidamised. Antud juhul kuuluvad need ühele indiviidile, mis ei arvesta „mugava“ pärimuse ja selle mõttelaadiga. Pärimuse mugavus seisneb selles, et ei pea kahtlema selle vajaduses ja õigsuses, see edastatakse põlvest põlve rahvaloome kaudu, nt tava, komme, uskumus, müüt jne. Lihtsaim viis muidugi on jutustada pärimust ja müüti. Müüti saame rääkida kahes „keeles“: religioonikeeles ning teaduskeeles.

Religioonikeel on teistsugune kui teaduskeel.

Teaduslik diskursus püüdleb objektiivsuse poole, kuid religioossed sümbolid on aktiivsed, kaasavad ja osa loodusest. Sõnal „müüt“ on mitmeid tõlgendusi ja seda kasutatakse erinevates kontekstides. Vana-Kreeka aegadest alates on mõistel olnud nii positiivseid kui negatiivsed kasutusviise. Kreeka müüdi all mõeldi algselt kõike, mis edastati suusõnaliselt. Praeguses lääne kultuuris kasutatakse sõna müüt sageli negatiivses tähenduses. Uus Testament vastandas müütide „edevust“ evangeeliumi tõele. Teaduskultuur kipub pidama mütoloogiat arhailiseks etapiks. Religiooni uurimine nõuab positiivsemat terminit, mis vastab müüdi keele tegelikule funktsioonile. Antropoloogid nagu Bronisław Malinowski avastasid, et hõimuühiskondades ei ole müüt pelgalt jutustatud lugu, vaid elatud/elav reaalsus, mida arvatakse olevat kord juhtunud ning mis jätkuvalt avaldab mõju maailmale ja inimsaatusel.³⁷

Võttes arvesse ülal kirjapandut ja maalides seda maali, sai järgnevalt valitud indiviidi suhestumise mudelist poos nr 7 ehk „Teadmine“ ja „Kompositsiooni distsipliinidest“ nr 7 ehk „Formaat“, mis on peamised teisendused (transformatsioon³⁸) teaduse ja religiooni aspektides. Võib tõdeda, et minul kui vaatajal on määratlemata ruum ning sellest saab põhjus ja sündmus. Maali alumises osas olev pinnas, millel saab kõndida, on hall, keskosas on valgusesse ja heledusse mattunud abstraktsed vormid. Maali ülaosas on roheline „aed“, värskus ja taevalik unistus. Vaadates maali ülemist osa mõistan, et minu arusaam võib muutuda ja tuleneda loojast/kunstnikust ning need erinevad olekud on alati muutuses. Läbiva musta joonega on maali peategelane ühendanud endasse kogu kompositsiooni, mis väljendub nagu ürgaine ja/või müütide transformatsioonid.

Müüt avaneb ja realiseerub erinevates keskkondades. See on jõuline, elav ja leidlik, tõmbub, laieneb, külvab ning närbub. Revolutsioonide ja reformatsioonide ajal raputab müüt maha omaenda liialdusi. Kõigis religioonides on müüt sarnase funktsiooniga, kuid selle sisu ja stiil on

³⁷ Paden, W. E. 1994. *Religious Worlds*. 69.

³⁸ *Transformatsioon on lingvistikas lause või selle osa teatav grammatiline teisendus, mille puhul põhitähendus ei muutu.*

igaihes erinev. Müüt on igavene, fikseeritud arhetüüp, pöördudes tagasi, et olla loominguine. Müüt on religioossete süsteemide ühine ja keskne nimetaja, transkultuuriline kategooria, mis on võrdset kohaldatav nii Piiblile kui hõimutraditsioonidele ning on vahend võrdleva perspektiivi loomiseks.³⁹

NB! Saan ja võin tõdeda, et laiskust ei saa sundida, vaid ainult kõditada.

Lisa 1. (vt lk 126). „*Poos - 7 - Pühendumine VII*“, maalid seeriast „*Pühendumuspildid poosides*“.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 10 - Pühendumine X“

Maali kujutlusvõime aluseks võib pidada minateadvust, mille lähtepunkt on fenomen ehk siis „asi“ nii, nagu ta paistab.

Vaadates enda ümber näeme mööblit või teisi inimesi – kõik need asjad on fenomenid sellepärast, kuidas need subjektid ja objektid meile paistavad. Meil endal puudub otsene ligipääs sellele, milline see asi on, ehk asi iseeneses – Kanti (Immanuel Kant 1724–1804) mõiste, mis tähendab, et rääkides fenomenidest, kõigist nendest asjadest, mis maailmas on, tähendab rääkida inimkogemusest. Siin on (tekib) väikene nihe selle filosoofilise fenomenoloogiaga, kus kogemus tähistab aistingut, kuidas me tajume, näeme mingit objekti. Religioonifenomenoloogia asetab selle kogemuse veel rohkem keskpunkti ja mõistab seda kogemust nüüd, selles kitsamas mõistes, konkreetse religioosse kogemusena ehk siis mitte enam aistingut, vaid kogemusena elamuse tähenduses.⁴⁰

Tähendused ja antud kogemused kutsuvad esile loominguilised oskused, mille käigus kujutletakse maali/pilti millestki, mis pole sellel hetkel meelte abil tajutavad. Kui käsitleda tunnetusobjekti kujutlusvõime vaba variatsioonina, saame teadvustatud käitumise, tegevuse – maalimine.

Maalil on kujutatud kahte suunda: vertikaalne ja horisontaalne. Liikumine ja vertikaalsed ning horisontaalsed suhted on otseselt seotud kahe aspektiga:

- 1) kogemus elamuse tähenduses (vertikaal);
- 2) teadmine tugineb meeleanametele (horisontaal).

Vertikaalse liikumise saab seostada figuuri tõusmisega pinnasest ja horisontaalse figuuri pea kohal oleva aupaistega. Pinnasest tõusmine on seotud kogukonnaga ja selle kultuuriruumiga (kultuuriline kontekst), mis sillutab teed meeleanametele ehk religioonile (religioon ja/või omaette nähtus). Seda nähtust saame nimetada fenomeniks, mis ilmneb selles valdkonnas kindlal viisil – religioosse ilminguna.

Eeldatakse, et selle fenomeni aluseks on religioosne kogemus, ühe inimese individuaalne religioosne kogemus, aga see individuaalne kogemus on mingitpidi võrreldav teiste inimeste

³⁹ Paden, W. E. 1994. *Religious Worlds*. 90.

⁴⁰ Lind, E. 2021. *Võrdleva usundiloo sissejuhatus*.

individuaalse kogemusega, nii et neid on võimalik võrrelda ja sellest võrdlusest tekivad struktuurid. Andmete hulga kogumisest järgmine samm on võrdlev meetod. Et saaksid kristalliseeruda mingid suuremad fenomenid, mille lähtepunktiks on religioosne kogemus, ehk jõuda fenomenide juurest kogemuse juurde, kust edasi peaks jõudma kogetava juurde. Fenomen on, kuidas inimesed midagi tajuvad, aga selle aluseks on „see mingi asi“ ise.⁴¹

Kogudes ning kirjeldades andmeid ja maalides religiooni üle tõe, sai valitud indiviidi suhestumise mudelist poos nr 10 ehk „Mina (indiviid)“ ja „Kompositsiooni distsipliinidest“ nr 10 ehk „Kontrast“. Antud maali maalimise eesmärk oli mõista seda fenomeni, mõista ennast ja teise inimese religioossust, mõista religiooni, et mõista „asja“ ise ehk mitte jääda ainult kirjelduse juurde. Olulisel kohal on eeldus, et maalimise ja sellest saadud kogemuste aluseks on midagi ja/või transtsendentset (mittetunnetatavat tegelikkust, reaalsust).

Lisa 1. (vt lk 129). „*Poos - 10 - Pühendumine X*“, maalid seeriast „*Pühendumuspildid poosides*“.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 11 - Pühendumine XI“

Antud maali kujutus ja abstraherimine osutus piisavalt keeruliseks, kuna tegu on kahe väga suure religiooni/kultuuri tuumaga. Näha ja mõista tekstist illusiooni või pettust ja paradiisi, siis otsustada, kummale poole kuulub peegeldus ja/või tagasipeegeldus, on peaaegu võimatu.

Vaatame Jumala sõna, mis on tekkinud usu/uskmatuse suhte tulemusena džihaadi ideedest Koraani. Džihaadi usu ideed olid pidevas arenguprotsessis ja Muhamedile tekkis nendest keeldude ja käskudega maailmavaade ning tema elu lõpus said need islami usu alusteks.

Lugu, legend pajatab, et Koraan keelas elusolendite kujutamise, samas aga ei ole Koraanis ühtegi kirjakohta, et sellist järeldust saaks teha. Koraan ei keela indiviidide figuuride kujutamist, samas aga mõistab hukka ebajumalate kummardamise. Islami kunst püüab luua vahetut kontakti loojaga, abstraherides ümbritsevat keskkonda, kus oleks võimalik näha kunsti sisemist hingust ja vajadust, mida põhjamaises kultuurisüsteemis üles kasvanu ei suuda ette kujutada, nt abstraktset mustrit, mis on araablaste kunstis üleüldiseks tendentsiks. Nii selgub soovituslik otsus, johtuvalt ülaltoodust saab indiviidi suhestumise mudelist valitud poos nr 11 ehk „Peegeldus“ ja „Kompositsiooni distsipliinidest“ nr 11 ehk „Pind“, mis on peamine kuuluvusvabaduse eeldus, mille tähelepanu ning mõtted on keskendatud kultuurituuma mustritele.

Maalil näeme violetset risti, see viitab punase energiale ja sinise vaimsusele, mis on ühendusena orienteeritud ohverdamisele, teenimisele. Tumedal taustal on punakaspruun muster, mida võime lahti mõtestada kui henna mustrit või hoopis nafta ja maagaasi suundasid. Järgnevalt tekib küsimus, kes on ristil, kas Muhamed või kristluse prohvet Jeesus ja/või judaismi prohvet Mooses.

⁴¹ Lind, E. 2021. *Võrdleva usundiloo sissejuhatus*.

Sellesse küsimusse ei süvene, sest on selge, et üks neist saab seal ristil olla ja see on „soovituslik otsus“ minule. Must-valge joonte abstraktsioon annab alust mingile sõnumile, nt Jumala sõna või on see illusioon – pettus. Kui tegemist on illusoorse kogemusega, siis võib arvata nii-öelda Euroopa õige palega ehk kuuluvustahetega. Eurooplased pidasid enda ülesandeks avalikustada Muhamedi nõnda-öelda õige pale, sest nende meelest ei olnud kuidagi võimalik, et peale kristluse on veel mõni sama väärtuslik religioon. Suur tõsimeelsus lubas uskuda, et Kristus on ristil surnud kõigi eest ja sellega on lunastatud „kõik“, milleks siis veel rääkida Muhamedist. Nende sõnul on Muhamed järelikult valeprohvet ja/või antikristus.

Moslemid mitte ainult ei uskunud Maarja neitsilikkusesse, vaid sarnaselt kristlastega pidasid nad paastu ja austasid Jeesust kui suurimat prohvetit. Mandeville ja tema tõlkijad (*Vgl. Mandeville (Augsburg 1481), fol. [45v-46r]*)⁴² järeldavad, et isegi moslemeid on lihtne kristlusse pöörata. Oma teesi toetuseks lisab ta väite, et moslemid mõistavad, et ainult kristlik usk jääb püsima. Selline islami kujutamine on seotud selle koostamise aja ja teksti kirjutamisel kasutatud allikatega.⁴³

Mandeville'i „Reisides“ esineb Muhamed vähem ohuna kui traagilise tegelasena, kes saavutab ambitsioonide ja andekuse kaudu hämmastavaid asju, kuid keda iseloomustavad haigused ja pahed ning keda eksitab pettus. Muhamed rikub aga hiliskeskajase ühiskonna konventsioone. Tõustes kõige madalamast sotsiaalsest klassist valitsejaks, kogeb ta karjääri, mis on tänapäeva lugejale enneolematu. Piiriületajana on Muhamed paeluv figuur. Kuid kuna ta kasutab ebaseaduslikke tavasid ja rikub reegleid, mis on vastuolus „Jumala antud“ ühiskonnakorraldusega, peab ta ebaõnnestuma ega saa saada kangelaslikuks figuuriks. Kuigi viinapuu neetud piltlik kujutamine ja veini keelamise selgesõnaline kirjeldus viitavad juba motiividele, mis lasevad Muhamedil näida Kristuse antagonistina, ei keskendu rännakud siiski prohveti usulisele hukkamõistule. Selle asemel kõlab Muhamedi elu kirjeldus nagu antikangelase lugu. Sest kuigi see oli osa ajastu tavalisest narratiivsest muustrist, et kristlik kangelane, kes on põgenenud oma lapsepõlve viletsatest oludest, avastab, et tegelikult on ta kuninga kadunud poeg. Muhamedi tõus ei koge hilisemat legitiimsust.⁴⁴

Lisa 1. (vt lk 130). „*Poos - 11 - Pühendumine XI*“, maalid seeriast „*Pühendumuspildid poosides*“.

Vaatluse ja intervjuu interpretatsioon maalile „Poos - 12 - Pühendumine XII“

Maalil on kujutatud figuuri violetsel-roosal taustal, figuur on ümbritsetud kuldsete pilvedega. Kuldse risti sinine ümbris annab väga hea kontrasti. Kõhn figuur on tsentreeritud ning nägu ei ole täpselt kujutatud, pigem meenutab see „pealuud“. Kogu figuur oleks justkui skelett (luustik), mis musta ja kollase kontrastiga mõjub silmatorkavalt.

⁴² Saviello, A. 2015. *Imaginationen des Islam*. 39.

⁴³ *Ibid.*, 39.

⁴⁴ *Ibid.*, 42.

Antud maal ei kajasta traditsioonilist religioosset maailmavaadet, see on võetud teemast „inimene – kõiksus/ükskõiksus“. Vürtsi lisavad erilised detailid, nt aupaiste, mis meenutab muusika kuulamise kõrvaklappe. Ristil olev muusika kuulaja on selle ajastu progressiivne kosmopoliitiline haritlane. Antud eemalolek (kuulaja) annab meile mõista, et suurem osa inimesi ei tunne üksteist ning see annab meediale võimu ja sellega on võimalik kiiresti luua individuaalne religioosus ehk „Kes ees, see mees!“. Nüüd on alanud ise-loomine (enda loomine), lihtne on lahkuda/loobuda kogukonnast ja liikuda kõrgema „mina“ poole. Samas aga ei taha ristilt lahkuda ja muidugi igal indiviidil peaks olema oma kullast rist, mis toetab usulisi kombeid ja moraali ning üleüldse toeksid talle üldist hüvangut. Möödapääsmatuks teguriks jääb kristlus kui enesestmõistetavus. Uudsuseks on nähtus/teadmine, mis on saadud ootuse/kogemuse kaudu – vikaarreligioon. Vikaarreligioon on kontseptuaalne tööriist, mis viitab religiooni muutumisele.

Mõiste „vikaarreligioon“ (*vicarious religion*) pärineb briti sotsioloogilt Grace Davie'lt, kes määratles seda religioonina, mida teostab aktiivne vähemus palju suurema hulga inimeste heaks, kes mitte üksnes ei mõista seda, vaid ka kiidavad heaks selle, mida vähemus teeb. Kuna vikaarreligioon puudutab üksnes kristlust, siis oleks eesti keelde mõttekas tõlkida see sõnaga „asendus kristlus“ või „asekristlus“ ning vastavalt määratleda see nähtusena, kus mittekristlik enamus on huvitatud, et kristlik vähemus hoiaks traditsioonilisi usulisi kombeid ja moraali tallel ning teostaks neid üldiseks hüvanguks. Davie on väitnud, et vikaarreligiooni on keeruline mõõta, sest sel puudub selge õpetuses, ideoloogias, praktikas jms väljenduv sisu ning vastavalt ka seda teadlikult toetav liikmeskond. Tuleb lisada, et sõnu „asendus kristlane“ või „asendus kristlased“ pole võimalik kasutada. See tähendaks, et kristlased teadlikult asendaksid kristlastena ilmalikke, kuid vaevalt et täna Eestis sellise enesemääratlusega inimesi kohtab. Veel vähem saab seda mõistet kasutada isikute kohta, kes justkui asendust vajaksid – ilmselt ei leidu Eestis ka endast niiviisi mõtlemaid inimesi. Asendus kristlus on nähtus. Vast kõige tabavam märksõna selle iseloomustamiseks on ootus. Keegi ootab kelleltki midagi või peab vähemalt iseenesest-mõistetavaks, et ta jätkaks seda, mida on kogu aeg teinud.⁴⁵

Muusikast lummatud figuur ei pea end religioosseks, vaid uue vaimsuse subkultuuri kandjaks, vastandudes institutsioonilisele usule.

Uue vaimsuse eriliseks tunnuseks on selle püsivus usuvaldkonna piires. Religioonina nähakse eelkõige organiseeritud usundeid, läänes domineerib seni ikkagi kristlus, mida peetakse selle ekvivalendiks erinevalt uuest vaimsusest, mida õige või päris religioonina ei võeta. Nagu juba mainitud, ei pea ka uue vaimsuse subkultuuri kandjad ise end religioosseks, vastandudes institutsioonilisele usule. Seetõttu kohtab uut vaimsust religiooni valdkonnas juhul, kui on tekkinud selle

⁴⁵ Altnurme, L.; Mõttus, M. 2016. Milleks kristlus? *kjt.ee*.

ja kristluse hübriidvormid, kas siis uskumuste või praktikate tasandil. Uus vaimsus tegutseb teiste eluvaldkondade, näiteks turismi, kaunite kunstide, spordi, majanduse, meedia, aga eriti meditsiini, hariduse ja teaduse äärealadel. Suur osa uue vaimsuse üritustest leiab Eestis aset seminari, loengu või kursuse vormis. Tihti toimuvad need koolide, lasteaedade, raamatukogude (vahel ka meditsiinasutuste) ruumides, mis igal juhul laseb neid üritusi koolitusena, st haridusvaldkonda kuuluvana võtta. See lisab neile usaldusväarsust.⁴⁶

Lõpetuseks jääb vaid pöörata tähelepanu figuuri pea kohal olevale kroonile, mille tõlgendus maalikunstnikult kõlab nõnda: „Ei ole kroon, vaid on kolm figuuri, kes peavad nõu, kuhu poole kivi visata“ – Olevipoeg, Sulevipoeg ja Kalevipoeg.

Lisa 1. (vt lk 131). „*Poos - 12 - Pühendumine XII*“, maalid seeriast „*Pühendumuspildid poosides*“.

3. Ülevaade autoetnograafiast

Luuu ettekujutus ulatusest ja haaravast pilgust on võim!

Autoetnograafia all mõeldakse kultuuri uurimise meetodit, milles uurimise lähtepunktiks ja keskseks materjaliks on uurija enda kogemused. Autoetnograafilist lähenemist rakendades on uurija samal ajal vaatluse subjekt ja objekt: piir nende kahe vahel pole selge, vaid pigem küsitav. Sellist lähenemist on hakatud kasutama, sest on leitud, et mõne nähtuse kirjeldamiseks ja uurimiseks ei ole teised (välitöö) meetodid sobilikud või ammendavad. Autoetnograafia kasutab uurija isiklike kogemusi, et kirjeldada või ka kriitiliselt vaadelda kultuurilisi praktikaid, uskumusi ja kogemusi. Uurija pilk liigub personaalse ning kultuurilise vahel edasi-tagasi, ühendades nad teineteisega. Enesevaatluse käigus paigutab uurija enda kogemused laiemasse sotsiaalsesse ning kultuurilisse konteksti.⁴⁷

Autoetnograafia on viimasel ajal muutunud populaarseks kvalitatiivse uurimuse vormiks. Praegune diskursus selle uurimisžanri kohta viitab peaaegu eranditult „evokatiivsele autoetnograafiale“, mis tugineb postmodernistlikule tundlikkusele ja mille pooldajad distantseeruvad realistlikest ja analüütilistest etnograafilistest traditsioonidest. Evokatiivse autoetnograafia domineerimine on varjanud autoetnograafilise uurimuse ja traditsioonilisemate etnograafiliste tavade kokkusobivuse tunnustamist. Autor teeb ettepaneku kasutada terminit analüütiline autoetnograafia, et viidata uuringutele, milles uurija on: 1) uurimisrühma või -koha täisväärtslik

⁴⁶ Altnurme, L. 2013. *Uus vaimsus – mis see on?*, 18.

⁴⁷ Arukask, M. jt. 2017. *Folkloristlikud välitööd*. Siim, P. M., 184.

liige, 2) sellisena nähtav avaldatud tekstides, 3) pühendunud laiemate sotsiaalsete nähtuste teoreetiliste arusaamade arendamisele. Pärast seda, kui autor on lühidalt jälginud realistlike etnograafide protoautoetnograafiliste uuringute ajalugu, pakub ta välja viis analüütilise autoetnograafia põhijoont. Need on omadused, mis eristavad seda selgelt „evokatiivsest autoetnograafiast“, kuid tähistavad seda kui eraldi alaliiki analüütilise etnograafia laiemas praktikas. Analüütilise autoetnograafia viis põhijoont on järgmised: 1) täielik liikme uurija staatus, 2) analüütiline refleksiivsus, 3) uurija enese narratiivne nähtavus, 4) dialoog informantidega väljaspool mina ja 5) pühendumine teoreetilisele analüüsile.⁴⁸

3.1. Autoetnograafilised võimalused

Autoetnograafilist uurimust mõistab auto!

Sõltuvalt uurijast võib rõhk autoetnograafias olla kas uurijal enesel (auto-), kultuuril (-etno-) või uurimisprotsessil (-graafia). Autoetnograafia – nagu ka etnograafia – viitab samaaegselt nii protsessile kui ka tulemusele, tavaliselt tekstile. Autoetnograafilises traditsioonis püütakse eemalduda juurdunud akadeemilisest kirjutamisstiilist ning uurimistulemuste avaldamiseks on otsitud loomingulisi ning tundeküllaseid viise. Nii näiteks võib uurimuse esitada narratiivi formaadis, aga ka dialoogina või luulevormis, kasutada selleks fotosid, pöörata erilist rõhku uurimuse kaasaaravusele ja tähendusrikkusele ning sellele, et uurimus oleks eri auditooriumitele kergesti ligipääsetav. Osalt on autoetnograafid jäänud siiski ka laiemalt levinud akadeemilise formaadi juurde ja kirjutavad tavapärasest stiili järgivaid teaduslikke artikleid, kasutades rohkelt tekstisiseseid tsitaate või järeلمärkusi.⁴⁹

Autoetnograafia suudab hoomata meetodina nii protsessi kui tulemust ja ennekõike on fookus iseendal ning seega ainukesel olemasoleval andmeallikal. Autoetnograafia kirjutatakse lähtuvalt enesest mina-vormis ja seetõttu mõjub autoetnograafia võõralt, sest tavaliselt kirjutatakse akadeemilised publikatsioonid kolmandas isikus või umbisikulises vormis.

Autoetnograafiad on väga erinevad ning suuresti sõltuvad protsessi loojast ja kirjutajast. Suurim erinevus seisneb selles, et mida enam esiplaanile tuuakse, kas fookust kirjutamise hetkel iseenda peale, nt loomisprotsess (sotsiaalne kontekst), või hoopis rõhutatakse analüüsi tulemit. Enamikul juhtudel on autoetnograafilise meetodi protsessi tulemus rõhk iseendal ehk ainukesel andmeallikal.

⁴⁸ Anderson, L. 2006. Analytic Autoethnography. – *Journal of Contemporary Ethnography*. 373–395.

⁴⁹ Arukask, M. jt. 2017. *Folkloristlikud välitööd*. Siim, P. M. 184–185.

Autoetnograafilist lähenemist kasutav uurija pöörab reeglina tavalisest rohkem tähelepanu oma tunnetele, mõtetele ning füüsilistele tundmustele eesmärgiga süvendada arusaamist sellest, mida ta on tundnud ning kogunud. Ta peaks kirjutama nendest kogemustest võimalikult ausa minavormis loo. Kirjutamisstiil on personaalne, vahel ka eksperimenteeriv, „tavalise“ teadusliku stiili piire kompav.⁵⁰

Autoetnograafia kirjutamisstiil võib varieeruda, jäädes kuskil „realistliku“ kirjelduse ja „impressionistliku“ karikatuuri ning analüütilise kirjelduse ja „tunnistusliku“ eneseavalduse vahelisele kontinumile. Van Maaneni etnograafiliste kirjutiste klassifikatsioon võib aidata autoetnograafidel katsetada erinevate stiilidega, nagu realistlikud jutustused, tunnistuslikud jutustused ja impressionistlikud jutustused. Realistlikud jutud viitavad asjalikele kirjeldustele ja esitustele, mida etnograafid annavad inimestest, keda nad on uurinud omal käel. Realistlikke jutustusi iseloomustavad „tillukesed, mõnikord väärtuslikud, kuid läbinisti argised üksikasjad uuritud inimeste igapäevaelust“ ning need sisaldavad „jutustusi ja selgitusi nende elus toimunud sündmuste kohta“.

Autoetnograafia kirjutamisstiilid saab Changi järgi jagada neljaks:

1. Realistlik ja/või kirjeldav („realistlik“ kirjeldus).
2. Analüütiline ja/või tõlgendav („analüütiline“ kirjeldus).
3. Ülestunnistav ja/või kulgev („tunnistuslik“ enesepilt).
4. Kujutlusvõime ja/või loovus („impressionistlik“ karikatuur).⁵¹

3.2. Autoetnograafia eetika ja kriitika

Sajandist on saanud igavik!

Autoetnograafia on uurimismeetod, kus andmete kogumine ja analüüs lähtuvad ennekõike uurimistöö teostajast ja selle uurimisviisi eesmärk on mõista kultuuri üksikisiku detailse kirjelduse kaudu. Digandmete ja andmestunud ühiskonna kontekstis võimaldab see uurijal asuda dialoogi omaenda andmetega või reflekteerida omaenda kogemuse üle andmestunud ühiskonnas, võimaldades süvaanalüüsi ka keerulistes teemades. Tegemist on etnograafiliste meetodite perre kuuluva uurimisviisiga, kuid selmet keskenduda uuringus välisele grupile, on fookuses uurija ise ja tema suhe maailmaga.⁵²

⁵⁰ Arukask, M. jt. 2017. *Folkloristlikud välitööd*. Siim, P. M., 189.

⁵¹ Chang, H. 2008. *Autoethnography as Method*, 50.

⁵² Aasa, A. jt. 2020. *Kuidas mõista andmestunud maailma?* Metodoloogiline teejuht, 739–740.

Need ja eelnevad refereeringud eri autoritelt toetavad minu tööd ning on asjakohased, sisuliselt sobivad antud teemaga, kuna muud meetodid on antud projektis raskesti teostatavad, puudub ligipääs.

Autoetnograafia tuleks uurimisviisiks valida siis, kui andmed on muude meetoditega raskesti ligipääsetavad. Näiteks kui teema on väga tundlik ja sügavalt isiklik, kuid selle teadustöö kaudu mõtestamine võiks anda juurde olulist kultuuri ja ühiskonda puudutavat infot. Klassikaliselt on sellisteks teemadeks haigus, surm, lein, vägivald, problemaatilised suhted ja muud sellised teemad, millest näiteks intervjuu või vaatlusega võib olla keeruline kinni hakata. Seega on autoetnograafilist uurimistööd tegeval inimesel esimene küsimus, kas minu elus on mingeid selliseid kogemusi, mille mõtestamine muude meetoditega võiks olla keerukam.⁵³

Iga uurija on mingi sotsiaalse grupi esindaja, ta on teatud vanuses, rahvusest, soost, rassist, haridusega, keelteoskusega, huvide, eelistuste ja väärtustega jmt. Kuna antropoloog osaleb aktiivselt uuritava grupi elus, tuleb tõsiasja, et kõik ülalmainitud aspektid mõjutavad uurimistööd, endale teadvustada ja seda oma töös ka mõtestada. Kõike eelmainitud tuleb võtta arvesse nii välitöö kui ka andmete analüüsimise ajal. Uurija peab endalt küsima, missugune on tema suhe uuritava grupiga: kas ta uurib inimesi, kellega tal pole varem mitte mingit kokkupuudet olnud, või inimesi, kelle hulka ta ka ise kuulub? Mil määral uurija end uuritavatega identifitseerib? Millised tema omadused mõjutavad seda, kuidas talle uuritavas grupis või ühiskonnas reageeritakse ning kuidas teda tajutakse?⁵⁴

Anderson (2006)⁵⁵ kirjutab, et uuritava grupi liikmelisus ning uurija isik võib ka ise saada analüüsi objektiks, nagu näiteks autoetnograafia puhul, kus antropoloog analüüsib omaenda isiklikku kogemust, olles ühtaegu nii uurija kui ka uuritava rollis

„Andmeid analüüsidest ning uurimistulemustest kirjutades algab refleksiivne lähenemine juba kõige lihtsamatest valikutest. Näiteks traditsiooniliselt ning veel praegugi paljudes distsipliinides (nii reaals- kui ka sotsiaalteadustes) kasutatakse „mina“ asemel autorsust hajutavat vormi „meie“ või räägitakse iseendast kolmandas isikus, nt kui autorist. Tänapäeva antropoloogid reeglina väldivad endast kolmandas isikus või umbisikuliselt kirjutamist – tegelikult on mina-vormi kasutamine levimas ka loodusteadustesse. Refleksiivsuse oluliseks elemendiks on ka uurimissituatsiooni konteksti avamine: väljale sisenemise ja sellele juurdepääsu kirjeldamine, uurija ja uuritavate omavaheliste suhete kirjeldamine, andmete kogumise metodoloogia ja meetodite (ning

⁵³ *Ibid.*, 740–741.

⁵⁴ Annist, A. Kaaristo, M. 2017. *Sotsiaal- ja kultuuriantropoloogia*, 45.

⁵⁵ Anderson, L. 2006. *Analytic Autoethnography*. 373–395.

nende piirangute) täpne kirjeldus, peamiste välitöö ajal toimunud ja uurimistööd mõjutanud sündmuste ära toomine ning uurija isiklikud kogemused ja võimalik varasem seotus uuritava teemaga, aga ka selle kirjeldamine, kas ja kuidas kaasati kirjutamisprotsessi uuritavaid. Refleksiivne lähenemine, mille puhul selgelt väljendatakse nii uuritavate kui ka uurija subjektiivseid kogemusi, kuulub loomuliku osana tänapäevase antropoloogilise uurimistöö juurde.“⁵⁶

Propageerides autoetnograafiat hoiatab Chang samas autoetnograafiliste lõksude eest, mida autoetnograafid peaks oma tegemises vältima: 1) liigne keskendumine iseendale teistest eraldatuna; 2) jutustamise, mitte analüüsi ületähtsustamine ja kultuuriline tõlgendus; 3) isiklik mälu ja selle meelde tuletamine andmeallikana; 4) eetikanormidesse hooletu suhtumine (eetikastandardid teiste suhtes enesejutustustes); 5) sobimatu kasutamine (autoetnograafia ebasobiv rakendamine)⁵⁷

Sagedasem kriitika, mida esineb autoetnograafia kui meetodi kohta, on keskendumine jutustavale minale. See on üks peamisi põhjusi, miks ei väärtustata autoetnograafiat kui väärtuslikku uurimismeetodit ning seda peetakse enesekeskseks, nartsissistlikuks, individuaalseks peegelduseks.

Autoetnograafia mitte ainult ei võimalda, vaid julgustab keskenduma enesemõistmisele. Kuid see keskendumine enesemõistmisele ei pea olema üksnes akadeemiline. Autoetnograafia ei ole mitte ainult uurimismeetod, vaid ka eluviis⁵⁸. Autoetnograafiline eluviis saab alguse kahtlustest ja ebakindlusest. Elada tähendab olla ebakindel. Autoetnograafia sobib meile ja meie sarnastele inimestele, sest see on kahtluse žanr, vahend ebakindluse teostamiseks, kehastamiseks ja kujutamiseks. Akadeemilises autoetnograafias võib meie kahtluse teostamine rahuldada meie lugejate reaalsusjanu ja soovi teada, „mis tunne on olla elus ühe inimese jaoks ja kaudselt kõigi inimeste jaoks“⁵⁹.

Autoetnograafia võimaldab inimesel pigem nõjatuda ebakindlusele kui võidelda selle vastu. Autoetnograafia vorm ei ole hüüumärk (!), vaid küsimärk (?). Autoetnograafia ei ole mitte korra, stabiilsuse, kontrolli ja saatuse diskursus, vaid mitmetähenduslikkuse, vastuolude, kontingentsuse ja juhuslikkuse diskursus. Teised empiirilise uurimise žanrid näitavad küllastamatut isu abstraktsioonide, faktide ja ranguse järele; autoetnograafid nälgivad detailide, tähenduste ja meelerahu järele. Need ei ole küsimused, mida tuleb lahendada, vaid erinevused, millega tuleb elada⁶⁰.

⁵⁶ Annist, A.; Kaaristo, M. 2017. *Sotsiaal- ja kultuuriantropoloogia*, 45.

⁵⁷ Chang, H. 2008. *Autoethnography as Method*, 54.

⁵⁸ Bochner, A. P. 1994. *Perspectives on inquiry II: Theories and stories*. 21–41.

⁵⁹ Shields, D. 2013. *How Literature Saved My Life*.

⁶⁰ Rorty, R. 1982. *Consequences of Pragmatism* (Essays: 1972–1980).

Meie, autoetnograafid, tunnistame oma kontingentsust ja piiratust; me avame end teistsugusele, pühendumise sotsiaalsele õiglusele ja narratiivsele eetikale ning püüame rakendada oma moraalset kujutlusvõimet ja ehitamise soovi, et vestlus jätkuks. Me usume, et seni, kuni suudame dialoogi elus hoida, saame säilitada lootuse elada paremat elu ning õiglasemat ja armastavamamat maailma. Me teame, et kannatused on iga elu vältimatu osa ja eakaten kasvatame autoetnograafilist temperamenti⁶¹, et valmistuda vananemisest ja stigmatiseerimisest tingitud ühiskonna vältimatute raskustega ning vanaduse ebakindlusega, millega peame kohanema⁶². Meie, autoetnograafid, tahame, et meie lugejad saaksid seda, mida paljud meist – olgu nad siis noored või vanad – oma elus otsivad: ühtekuuluvustunnet ja midagi, mida me sügaval sisimas ja hinges tunneme. Nagu väljendas David Henry Wallace: „Sügavas, olulises vestluses teise teadvusega tunnen end inimlikuna ja üksildasena.“⁶³ Nii mõistame autoetnograafia tõmmet ja missiooni.⁶⁴

4. Narratiivne analüüs

Mõistuse-pildid on ... geeniuse uksevõti!

Igapäevaelus ei ole kuigi raske mõista, et inimesed erinevad oma vaimsetelt võimetelt. Kellelegi ei tule pähe nõuda esimese klassi õpilaselt ruutjuure leidmist arvust 289 või asutuse koristajalt, et ta koostaks ettevõtte eelarve järgmiseks aastaks. Me oskame isegi argielus üsna hästi hinnata, millise vaimset pingutust nõudva ülesandega keegi toime tuleb või mille lahendamiseks võib keegi hätta jääda. Sellele vaatamata on laialt levinud eksiarvamus, et psühholoogid ise on hädas intelligentsuse määramisega. Ühed väidavad, et intelligentsus on millegipärast eriti allumatu täpsele määratlusele. Teised tuletavad meelde, kuidas üks väljapaistvamaid psühholoogia ajaloolasi Edwin Boring (1886–1968) avalikus väitluses kolumnist Walter Lippmaniga veidi ettevaatamatult muu hulgas ütles, et „intelligentsus on see, mida intelligentsustestid mõõdavad“. Kontekstist välja rebituna meenutas see definitsioon paljudele Voltaire'i surematut dr Panglossi, kes arvas, et Jumal on nina loonud selleks, et saaks prille kanda.⁶⁵

Tegelikult pole intelligentsuse defineerimine üldse raske. Heaks näiteks on see, et juba mõni aeg tagasi nõustusid 52 kõige väljapaistvamat intelligentsuse uurijat alla kirjutama ühisele avaldusele, mille kohaselt on intelligentsus: „Vaimne võimekus, mis muude asjade kõrval eeldab võimet arutleda, planeerida, lahendada ülesandeid, mõelda abstraktselt, saada aru keerulistest ideedest,

⁶¹ Bochner, A. P. 2017. *Heart of the matter: A mini-manifesto for autoethnography*, 67-80.

⁶² Ellis, C. 2018. *Final Negotiations: A story of love, loss, and chronic illness* (revised and expanded edition).

⁶³ Miller, L. 1996. *Interview with David Foster Wallace*.

⁶⁴ Bochner, A. Ellis, C. 2022. *Why Autoethnography?* 15.

⁶⁵ Mõttus, R. jt. 2011. *Intelligentsuse psühholoogia*, 35.

õppida kiiresti ja õppida kogemustest. See ei ole lihtsalt raamatutarkus, kitsalt akadeemiline või testidele vastamise oskus. See on laiem ja ka sügavam võime aru saada, mis ümbruses toimub – asjadest arusaamine ja nende mõistmine või selle väljanuputamine, mida oleks vaja teha“⁶⁶.

Selle piisavalt lühikese ja tabava iseloomustuse kirjutas Linda Gottfredson, millega ülejäänud 51 tipptaseme uurijat olid üsna meelsasti nõus. See on manifest, mille 52 intelligentsuse uurijat avaldasid 1994. aasta 13. detsembri Wall Street Journal’is vastukaaluks intelligentsuse uurimist tabanud kriitikalainele. [...]

Sellest definitsioonist järeldub mitmeid asju. Intelligentsus on üldine vaimne võimekus, mis avaldub väga mitmes olukorras, kaasa arvatud juhud, kui inimene peab lahendama psühholoogide koostatud ülesandeid. Igapäevaelu esitab meie intelligentsusele pidevalt väljakutseid: kuidas maksta parkimisautomaadis; kas võtta kaasa vihmavari, kuna ilmateade lubas õhtupoolikul vihma; mida tähendab prantsuskeelne fraas *quotient intellectuel* (intelligentsuskvoot ⁶⁷); kui kiiresti leiab Google Earth’is üles oma praeguse asukoha või mitu miili on 1,609344 kilomeetrit? Kõik need või teised sarnased olukorrad nõuavad inimeselt kas taiplikkust, mälu või arutlemisoskust, mis on vajalikud aru saamiseks, mis ümbruses toimub ja kuidas sellele kohaselt reageerida.⁶⁸

Magistriprojekti maalimise ja kirjutamise protsessi käigus püüan teemat lahutada lihtsamateks osadeks, et lihtsustada teemast ja/või maalidest arusaamist ja sealhulgas nendevaheliste suhete avamist. Siinkohal on paslik avalikustada/loetleda viimase kahe aasta suurimad mõjutajad ja suunajad antud teema arengusse: Tartu Ülikooli usuteaduskond, religiooniuuringute eriala õppejõud ja tudengeid (vt [Lisa 3](#)). Kuna ma ise olen uurija ja teostaja, siis peamiseks informatsiooni liikumisvahendiks on autokommunikatsioon (mõistet arendas peamiselt Lotman). Autokommunikatsiooni all mõistetakse teate liikumist ja muutumist niisuguses kommunikatsioonikanalis, kus adressant osutub ka adressaadiks.

Minu inspiratsiooni ja viiteid loomingulisele avastusele saab vaadelda kui autokommunikatsiooni, mille tulemuseks on narratiivne analüüs.

Autokommunikatsioon, mida ligikaudu määratlevad mõisted nagu avastus ja inspiratsioon: minu poolt minusse sisestatud informatsioon korreleerub eelnenud informatsiooniga, mis on fikseerunud mu mälus, korrastab selle ja tulemusena saadakse väljundina märkimisväärne informatsiooni hulga kasv. [...] Vaadates pilti, mille on loonud Euroopa kunstnik 19. sajandil, püüan ma saada sellelt kogu informatsiooni – see on vestlus teisega. Vaadeldes abstraktset ornament, vestlen ma

⁶⁶ Gottfredson, L. S. 1997. *Mainstream science on intelligence*, 79–132.

⁶⁷ Intelligentsuskvoot (arukuskvoot) ehk IQ (inglise keeles *intelligence quotient*) on intelligentsustesti tulemus. Mõiste võttis kasutusele William Lewis Stern (1871–1938).

⁶⁸ Möttus, R. jt. 2011. *Intelligentsuse psühholoogia*. 35–36.

iseendaga, kujundades oma isiksust vastavalt selle seadustele (näiteks laenates diskreetsuse, korduvuse, samasuse ja ühendamise konstruktiivseid printsiipe).

[...] Veelgi olulisem on eri kultuuritüüpide orienteeritus ühele või teisele suhtetüübile. Folkloor või keskaegne kunst on ilmselgelt enam orienteeritud autokommunikatsioonile. On võimalik, et jaotus „lauljaks/esinejaks“ ja „auditooriumiks“ kujutab endast teise süsteemi deformeerivat sisetungi. 19. sajandi kunst oma orienteeritusega keelelist tüüpi teatele, 19. sajandi kultuur (seejuures ka teadus), mis lähtusid subjekti ja objekti eraldamisest, olid orienteeritud loomulikule keelele. Pole juhuslik, et 19. sajandil suureneb järsult proosa, süžeealise maalikunsti ja muusika osakaal kultuuris. Vaadeldaval küsimusel on kaks aspekti. See, mis toimub inimese teadvuses infohulga suurenemisel, on psühholoogiline probleem ja seda tuleks uurida psühholoogia vahendite abil.⁶⁹

Vaatlen enda maalimist kui kirjutamist (värv, pintsel, lõuend) ehk kommunikatsioonisüsteemi, mis vabaneb võngetena kunsti, kultuuri.

Kunst ei teki süsteemi MINA–TEMA või MINA–MINA tekstide reast. Ta kasutab mõlema kommunikatsioonisüsteemi olemasolu ära nendevahelise struktuurse pinge väljas võnkumiseks. Esteetiline efekt tekib hetkel, mil kood hakkab toimima kui teade, teade aga kui kood, kui tekst lülitub ühest kommunikatsioonisüsteemist ümber teise, säilitades auditooriumi teadvuses seose mõlemaga.⁷⁰

Kalduvus vaimsele tarbimisele on informatsiooni ühekülgsest väljastpoolt vastuvõtmisele orienteeritud kultuuri ohtlik külg. Autokommunikatsioonile orienteeritud kultuurid on võimelised ilmutama palju suuremat vaimset aktiivsust, kuid osutuvad tihti tunduvalt vähem dünaamilisteks, kui seda nõuavad inimühiskonna vajadused. Ajalooline kogemus näitab, et palju eluvõimelisemateks osutuvad need süsteemid, milles võitlus nende kahe struktuuri vahel ei vii ühe tingimusteta võiduni. Samas oleme praegu veel väga kaugel võimalusest kas või mingil määral põhjendatult prognoosida optimaalseid kultuuristrukture. Enne seda on veel tarvis mõista ja kirjeldada nende mehhanismi kas või kõige iseloomulikumates väljendustes.⁷¹

Niisiis prillid ninal ja pintsel käes!

4.1. Maalide loomisprotsess: autoetnograafilised intervjuud

Alguses oli „Värv“ ja „Jumal“!

⁶⁹ Lotman, J. 2010. *Kultuuritüpoloogiast*. 74–75.

⁷⁰ *Ibid.*, 143.

⁷¹ Lotman, J. 2010. *Kultuuritüpoloogiast*, 148.

Autoetnograafiline intervjuu: iseendaga.

Autoetnograafilised intervjuud nimetustega:

„Iiob ja tühjus“; „Meest ristil ja kuldne tõus“; „Jumala piimasupp“; „Plahvatuslik üleminek – revolutsioon!“; „Rohelise indiviidi õhu- ja päikesevannid!“; „Alg-tõe rahvus“; „Asümmeetria katedraal“; „Uhkus olemuse üle“; „Kaaluta olek on teadmine“; „Tulemus on loominguline fenomen“; „Illusioon või kuuluvusvabadus“; „Juhus ning vajadus ja kogemus“.

Intervjuu läbiviija on religiooniuurija Eensalu Jaanus, edaspidi „RU-Ee“.

Intervjueeritav on maalikunstnik Jaanus Eensalu, edaspidi MK-Ja. Kohe intervjuu alguses leppisid osapooled kokku, et teineteist sinatatakse. Religiooniuurija RU-Ee osales intervjuus tihti väga kohmakana (tahtlik esinemine), ei soovinud kohe kõigest aru saada ning mõnikord oli mittemõistev vestluspartner. Põhjus selleks oli soov, et intervjuu saaks areneda pikaldase protsessina.

Religiooniuurija RU-Ee tekst on esitatud kaldkirjas, et osapoolte esitlusi (juttu) paremini eristada. Tavaliselt kasutatakse andmete kogumiseks litereerimist ja transkribeerimist ja/või teksti mahakirjutamist salvestiselt. Antud juhul neid ei kasutatud. Loobumise peamiseks põhjuseks oli ajafaktor, sest teksti salvestiselt mahakirjutamine võtaks palju rohkem aega, kui esialgselt planeerisin ning mida täpsemat tulemust sooviksin, seda rohkem aega kuluks. Et saada korrektne ja rahuldav tulemus/sõnastus, tuleb salvestistel tihti ühte ja sama kohta mitu korda üle kuulata.

Religiooniuurija RU-Ee sisestas teksti arvutisse intervjuu käigus. Intervjuude nimetused (pealkirjad) kujunesid vestluse käigus ning hiljem kirjutas religiooniuurija RU-Ee need päisesse. Samuti sai määratud intervjuu toimumise aeg ja koht. Kirjeldati taustaheli, ruumi valgus, osapoolte riietus (lisatud erilised tähelepanekud) ning ruumi loominguline kompositsiooniline iseloomustus.

Intervjuud on esitatud toimumise järjekorras.

Intervjuud toimusid ajavahemikus 11.07.2022–11.02.2023 ja kestsid keskmiselt 40 minutit ning hiljem lisandus veel ~30 min, mille käigus religiooniuurija tegi tekstis mõned parandused, mida ei jõudnud teha protsessi käigus. Nähtavad tunded, emotsioonid ja tegevusega märguanded on tekstis esitatud sulgudes kahelt poolt varustatud punktiiriga, nt (..ohkab..); (..naerab..); (..muheleb..); (..koperdab..); (..pikk paus..); (..vaatab kella..); (..peanoogutus..); (..kortsutab kulmu..); (..ei lõpeta lauset..); (..muheleb, silub habet..); (..naerab.., rumal nali..); (..ümiseb midagi habemesse..); (..avab uuri ja vaatab aega..); (..peanoogutus, hakkame pihta..); (..naerab.., see viimane sõna sai öelduna päris hea..).

Tekstid (vt [ptk 5.1.](#)) ja nopped (vt [ptk 5.2.](#)), mis esitas religiooniuurija maalikunstnikule on võetud kodutöödest ja loengus tehtud märkmetest. Informatsiooni maalikunstniku kohta vaata [Lisa 5](#).
Välitöö: „Isiklikud pühapaigad ja pühad esemed“.

„Sügavas, olulises vestluses teise teadvusega tunnen end inimlikuna ja üksildasena“⁷².

1. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Liob ja tühjus“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 6 - Pühendumine - VI – Vajadus – Ekspressioon.

Maal: „Poos - 6 - Pühendumine VI“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 11.07.2022 kell 13.00–13.40.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Taustaheliks kostab metronoom (mehaaniline, üleskeeramisel tsükli pikkus ~40 min).

Ruumi valgustid ei põle, õues on piisavalt valge.

Religiooniuurijal on seljas tumesinine vest (taskus uur, mille küljes messingist kett) ja oranž kikilips (eriline tähelepanek). Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti ja käes hoiab klassikalist piipu (eriline tähelepanek).

Nähtamatu ruum on loodud ja see eksisteerib ainult minus eneses ja minu enese jaoks.

RU-Ee: *Sa oled eelnevalt tutvunud ning lugenud filosoofilistel teemadel ja sisu ühendavaid noppeid kuuenda poosi kohta. Soovituslikult pidid nendest nopetest valima kolm, mida sa saad kõige paremini ja huvitavamalt visualiseerida.*

MK-Ja: Jah, aga kõige paremini ja huvitavalt ei käi käsikäes (..ohkab..), üks on oskused ja teine on huvi/meeldimine (ei taha enesele tunnistada, et ei ole suuteline kõigeaks).

RU-Ee: *Sa tegid valiku, nimeta need kolm ja põhjenda, miks.*

MK-Ja: Kõik on huvitavad, aga tõesti ma pole vist suuteline neid enese mõnutunde huvides kõiki maalima (..pikk paus..) ja vahest „võibolla“ ei saa ka hakkama. Kui nüüd öelda need kolm võitjat, siis esimene oleks nr 1 „Miks tühjus, üksindus, vagadus?“ – paelub tühjus, üksindus ja puhas taust, ei ole koormatud. Ja-jaa ... muidugi on segane ja võimatu selle loo puhul, et keegi peab ristil

⁷² Miller, L. 1996. *Interview with David Foster Wallace*.

olema – miks?. Mis puutub siia Iobi? Segane ja samas tõesti naljakalt huvitav (..muheleb, silub habet..)!

***RU-Ee:** Kas tühja pinna kujutamine ei ole ülikeeruline ülesanne, et saavutada maalilist ja pingestatud pinda (on, mida vaatajal vaadata), või on pigem liiga lihtne, mugav, vähe värve – lai pintsel ja töö on tehtud?*

MK-Ja: Jah, nii ja naa – ülim lihtsus võib muutuda rumaluseks (puudub esteetika) ja samuti võib see olla kümneid kihte värvi ning lõpuks saavutatud lihtsus on geniaalne. Head vastust ei anna, aga tahaks mõnuleda (..ei lõpeta lauset..)!

***RU-Ee:** Kas tahad midagi lisada või proovid kuidagi selgitada selle mõnulemise ja maalimise olemust?*

MK-Ja: Ei taha, vähem juttu ja rohkem maalimist.

***RU-Ee:** Selge, aga teine nope. Milline meeldis või tekitas mingi erilise tunde, miks?*

MK-Ja: Teiseks valiksin nõnda, et ühendaksin kaks punkti (3 ja 8), ehk siis: Masing kirjutas, et Jumal piinas Iobit ja magusamaitseteline enesepiinamine on „kuldne“ narratiiv. Piinamine on alati äge-lahe ja seda saab kaua maalida ja ise sealjuures ka piinelda, ning ei tea, kas tuleb midagi välja või ei.

***RU-Ee:** Piinamine on äge-lahe? Miks tahad kahte teemat ühendada?*

MK-Ja: Piinamine ..., noh ... – mitte sõna otseses mõistes, vaid maalimise protsessi pikkuses ja üllatustes ning katsetustes. See punkt kaheksa – magusamaitseteline enesepiinamine ning „kuldne“ narratiiv, need on hästi sarnased ja nad sobivad kuidagi kokku. Meeldib sõna „magusamaitseteline“ ning muidugi „kuldne“ jutustus, see saab olla pikk või hoopis abstraktne, ei tea veel.

***RU-Ee:** Nii et kuld piinab magusamaitseteliselt?*

MK-Ja: Ma ei ütleks nii, pigem kuld on vaimne headus ning rikkus ja magusamaitseteline on Jumal nagu piparkook (ei saa solvuda, see on nali ja kohvi tahaks). See on keeruline, võibolla valin valed punktid ja siis ei taha piparkooki kah süüa.

RU-Ee: Piparkooki sööme ikka! Milline on see viimane punkt, mis silma jäi?

MK-Ja: Valisin üheteistkümnenda punkti: Jumal ei ole õun ega lennuk ja talle ei saa omistada objekti omadusi. See on eriti sürreaalne lugu – õun ja lennuk, appi! täielik hullumeelsus, rasvane heeringas vaarikamoosiga ja Iiob on vaarikmarja seeme hamba vahel, nagu väike kiuslik tegelane, mis hõõrub ja ei anna asu ega rahu. Seda ei saa maalida, sellest saab hea näidendi kirjutada (..muheleb..). Vot nii (..avab uuri ja vaatab aega..)!

RU-Ee: Vähemalt oled sa valikud teinud ja see on jätk järgmistele tegevustele (protsessidele). Tahad sa midagi lisad või küsida?

MK-Ja: Jah, huvitav ning samas ka imelik on seda kõike seostada/siduda pühendumise ja poosiga ning lõpuks peab see kõik ristile koonduma ja moodustama terviku. Pean lõpetuseks mainima, et tekkis küll soov seda teemat maalida ... Alguses natuke põdesin, aga nüüd on lausa ootus, ärevus (..peanoogutus, hakkame pihta..).

RU-Ee: Tänan! Päris hästi olime ajagraafikus, just nüüd lõpetas metronoom takti andmise.

2. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Meest ristil ja kuldne tõus“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 5 - Pühendumine V – Väärtushinnangud – Dünaamika.

Maal: „Poos - 5 - Pühendumine V“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 19.08.2022 kell 17.10–17.55.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Helinaks taustal kostab avatud aknast puulehtede kohinat ja vanalinna suminat (hoovis mängivad lapsed pingpongi).

Ruumi valgustus – päikeselaigud langevad diagonaalselt seinale.

Religiooniuurijal on seljas „AC/DC“ bändisärk (eriline tähelepanek). Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti ja käes hoiab klassikalist piipu.

Valgusküllane ruum on loodud ja see annab hea enesetunde.

RU-Ee: Tere, oled sa tekstiga tutvunud, kuidas tundus? Milliseid teemasid, valikuid tahad avada?

MK-Ja: Tere. Alustuseks pean ütlema, et küsimused on liiga pikad ja sisaldavad liiga palju teemasid ühes küsimuses. Mõni küsimus on nii keeruline, et lugesin mitu korda ja ei ole kindel, kas sain asjale pihta (..muheleb, silub habet..).

RU-Ee: Avades seda teemat ja kirjutades tundus mulle, et kui kirjutan pikemalt, siis on kergem jõuda tuumani. Aga näe, võta näpust! Kas said mõne küsimuse/ noppe välja valitud?

MK-Ja: Jah sain! Proovisin leida nendest kõige lihtsamad, mis oleks kuidagi seotud dünaamikaga ja väärtushinnangutega. Pean ütlema, et kõik on seotud väärtushinnangutega, aga mõned ei ole ... ah, las ta olla ... (..ei lõpeta lauset..).

RU-Ee: Ohoo, milline ei ole? Väga huvitav.

MK-Ja: See ... (..pikk paus..), näiteks seitsmes: „Sümboolne jõud, ühine kontseptuaalsus“. Selle noppe juures jäin kahevahele. Võibolla just seda peaks maalima, aga ma ei ole veel otsustanud. Kindlad valikud on järgmised: kolmas – „Kas maalides (looming) on ja/või saan usulise kogemuse“; neljas – „Mina-funktsioon – kunstniku mina-suhe jumaliku reaalsusega“ ja üheksas – „Mõju mõnuainete tarvitamisele – visuaalne pihtimus“.

RU-Ee: Väga hea. Äkki räägid siis esimese valiku lahti, avad selle.

MK-Ja: See, et ... „Maalides, looming on ja saan usulise kogemuse“. Selle teema juures tundus midagi kuidagi omane olevat, mulle kuuluvat. Olen terve elu maalinud ja see usk on minu kõrval märkamatu olnud juba lapsepõlvest saati. See on selline soe olukord, et võta ja maali ära, mida siin ikka haigutada. Kui palju selles on usulist kogemust ja kas maalimine kuulub ka selle all või ainult dialoog Jumalaga ... ei tea, peab proovima. Peab Jumalale helistama (..naerab..).

RU-Ee: Super, algus on tehtud, järgmine, palun!

MK-Ja: Järgmiseks oleks: „Minu funktsioon ja suhe jumaliku reaalsusega“. Selles on midagi, mis paneb mõtlema ja küsima, nt ... mis on elu mõte ja kas selles mõttes on ka Jumal. Noh, selline lapsik ja naiivne küsimus tuli sellest välja. Ei tea, võibolla ei olegi nii lapsik, lihtsus on raskesti maalitav, eriti kui Jumal ka mängu astub.

RU-Ee: Helista Jumalale või kutsu külla. Kas läheme järgmise teema juurde?

MK-Ja: Jah, kutsungi! See on hea mõte, nii teengi. Järgmine teema: „Mõju mõnuainete tarvitamisele – visuaalne pihtimus“. Maalimine on ja jääb ikka mõnuaine küüsi, on see siis positiivne või negatiivne. Arvan, et igasugune elu läbiv teema on seotud mõnuainega, olgu siis kunst, sport vmt. Nüüd see visuaalne pihtimine, kuidagi segane ..., aga mulle sobib.

RU-Ee: Mis täpsemalt sobib?

MK-Ja: Maalikunstnikule sobib ikka visuaalne pihtimine ehk teisisõnu meeleparandus nägemise kaudu. Vaatan kaunist naist ja kohe meel paraneb (..naerab..). Aga kui tõsiselt rääkida, siis saab maalimisega südamest ära rääkida suurem osa muredest või rõõmudest. Meeleparandus on midagi õppida ja siis jälle uuesti ... Visuaaliga on kuidagi lihtsam, noorena näed ühtmoodi ja vanemana teistmoodi, see on selline pikaldane protsess ja selle käigus tekib oskus üldistada. Oh ja ah, ikka õppimine ja meele parandamine.

RU-Ee: Mis sul selle õppimise vastu on?

MK-Ja: Ei ole midagi, olen seda piisavalt kaua teinud (36 aastat), aga vahel tundub, et seda pole vaja – räägin ikka kunstiõpetusest, teistest aladest ei tea ma midagi.

RU-Ee: Kas kunsti ei saa õpetada?

MK-Ja: Saab ikka, aga teatud määral ja kõigile pole seda vaja, nt kilpkonn ei saa lennata nagu lind. Õhku saab teda visata, aga maandumine võib lõppeda vigastusega või surmaga. Peab olema see miski – jumalik puudutus või midagi taolist.

RU-Ee: Kuidas on sinuga? Ja veel, see teema, mis jäi kahevahele, läheb tegemisele või ei?

MK-Ja: Jah, mul on see puudutus. See kahevahel teema on „Sümboolne jõud, ühine kontseptuaalsus“. Kontseptuaalsus on Jumalaga seostuv, sellest lähtuv ning inimene on sümboolne (võrdkujuline) kõrgema jõu suhtes. Ma proovi seda sinna sisse sokutada, hiljem vaatame, kuidas õnnestus (..vaatab kella..).

RU-Ee: Tänan. Tõesti, meie aeg sai otsa nagu eluelamise parkimiskellal!

3. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Jumala piimasupp“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 9 - Pühendumine IX – Käitumine (reaktsioon) – Tasakaal.

Maal: „Poos - 9 - Pühendumine IX“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 03.09.2022 kell 19.15–19.55.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Taustaks mängib *Stan Getz and The Oscar Peterson Trio – 1958*.

Ruumi valgustus – puhas klassika: septembri ümarpilvedest kumav mahe päikesevalgus.

Religiooniuurijal on seljas motorõivastuse pikkade varrukatega särk (eriline tähelepanek).

Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti ja käes hoiab klassikalist piipu.

Klassika on toonud ruumi teatud rahulikkuse.

***RU-Ee:** Kas oled valmis? Mida huvitavat leidsid, lugesid?*

MK-Ja: Jah, pean tunnistama, et teadus ei ole minu teema (..ümiseb midagi habemesse..)!

***RU-Ee:** Noo ... , alustad pisut ründava küsimusega, kas sa kardad teadust?*

MK-Ja: Ei karda, aga (..naerab..) kuidagi või midagi ..., ei ole minu teema.

***RU-Ee:** Vaatame neid küsimusi, äkki leiad midagi, millest rääkida.*

MK-Ja: No jah, alustuseks „Religioon/teadus – haigus ja/või midagi tundmatut?“. Mõlemad on haigused ja lõpevad surmaga (..naerab.., rumal nali..). Kui see on tundmatu, siis ei tea, kas see saab olla haigus, peab uurima ... tõestama, siis on teadus. Tegelikult tundub, et pole kumbki, järelikult mingi vajaduspõhine (..naerab.., see viimane sõna sai öelduna päris hea...) elamise stiil. See kõik on liiga äkki, vajan pikemat aega ... mõtlemiseks või sellega harjumiseks.

***RU-Ee:** Kas läheme järgmise küsimuse juurde?*

MK-Ja: Ok, see supp on lahe, see teema: „Orgaaniline supp“. Supid on sellised vabastavad või sissejuhatavad, lõdvestavad (..mõtisklev vaikus..).

RU-Ee: Kas saab kuidagi avada või täpsemalt selgitada?

MK-Ja: On sellised ... ma mõtlen supid, koosnevad erinevatest osadest ja tavaliselt moodustavad täiusliku terviku. Mõjub, töötab hästi, ei koorma, pigem parandab (..muheleb.. pohmell + seljanka..). Arvan, et koostisosad on teadus ja religioon on vedelik keetmiseks. Muidugi võib väita, et sattusin supi sisse või sain sellest välja ... (Maalimine aitas mind sellest supist välja!) Teadust, suppi ja Jumalat koos näha/maalida on põnev, vaatame, kuidas välja kukub.

RU-Ee: Mida järgmiseks leidsid või piirdume sellega, mis on?

MK-Ja: Üht-teist oli veel, mis kuidagi paelus, kuigi ma sellest hästi aru ei saanud. See teema, „Teadus kui religioon on pühendunud tõe väljaselgitamine“. Esiteks, miks peaks mingit tõe välja selgitama? See on nagu „elu“ (..koperdab.., noh, elamist – eksisteerimist..), teda kas on või ei ole. Põhimõtteliselt iga pintsli tõmme, mida lõuendile kannan, on tõe, see tähendab asjade tegelikku seisuga ja õigust.

RU-Ee: Noo nii, et iga tõmme on kunst ja tõe?

MK-Ja: Ei, ei ... (..koperdab..) iga tõmme, mida mina teen, on minu tõe ja looming. Kui teie panete selle näitusele, siis on see teie tõe ja teie väärtustate seda kui kunsti. Sellepärast ongi personaalnäitused kõige keerukamad, sest kunstnik valib ja galerii võtab vastutuse seda näidata.

RU-Ee: Olgu, aga kes hinna määrab? Kuigi see on muidugi arutamist väärt, kaldume vist teemast kõrvale.

MK-Ja: Hinna määrab professionaalsuse ja kuulsuse vahetõrge ning kasusaajate suurus – heatahtlik ahnus (..naerab..), kui selline asi üldse eksisteerib ...

Ja-jah, õigusteema! Jah, viimaseks teemaks valisin „Ratsionaalne mõtlemine ja süda“. See on küll nüüd neljas teema, aga olgu peale, seekord kolme asemel neli ... ongi uhkem.

RU-Ee: Väga hea, aega on ka veel küllalt, et seda teemat avada.

MK-Ja: See ratsionaalne mõtlemine ... Üldiselt arvan, et mõtlemine ongi midagi vaimset, see tähendab teatud protsessi mõistuspärasust ja otstarbekust. Süda on töötav masin, aga südamega mõtlemine on tunnetamine ja hingeline seisund, midagi head. Tavaliselt südamest tulevad asjad on positiivsed. Muidugi on veel väljendid kivist süda – lakanud töötamast – kuri süda – pahatahtlik. Südamega head tehes, siis on pigem religioon, aga „teeme südame terveks“, siis on teadus ... mõtlen meditsiini. Ja kui panna mõlemad kokku ... saame hea inimese – kardioloogi. Oo jaa, seda on keeruline maalida, äärmuslik tasakaal (...muheleb, silub habet..).

RU-Ee: Kuidas, palun, mida tähendab äärmuslik tasakaal?

MK-Ja: See on nii, et mõlemad on äärmusse kaldunud, ekstreemsed ja samas üksteisega tasakaalus ning tasakaal on oma paiknemisel nihkunud tsentrist kolmandas suunas ja olemuselt mitte kõigile vastuvõetav. Ei oska selgitada, parem maalin.

RU-Ee: Seda kindlasti. Mis siis ikka. Jõudu tööle! või kuidas peab ütlema ...

MK-Ja: Pigem pintsel per**e, muuseas muusikaplaad sai ka otsa ...

4. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Plahvatuslik üleminek – revolutsioon!“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“

Poos - 2 - Pühendumine II – Taju (emotsioon) – Dekoratiivne

Maal: „Poos - 2 - Pühendumine II“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 26.10.2022 kell 17.12–17.45.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Taustaheli: läbi avatud akna kostab transpordi mühin (suunduvad Jakobi mäest üles).

Ruumi valgustus – tagumises toas põleb laelühter, see heidab esimesse ruumi kollast valgust.

Religiooniuurijal on seljas oranž tumedate triipudega triiksärk, kaelas oranž kikilips (eriline tähelepanek). Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti, käes hoiab klassikalist piipu.

Ruumis on piisavalt soe ning valgus lisab sellele värvingut juurde.

RU-Ee: Tere. Milline on enesetunne, kui oled need tekstid ja teemad läbi lugenud?

MK-Ja: Tere. Pigem nõutu, tahaks kuidagi aidata ... Olulisemaks, suurimaks selles teemas pean sõna „väärikus“.

RU-Ee: Maalikunstnik saab ikka aidata, maalib antud teemat. Anna mõni selgitus, vihje. Kas said need kolm välja valitud?

MK-Ja: Jah, kõik on õige ... maalib, mida, kuidas ... (..ei lõpeta lauset..).

Leidsin sealt tekstist need kolm. Esiteks teema „Elavas rahvakultuuris on identiteet“. Arvan, et igasuguses rahvakultuuris on identiteet, olgu elav või surnud. Surnu puhul on lihtsalt surnud identiteet. Elava puhul on see elav ehk muutuv, see tähendab arenev. Vot nii!

RU-Ee: Ja ongi kõik, ei mingit filosoofiat või tõlgendusi?

MK-Ja: Sellest on nii palju kirjutatud, räägitud. Rahvakultuur on vaimne ja aineiline tõde, väärtus, sellesse sünnitakse ja õpitakse juurde, kui on vaja, ning võetakse traditsioonid omaks. Alustame keelest, milles sa mõtled ning milles Jumal räägib sinuga. Elad selles piisavalt kaua ja kasvad (saad) selle osaks ja kui ei saa, oled kui keeduleeme vaht, mis lükatakse kõrvale.

RU-Ee: Kuidagi karm, leem ja vaht!

MK-Ja: Nii ta on minu jaoks. Karm jah, aga kui vahtu on palju ja seda õigeaegselt ei eemalda, võtab kõhu lahti (..naerab..).

RU-Ee: Selge pilt. Aga need teised küsimused/teemad?

MK-Ja: Teiseks teemaks oli „Inimestele on võimalused iseendast mõelda“. See on üks huvitav teema. Igapäevaselt me ei mõtle endast kui eestlasest, vaid lihtsalt kui inimesest, kes elab teatud riigis ... sööb, magab, tegutseb, toodab (..käib töö..). Peaksime rohkem mõtlema, tuleb kasuks, vahest saavad naabrid siis ka aru, et oleme eestlased. Kui minu jutt kõlab natsionalistlikult, siis võib võtta rahulikult ... ei õhuta vaenu ... Omal maal tuleb olla eeskujuks ja väga heaks eeskujuks.

Räägin ühe loo, näite sellest ... Minu ateljee ukse ees teevad noorukid suitsu (..jagan kooliga ühist hoovi sissesõidu teed..) ja tihti viskavad konid maha, tavapärane olukord, konid maas ja suitsetajad läinud. Mõtlesin, et kui neid näen, ütlen midagi karmi, aga midagi põrutavat ei tulnud kohe pähe, samas ütlemata ka ei tahtnud jätta. Ja kuidagi eneselegi ootamatult laususin: „Eestlased küll nii ei

tee!“ Noorukid kuulsid, mida ma ütlesin. Mina läksin sisse ja sulgesin ukse ..., koridori aknast nägin vilksimisi, et nad tulid tagasi ja korjasid konid üles. Ma ei tea, mis rahvusest need inimesed olid, aga ju nad tahtsid olla kultuursed eestlased.

Vot nii ... (..ümiseb midagi habemesse..), siis ma nii arvasin.

Võibolla astuvad nad kunagi ülikooli ja soovivad saada kas üliõpilaste seltsi liikmeks või kuuluda mõnda korporatsiooni (..pikk paus..).

***RU-Ee:** Tore lugu, aga kas see on maalile sisend ... teema?*

MK-Ja: Kõik on teema ja sisend. Iseasi, kas suudan ja tahan seda maalida.

Arvan, et uhkus ja väärikus peab ikka olema, siis on kultuur jätkusuutlik. Vastasel korral on meie masskogunemine „Laulupidu“ lihtsalt sooja õhu väljalaske üritus, mis tekitab pealinna tohutult süsihappegaasi ja Euroopa rohelised keelavad selle ürituse lihtsalt ära.

Olgu peale, lähme nüüd viimase teema juurde: „Etnograafia – tegevuskunst – performans – emotsiooni annetamine“. Teaduse ja tegevuskunsti moosiks keetmine on muidugi omaette tore üritus ja tajutav nagu etendus – happening. Etnograafia kui teadus mulle meeldib, aga etnograafiline maal on mulle natuke vastukarva käiv. Kõik maalid, mida sinna kanti topitakse, on indiaanlaste (..olgu siis eesti või mõne muu rahvuse esindajad..) märgisüsteemi magus ja hale möga. Kohtan väga vähe midagi sellist, mis mulle meeldib (..probleem vist on minus..).

Etnograafia on ja jääb tegevuskunstiks, siin ei ole minu arvates midagi vaielda. Kui ei oska end loominguliselt väljendada, siis kasutad teemat ja võlusõna „etnograafia“ ning „kurat“ ... ja nad saavad kohe aru, mis maaliga öelda tahetakse. Jaa, seda on lihtsam seedida ning see on meil veel sisemuses alles, nt teed pihlakast risti ja kõik teavad, mis rist see on.

Ah jah, nüüd see „performans“ ehk siis „taideetendus“ ja improvisatsiooniline tegevuskunsteos. Vanasti, kui keegi läks üleemeelikuks, öeldi ikka, et mis sa taidled!

***RU-Ee:** Meie intervjuu aeg on armutu ja liigub lõpu suunas. Ei tahtnud vahele segada, aga võtame nüüd teema „Plahvatuslik üleminek – revolutsioon!“ kokku.*

MK-Ja: Kõik kokku oleks: inimese enesest mõtlemine võib luua rahvakultuuri identiteedi. Kui identiteet on oma kultuuriruumist väljapoole vägivaldselt rõhuv, siis toob see endaga kaasa plahvatusliku ülemineku revolutsiooni ja see ei ole enam kultuuri emotsiooni annetamine väljaspool eksisteerijatele.

Arvan, et tänaseks aitab (..vaatab kella..)!

5. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Rohelise indiviidi õhu- ja päikesevannid!“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“

Poos - 3 - Pühendumine III – Geograafiline ruum – Detail

Maal: „Poos - 3 - Pühendumine III“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 15.10.2022 kell 11.05–11.45.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Tasutaks mängib Cathouse Radio – It's Gonna Be A Long Ride – 2014.

Ruumi valgustus – molberti kohal põlevad kaks prožektorit (loomispaik on valguses).

Religiooniuurijal on seljas sinisetäpiline triiksärk, helesinine kikilips ja vestitaskus uur, mille küljes musta värvi kett (eriline tähelepanek). Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti ja käes hoiab klassikalist piipu.

Ruum on avatud, lahtine – millegi ootel.

***RU-Ee:** Tere. Peaaegu üks kuu on möödas, oleme taas intervjuud tegemas! Alustan klassikaks muutunud lausega: palun vähemalt kolm teemat.*

MK-Ja: Tere. Kõik, mida alguses öelda tahan, on ... (..muheleb, silub habet..).

„Kui seda metsa ees ei oleks ... – jutustus „Vari“ (..muheleb..).

***RU-Ee:** Vot nii, kas täna räägime J. Liivist?*

MK-Ja: Ei, aga tekstides oli palju rohelist (..naerab.. – salatit), metsa, loodust jne.

Nali naljaks, aga esimeseks teemaks valisin „Kogen ja tunnen, tunne ei valeta“. Pealtnäha selline lihtne ja kahe lausega öeldav teema, aga võta näpust – ei ole. Muidugi võib öelda, et kõik otsused tehase siin maailmas kõhutundest ja „asi Ants“. Tavaliselt kõhutunne ehk eelaimus teab päris hästi, kui asi muutub halvaks – hirmul on pikksilm, näeb kaugele ette! Kui aga tegemist peaks olema millegi heaga või lausa ülivõrdes naudinguga, siis me tavaliselt ei taha seda uskuda: „No minuga ei saa juhtuda head, ikka halba ... jne“. Seda ma usun, et tunne ei valeta, sest ta on juba kohal, aga kõhutunne ehk eelaimus on alles lähenev sündmus, situatsioon, ning sellepärast seda ei saa veel tunda (..naerab.. – sööb närve ..). Muuseas, religiooni ... ja palvetega ning soovidega on täpselt sama lugu.

RU-Ee: Väga hea. Kas religioon on sinu jaoks mõtlemise ja tajumise praktika?

MK-Ja: Seda ma kartsin, et see küsimus tuleb (..ohkab..). See on usk – jah ja ei ..., aga midagi sinnapoole ... headuse ning positiivsuse kaasamine, teavitamine ja käitumine (..ei lõpeta lauset..).

RU-Ee: Kõlas uhkelt, ja see järgmine teema ...

MK-Ja: Teiseks teemaks (punkt nr 6) valisin „Kõike, mis on kokku pandud, saab ka lahti võtta“. Ma ei tea, kas seda saab nüüd religiooni ja loodusele lihtsasti üle kanda, aga ma proovin. See lause, teema tuletas mulle meelde hinna kujunemist, kuidas hind (väärtus, maksumus) kujuneb. Selleks, et teada kogumi või kõige hinda, tuleb see võtta algosakesteks, analüüsida ning vaadata nende üksikute väärtust ja hinda. Iga algosa väärtuse fikseerimine ja teadvustamine sellest järgnevat tekitab kontekstiga seotud kasvu. Iga eelnev ja järgnev osa liidab juurde oma väärtuse ja sellest kasvab, moodustub „hind“ ning loob terviku selles kasvuhetkes (ajas). Üksiku „osa“ hinna määramine on mõttetu tegevus, sest ta on eraldatud kasvujadast ning tema „hind“, väärtus on abstraktsioon. Eelöelduga mõtlen, et loodus, kultuur ja religioon on lahutamatud osad ja selle „hinda“, väärtust saab vaadata kui tervikut.

RU-Ee: Nii, see oli nüüd vist definitsioon, määratlesid väärtuste kujunemise. Tahad veel midagi lisada või läheme järgmise teema juurde?

MK-Ja: Ei taha! See viimane meeldib mulle: „Lahenduste asemel minnakse metsa jalutama“. Mõte – metsa jalutama, see on tore, selline idüll (..naerab..). „Õnnelik elu looduse rüpes“. Selles metsas saab jalutada toasussidega ning linnud ja loomad laulavad Antonio Vivaldi „Nelja aastaega“ ning ninna imbub vaniljelõhn. See kõik on mõistetav, miks peaks keegi midagi lahendama, kui saab sellises metsas jalutada! Nüüd on nii, et lähed metsa ja seal on palju putukaid, jalad saavad märjaks, higistad, põõsad kraabivad jne. Teed seal muidugi ei ole ja kui on ..., siis on sinna tee peale kõik karud ja muud suured loomad sittunud. Vahepeal on sul palav ja siis jälle külm, sa võid ära eksida (..naerab.. – puudub mobiilside..), sa pead kogu aeg karjuma, sest muidu sa ei tea, kas teised on sinu läheduses. Varsti läheb pimedaks ja siis ei ole midagi muud teha kui istuda kännu otsas ja paluda Jumalat, et hommik saabuks kiiremin, et edasi liikuda. Muidugi ei pruugi asi nii hull olla, aga tegelikult on veel hullem – ära mine metsa! Mine parki jalutama, seal kõnnivad preilid päikesevarjudega, härrastel on torukübarad ja nad jalutavad koeri. Ja kui koju

jõuad, siis oled õnnelik ning leiad lahendused, saad rikkaks ja ostad kamina kohale loodusmaali (..muheleb..).

***RU-Ee:** Oh, sa jeerum (..väljendab imestust..)! Kas sa vihkad metsa?*

MK-Ja: Ei vihka, olen maal kasvanud ning tean, mis on päris mets ja miks sinna minnakse (..kortsutab kulmu..). Meil ... igaihel on oma mets ja see ei asu metsas, vaid meie peas. See on headusele kättesaadav ja tuntav – midagi, mis on inimese ja looduse vaheline esteetiline suhe. Minul on ka selline lapsepõlvest pärit ideaalmaastik, ja kui hakkab antud teemat maalima, siis avan selle mälestuste ukse (..koperdab..).

***RU-Ee:** Miks sa siis päris metsa ei maali?*

MK-Ja: Maalin ikka päris metsa, lihtsalt see ei pea igapäevaselt välja nägema nagu mets. Temaatika (sisu) ja kujundite keel on muudetud, aga mets jääb ikka metsaks, isegi kui see on konstruktivism ja esitab väljakutse esteetilisele väljenduslikkusele.

***RU-Ee:** Meie aeg on täis tiksunud. Kas sinu maal tuleb rõõmus ja õnnelik – lapsepõlve mets?*

MK-Ja: Jah (..muheleb..)!

6. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Algtõde rahvus“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“

Poos - 8 - Pühendumine VIII – Lojaalsus (+/-, kuuluvus) – Fookus

Maal: „Poos - 8 - Pühendumine VIII“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 7.11.2022 kell 20.30–21.10.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Taustaks mängib Tom Jones – Delilah 1968.

Ruumi valgustus – põlevad seinal akende vahel olevad LED-prožektorid ja laual küünal.

Religiooniuurijal on seljas tavaline tumesinine eest lukuga kampsun (eriline tähelepanek).

Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti ja käes hoiab klassikalist piipu.

Väljas on hämar ja ruumi aknad tunduvad tumedad, toas võbeleb küünlaleek.

RU-Ee: Tere! Räägime täna religioonist ja poliitikast.

MK-Ja: Tere! Võib kah!

Arvan, et poliitika on igal pool ja seal, kus teda pole, on ta ikka olemas.

Vahel tundub, et enne religiooni ja poliitikat oli olemas propaganda, selline suur oranž mullimullikas, millel oli vähemalt kolm kätt: ideed, õpetused, vaated, ja siis ka kolm suud nende levitamiseks ja muidugi oli siis maailmas ainult kaks värvi: must ja valge, ning inimesed jagunesid kaheks: meie ja nemad (..kortsutab kulmu..).

RU-Ee: Kas mullikal on käed ja mis mull?

MK-Ja: (..pikk paus..) Olgu, jäägu sinnapaika! Esimeseks teemaks valisin „Igal inimesel on piirid, väljaspool inimest need enam ei kehti“. Piir ei saa mitte kehtida – midagi on ühel pool ja midagi on teisel pool.

Igal inimesel on piirid ja kui ta ei tunneta neid või ei tea nendest midagi, siis see ei tee temast veel üliinimest. Piirid on veel avastamata.

Ma arvan, et üliinimest pole olemas, see on lihtsalt kiitus ja kadedus koos. Kui ta oleks olemas, siis oleks ta Jumal ning siis poleks ta inimene, st et teda poleks olemas inimesena. Inimese piiridest rääkides satume tihti väljendini võimekus ning sageli mõõdetakse seda intelligentsustestiga. Väljaspool inimest on piirid, sest kui midagi on ühel pool võimekust, siis midagi on teisel pool võimekust (..naerab..), muidu lihtsalt pole see võimekuse piir. Selle teema kokkuvõtteks ütlen, et poliitikal ja religioonil on piirid. Alati saab areneda ja saada võimekamaks, aga mingil hetkel tuleb piir ette ... (..ümiseb midagi habemesse..).

RU-Ee: Tahad öelda, et maa peal ei saa Jumalaks saada, piir tuleb ette.

MK-Ja: Ei taha, aga siis on see juba teine piir ja väljaspool inimest (..kortsutab kulmu..).

RU-Ee: Olgu, ei tüüta, kuigi tahaks! Milline oli see teine valik?

MK-Ja: (..ohkab..) Teine oli „algtõe rahvus“. Tundus kuidagi võimas teema. Nüüd aga mõtlen, et ei oska selle kohta midagi öelda (..ümiseb midagi habemesse..).

RU-Ee: Proovi ikka! Äkki avaneb kuidagi, ära loobu.

MK-Ja: Olgu. Rahvus piiritleb ennast ja nimetab nimetajaga ning neil on oma identiteet. Ikka igav, ei paelu, sellest on liiga palju räägitud ja räägitakse veel. Tekstis jäi silma see „meesterahvad ja naisterahvad“ – sõnade mäng. Selles on midagi sugudevahelist ja inimeseks olemist ning tervikuks saamist. Mulle meeldid teema „naine + mees = inimene“. See on nagu punase ja sinise kokkusegamine ja tulemuseks saame violetse (..mõtiskleb.. – kasutatakse ka religioonis..).

Milliseks ma sünnin, kui mul on või ma saan omada alg-tõde? Kas ma saan olla midagi kahevahel – ei mees ega naine (..kortsutab kulmu..)?

RU-Ee: *Toon sulle ühe selgituse, vaata, kuidas tundub.*

Alg-tõde: autori poolt loodud filosoofiline konstruktsioon, mis on tasakaalus vastandumisega, luues kontrasti ja andes seega võimaluse mõlemal poolusel võrdselt eksisteerida. Ei ole nt aabitsa algtõde, üldtuntud tõde, käibetõde, üldlevinud seisukohta või seda, mida peetakse tõeks.

MK-Ja: Tundub küll, arvan, et sellega on see teema lukus (..koperdab..). Viimaseks teemaks valisin „Kooskõlas sallivuse ja mõistusega“. Meeldisid sõnad sallivus, mõistus ja kooskõla. Maalimises on tihti nii, et otsid teatud kooskõla ja kui on möödunud piisavalt aega, siis saad aru, et kooskõla oli selline turvaline valik – meeldib kõigile ja mitte kellelegi. Selline tuim ja värvitu „maksavorst“ (..naerab.. – ma ei halvusta maksavorsti..), noh on selline väljend.

Kui nüüd jätkata, siis mõistuse all mõtlesin – mõtlemisvõimet, aru (arukus). Tundub, et läheb laialivalguvaks ... (..peanoogutus..).

RU-Ee: *Pole midagi, jätk!*

MK-Ja: Ok, on mõistus ning see eeldab mõtlemist (..naerab.. – või ei eelda..), siis on ju kõik korras, sest kui sa mõtled, oled sa iseendaga sallivussuhtes ning järelikult kooskõlas oma mõistusega. Oli see liiga lihtne lühike mõttekäik (..naerab.. – arutus..)?

RU-Ee: *Kui sa mõtled ja pole iseendaga nõus ning ei salli ennast?*

MK-Ja: (..ohkab..) Oh, siis oled sa piinatud geenius – maalikunstnik ja kogu sinu elu on raske hingeline seisund (..muheleb..).

RU-Ee: *Tähendab, et ei saa olla õnnelik maalikunstnik. Oled piinades ja on raske!*

MK-Ja: Saab küll: oled maalikunstnik ja religiooniuurija ühes isikus ... (..naerab..).

Vot nii, selle teatega nüüd lõpetame (..vaatab kella..).

7. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Asümmeetria katedraal“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“

Poos - 1 - Pühendumine I – Minu kultuur – Asümmeetria

Maal: „Poos - 1 - Pühendumine I“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 5.12.2022 kell 17.40–18.20.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Taustaheli puudub (on kuulda ruumile omast mühinat, kohinat).

Ruumi valgustus – esimeses toas põleb laelühter ja laual põleb laualamp.

Religiooniuurijal on seljas vest ja taskus uur (eriline tähelepanek).

Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti ja käes hoiab klassikalist piipu.

Ruumis on soe ja akna taga vihiseb tuul.

RU-Ee: *Tere. Küll täna on alles tuul! Kas alustame?*

MK-Ja: Jah! Vaatasin, lugesin neid teemasid ja teksti, alguseks valisin teema „Elu mõte, ruumi lõputus“. See on päris hull teema – elu mõte. Üldiselt me ju ei küsi iga päev, mis on elu, ja kui küsime, siis head vastust öelda ei oska. Arvan, et see on enesealalhoiuprotsess, püüame kõigest väest elus püsida ning ei mõtle peaaegu kunagi lõpule (surmale). Meie elamislaad igapäevas on lõpmatu ja see viib meid lõputusse eluruumi, me saame teada, mis oli minevikus, ja valmistume igapäevaselt lõputusse homsesse. Väga raske on endale ette kujutada „täna“, millel ei ole eelnevat ega järgnevat – täna ilma mingi kohustusega või vastutusega, ilma tegutsemiseta, sellist täna pole olemas. Ja kui ongi olemas ja neid aegu saab reastada, siis arvame, et elu on mõttetu. Meile on näidatud ja õpetatud, et iga päevaga kasvab kohustuste koorem ja vastutuse suurus, seda nimetame arenguks, kuni see vähehaaval seiskub ja algab (tekib) taandareng. Millest tekib tundmine ja teadmine ruumi lõpmatuses? Me ei jõudnud sinna lõppu, kuna ei määratlenud alguses selle suurust. Suuruse määramine polnud (teatud juhtudel võime seda nimetada ka elu eesmärgiks) vajalik, sest meie eksisteerimine on igavene, meile vähemalt tundub nii (plaan ja eesmärgid on, aga pole verstaposte).

RU-Ee: *Pikk ja filosoofiline – kas elu on mõttetu?*

MK-Ja: Jah, no mitte päris, kuid suurema osa oma ajast oleme olemasoluta!

Olemasoluta on selles tekstis ja kontekstis aeg ehk olemine ilma vastutuseta – noor inimene ja vana inimene. Olemasolu on inimelus liiga lühike periood, kuna täiskasvanu saab vastutada olemise eest ja selle sisse peab veel mahutama (ulatub) teiste eest vastutamine (liigselt noor ja vana).

RU-Ee: Kes vastutab vastutajate eest?

MK-Ja: Jumal! Järgmine teema, mille valisin, on „Struktuur, sümbol, tõlgendus“. Kui seda teemat ühe lausega avada, siis kõlaks see nii: tõlgendades sümbolit (olemasolus lahtimõtestus), jõuame struktuurini, mis vajab omakorda tõlgendust jne ... jätkuvalt lõpmatusse.

Neid tõlgendusi vajame oma elu jooksul, et anda hinnanguid ja saada teada nende tähendustest – mõistame, milline olime, oleme ja saame olema – noorena, keskealisena ja vanana. Kui nüüd rääkida sümbolist ehk võrdkujust, mis on märk ning saabub meile lapsepõlves, siis selleks on kas ema või isa. Ja nii saame need märgid asetada oma maailma (struktuur) perekonna mudelisse, kuni ise asume sümboli staatusesse ja oleme eeskujuks. Tõlgendades sümbolit on tõlgendusel veel paralleelne sümboleeskuju, mis tuuakse sisse kultuuriga (siinkohal on tegemist religiooniga) ning noored hakkavad õppima taevase Isa õpetusi läbi oma perekultuuri, millega võivad kaasned a rituaalid (rituaaliga kaasneb võim). Siinkohal saan väita, et religioon, mis on osa kultuurist, on heaks tõlgenduseks (tööriistaks) igas olukorras, leidmaks sobituvat tõde (..pea noogutus..).

RU-Ee: Sobiv tõde on hea, kuid on see alati usutav?

MK-Ja: Usutav tõde on alati surm ning sinna on peidetud moraalne tõde. Surm on seotud kultuuri (eluviisid) ja religiooniga. Seda tõde oleme kogu aeg läbi oma elu tunnistanud, kuid pole kogenud.

RU-Ee: Sured ära ja saad teada tõe!

MK-Ja: Jah! Minu järgmine teema on üllataval kombel eelnevaga hästi seotud. Viimane teema on „Teadmise aluseks on fantaasia“. Keeruline on üldse midagi aluseks võtta, ja kui, siis tõesti teadmise. Teadmine segab väga tihti, just selle korrastatud süsteem. Teadmiste süsteem, mis on korrastatud, hakkab looma tasakaalu ja seejärel sümmeetriat.

RU-Ee: Kuidas siis saab olla sümmeetria seotud fantaasiaga?

MK-Ja: Peaaegu otseselt. Oletame, et fantaasia on kujutus ja ettekujutamise võime ning kogemus ja väljamõeldis. Võtame midagi suurt, näiteks katedraal (piiskopkonna peakirik, milles asub piiskopitool), nüüd me teame midagi sellest kirikust. Kirik on sümmeetriline ja põhiplaan on tasakaalus (kindel struktuur jne), igalt poolt selge, ei mingit ebakõla. Kuid kuidas siis jääb selle fantaasiaga (väljamõeldis)? Kõik on lihtne, kuna selles kirikus on piiskopitoole üks, järelkult on see tasakaalusüsteemist väljas (ei ole sümmeetria) ning tegemist on asümmeetriaga ja võibolla fantaasiaga.

RU-Ee: Sinu jutust järeldub, et Jumal on võibolla fantaasia.

MK-Ja: Antud kiriku kontekstis on Jumalaid üks ehk on asümmeetria, kirik ise on tasakaalus ehk sümmeetria (v.a piiskopitool). Sellepärast on teadmise aluseks fantaasia – tunnetuskujundite andmed seaduspärasustest. Seaduspärasus ei tähenda automaatselt võrdsust (on ainult üks tool). Inimene, kes pole piiskop, on võrdne teistega, kes ka pole piiskopid. Ühetaolises seisundis olek on võrdsus ... (..ei lõpeta lauset..).

RU-Ee: Nüüd sain pihta! Et mul pole seda tooli, siis ma ei ole võrdne piiskopiga.

8. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Uhkus olemuse üle“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“

Poos - 4 - Pühendumine IV – Tõlgendamine (keel) – Dominant

Maal: „Poos - 4 - Pühendumine IV“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 26.12.2022 kell 12.10–12.50.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Tasutaks mängib Albert Collins – Truckin' With 1969 (õues on kuulda laste kilkamist).

Ruumi valgustus – esimeses toas põleb laelühter ja laual põlevad küünlad.

Religiooniuurijal on seljas musta-valgeruuduline triiksärk ja hall villane kikilips (eriline tähelepanek). Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti ja käes hoiab klassikalist piipu.

Ruumis on pidulik, õhus on tunda piparkoogi ja kohvi lõhna.

RU-Ee: Tere. Võta kohvi ja piparkooki.

MK-Ja: Tere, juba võtsin!

RU-Ee: Kas alustame? See on selle aasta viimane intervjuu.

MK-Ja: Jah (..muheleb..). Niisiis, minu esimene teema on „Uhkus saavutuste ja olemuse üle“. Siinkohal tahan rääkida, et olemus ja saavutus viisid mind sõnani religioon. Tavaliselt on see seotud sellega, mida defineerija ise pooldab või eelistab. See uhkus koos religiooniga on positiivne tunne, mille väärtustamine on minu „loomuse“ saavutus (..muheleb..). Kui vaadata loomust religiooni vaates, siis on see printsiip ning idee ja sisemine hoiak. Enesedistsipliiniga võin ma tunda uhkust oma saavutustest ning need kujundavad avalikku käitumist religioonis, kultuuris.

RU-Ee: Mis enesedistsipliin, mis uhkus, mis saavutused? Palun selgita!

MK-Ja: Religioon on kui kultuurisüsteem, see ei saa toimida, kui selles puuduvad osalejad. Osaledes omastame või ei omasta (toimub lahkumine) maailmavaate ning tunneme sellest rõõmu, muidugi kuulub selle juurde õpetus ja distsipliin, mida peame üheks saavutuseks. Pärast kõiki saavutusi oleme jõudnud ideaalselt kohandunud religioosse eluviisini.

RU-Ee: Kas see on mingi peale pressitud distsipliin?

MK-Ja: Kui maailmavaade on vabatahtlik, siis ei ole. See peab olema sobilik indiviidi eluviisiga ning ei tohi minna vastuollu hea tavaga ja inimlike väärtustega eksistentsiaalses protsessis (inimese isikut ja olemust puudutav).

RU-Ee: Selge, ole kuidas tahad, ikka on hästi. Milline oli järgmine teema?

MK-Ja: Järgmiseks valisin „Tõlgendamise ja esitamise protsessi“. Alguses võtan kasutusele ühe lause: „Räägi, räägi ja räägi niimoodi, et ma aru saan“. Religioossetel teemadel rääkimine ei võimalda veel alati arusaamist. Mõistmise kaudu me muudame oma maailma ja siis on meil võimalus lahti mõtestada religioon. Järgnevalt on meil võimalus mõista protsessi, mis on muutnud tegelikkust (maailmavaadet). Nüüd formuleeritakse religioossed põhimõtted kõlbelisteks ja esteetilisteks tundmusteks – tulemid. Esmatähtis on, et need tulemid kajastatakse välistel informatsiooniplatvormidel. Säärane tegutsemisviis tagab religiooni jätkusuutliku arengu ja

suhetumise välismaailmaga. Eduka esitamise protsessi tulemusena on võimalik tulemitest luua positiivne religioosete sümbolite süsteem ning ühendada see (sünteesida) majanduse ja kultuuri-mallidega.

***RU-Ee:** Ühesõnaga: õpeta, jaga ja kiida!*

MK-Ja: Mitte päris nii (..koperdab..), aga põhimõtteliselt on suund õige. Iga asi vajab peen-häälestust.

***RU-Ee:** Selge, aga nüüd see viimane või eelviimane teema.*

MK-Ja: Ikka viimane, rohkem lihtsalt ei jõua ... aeg, kuigi siin on, millest rääkida. Viimaseks teemaks valisin „Taustaandmetega liikumise“. Miks see on nii tähtis nt religioonis ja kultuuris? Vastus on pigem ootamatu – taust ongi kõige tähtsam, me loome igapäevaselt tausta, et toimuks areng ja ühiskonna normaalne eksisteerimine. Kõik me teame lauset: „Ütle, kes on su sõbrad, ja ma ütlen, kes oled sa ise“, hea näide taustandmete vajalikkusest. Taust peab olema valmis tegema arenemiseks valikuid ja tavaliselt see ka nii on. Esmalt vajab taust andmeid, tavaliselt esitab need fookuses olevad dominandid (vahel ka üks). Näiteks riigi valitsus esitab need (andmed) riigikogule. Andmed muutuvad teabeks, kui nende looja lisab neile tähenduse.

***RU-Ee:** Mis riiki sa ehitad?*

MK-Ja: Ei ehita (..kortsutab kulmu..), vaid selgitan, mis on põhimik ja sellest moodustunud, kasvanud taustandmed ning kuhu need liiguvad. Põhimik on oma olemuselt pinnas, millegi põhjaks olev osa – baas, nt rahvas ja siis on fookuses olev dominant president. President edastab andmed (kõne ... seisukohad).

***RU-Ee:** Selge, keskpärasuse taustal oli lihtne silma jääda!*

MK-Ja: Ei, seda mina ei öelnud (..muheleb..). Tuleme veel korraks tagasi taustaandmete liikumise juurde. Taustas kogunenud teave (kultuuris, religioonis) loob võimaluse esile kerkida dominantidel, ning nüüd võimendavad dominandid seda teavet suuremale pinnale/pinnasele (põhimik). Tavaliselt on kuulsused eeskujuks ning nad võivad saada kangelasteks, nende esitatud teave ja andmed on olulised, nendest tekivad/arenevad kultuuri- ja religioonimallid (standardid).

Pean oluliseks andmete liikumise piisavat kiirust, siis saab religioon (kultuur) olla päevakajaline ja toetav, arenev.

RU-Ee: Tore, inimkond areneb, kõik on tähtis – religioon ja „Sex Pistols“.

9. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Kaaluta olek on teadmine“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“

Poos - 7 - Pühendumine VII – Teadmine – Formaats

Maal: „Poos - 7 - Pühendumine VII“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 8.01.2023 kell 14.15–14.55.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Tasutaks mängib Pärt Uusberg – Choral Music, Volume one – 2018.

Ruumis valgustid ei põle, õues on piisavalt valge.

Religiooniuurijal on seljas laia valge triibuga dressipluus (eriline tähelepanek).

Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti ja käes hoiab klassikalist piipu.

Ruumis on tunda tärpentinilõhna (õues on valge).

RU-Ee: Tere ja head uut aastat! Alustame siis uue hooga.

MK-Ja: Täna (..peanoogutus..), soovin ka ... head uut aastat!

Selle aasta esimene teema on „Põhjus on sündmus“. Mis siis põhjustab sündmuse? Kiire vastus oleks, et teadmine põhjustab (loob) sündmuse, isegi kui see ei toimu (..naerab..).

Meie (minu) teadmine põhjustab käitumise (sh religioosse) ning see ei ole lihtsalt uskumused ja teod, vaid viisid, mille kaudu luuakse (tekib) maailm ja selle projektsioon. Projektsiooni põhjuseks on tunnetatav ja nähtav maailm, mis on asjaolu, nähtus, tegu ja see kutsub esile mingi sündmuse.

RU-Ee: Kas sellel ... vabandage väljenduse pärast ... üritusel ja sündmusel on ka põhjus?

Väga hästi ei saa aru, millest sa räägid.

MK-Ja: Jah, on küll. See ei ole põhikool, kus õpetaja ütleb (teatab pidulikult) sulle, et sul on põhjusega puudumine (mõnest tunnist). Kõigel on põhjus, lihtsalt sina ja õpetaja ei tea seda. Seda

saab võrrelda kaaluta olekuga, tavaliselt avaldub hõljumisena – keha üks olek väljaspool Maa atmosfääri. See „olek“ läheb väga hästi kokku järgmise teemaga „Erinevad olekud“. Selleks, et olla, peab kuhugi kuuluma, nt mingisse koosseisu, süsteemi. Minu olek ja seal viibimine on tingitud iseloomust või meeleolust ning sellest tuleneb käitumine. Viibimist tunnetame paremini läbi ruumi (füüsiline maailm), olemist aga läbi kuulumise (vaimne maailm). Kui tegu on universaalsusega, läheb pisut keerulisemaks, sest see võib sisaldada mõlemat, nt „Maailm on pidevalt muutumas olekus“. Toon paar näidet, kuid need on väga äärmuslikud, must-valged (propagandistlikud). Laialt levinud vaated: ateistist teadlane mõistab selle maailma muutumist kui füüsikalisi objekte ja nende omaduste muutusi, aga religioosne kunstnik näeb selles vaimseid (loomingulisi) muutusi (..muheleb, silub habet..).

RU-Ee: *Liiga lihtne, teadlased on ateistid ja kunstnikud on usklikud!*

MK-Ja: Jah, muidugi (..naerab..), ja kõik kassid on naised ja kõik koerad on mehed. Veel selle teema lõpetuseks, et olekutest jäi mainimata „äraolek – äraolemine“. Religiooni juures on tekkinud sama teema, ära käimisega katkestad „maailmavaate/tõekspidamised“, lubad endale väikese „reklaamipausi“. Nädal kirikust eemal olekut, et pühapäeval viibida kirikus.

RU-Ee: *Mille üle sa kurdad, mis ei meeldi, ilus korrektne käitumine?*

MK-Ja: Jah, antud käitumine on tõesti korrastatud, aga tahaks, et ka nädala sees toimuks mingi kirikuta (ilma institutsioonita) religioosne tegevus (seos). Selline olek on minu jaoks nagu kaaluta olek – raskusjõudu ei rakendata.

RU-Ee: *Millest sa teed järelduse, et nädala sees midagi ei toimu?*

MK-Ja: (..naerab..) Ah, vaatan näkku ja näen (..naerab..), et teeb ... (..ei lõpeta lauset..). See on lihtne, nädala sees patustab ja pühapäeval saab kirikus andeks (..naerab..). Arvan, et selle teemaga on nüüd ühel pool.

RU-Ee: *Väga hea, millised valikud veel sõelale jäid?*

MK-Ja: Sõelale jäi veel üks teema – „Abstraktse vormi suunad“. Alustuseks mõned küsimused. Kuidas ma abstraktset vormi näen, tajun ning millistest suundadest käib jutt?

Proovin kogu selle teema tuua religiooni ja Jumala juurde. Kohe tekivad uued küsimused. Kas Jumal on abstraktne? Milline on tema vorm? Kas tema õpetused on suunad? Kiire ja lihtne vastus: jah.

***RU-Ee:** Ei taha kiireid ja lihtsaid, ikka vestlust ja arutelu!*

MK-Ja: Antud kontekstis peaks Jumalat vaatama abstraktsioonina – eristamise või avamise tulemusena saadud tulem ehk abstraherimisel saadud mõiste või mudel. Kui Jumalat vaadata vormi abstraktsioonina, siis saame üldistuse teel tuletatud moodustuva terviku, mingisuguse vaimsuse õpetuse kujundi.

***RU-Ee:** Selge, ühesõnaga: mudel, mõiste, tervik, õpetus – mingisugune vaimne kujutis.*

MK-Ja: Jah ja ei. Puudub suund, mis annab selgituse eelnevale. Mudel, tervik järgib suunda ehk orienteeritud mõttelist mõistet, kaasates religiooni ja kultuuri enda liikumisega. Rikastades sellega ümbrust (objektid), mida mööda vormi suund liigub või kulgeb, moodustades sellega täienenud ja täiuslikuma abstraktsiooni.

***RU-Ee:** Võtab midagi kaasa, laotab laiali, täiustab, siis saab ise ilusamaks ning paremaks ja lõpuks tuleb tagasi – kõik on õnnelikud.*

MK-Ja: Põhimõtteliselt küll, aga ei pea seda esitama ... nii kohmakalt. See kõik on suuremalt jaolt palju peenem ja esteetilisem (..kortsutab kulmu..).

Tänaseks aitab!

10. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Tulemus on loominguline fenomen“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“

Poos - 10 – Pühendumine X – Mina (indiviid) – Kontrast

Maal: „Poos - 10 - Pühendumine X“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 29.01.2023 kell 20.35–21.15.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Taustaheliks on metronoomi tiksumine (mehaaniline).

Ruumi valgustus – esimeses ja tagumises toas põleb laelühter, on mõnusalt valge.
Religiooniuurijal on seljas kõrge kaelusega suusakampsun (eriline tähelepanek).
Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti ja käes hoiab klassikalist piipu.
Ruum on soe ja õhk on pisut kuiv, toa tagumises otsas on avatud aken (liigub külma õhku).

RU-Ee: Tere, hakkame pihta!

MK-Ja: Jah, on õhtu ja varsti öö. Esimene teema on „Ei ole objekti ilma subjektita“. Milleks mulle Piibel, kui ma ei usu (..koperdab..)? See on objekt ilma subjektita, nad mõlemad eksisteerivad, aga lahus. See objekt on Piibel, millele peaks olema suunatud subjekti aktiivsus.

RU-Ee: Jah, kas raamat niisama ei või olla? Riiulid on raamatuid täis ja keegi pole neid võibolla iialgi puutunud.

MK-Ja: Muidugi võib raamat niisama olla riiulis, aga see peab seal olema. Kui raamat on seal olemas ja seda ei loeta (ei kasutata), siis on see passiivne objekt. Olemasolu korral võib sellest saad aktiivne objekt.

RU-Ee: Tore, tore, võtan Piibli ja siis saan (hakkan) usklikuks! Võibolla loen natuke ja ongi maailm päästetud.

MK-Ja: Maailma päästmisest me hetkel ei räägi (..kortsutab kulmu..).

Küll aga saan väita, et ei ole objekti ilma subjektita. Subjektil peab olema soov, tahtmine, vajadus luua objekt. Muidugi on olemas objekte, mida ei ole loonud subjekt, aga need eksisteerivad teatud ajal koos. Samuti eksisteerivad määramatud: tunnetatav tegelikkus – ese, isik, nähtus või kellele on suunatud tegevus, mõtted, tunded. Veel saame tõdeda, et kui objektiivne on reaalsusele vastav, vastavuses, siis subjektiivsus põhineb isiklikul arvamusel, hinnangul. Nüüd oleme jõudnud isiksuse juurde – subjekt on tegevuse aktiivne alge kui indiviid.

RU-Ee: Mis sellest kõigest järeldeb?

MK-Ja: Objekt ei saa ilma subjektita uskuda või tunnista Jumalat, kui aga saaks, siis ütleks, et Jumal on objekt. Seevastu subjekt saab, sest see väide põhineb subjektiivsusel.

RU-Ee: Selge, raamat ei saa, aga inimene koos raamatuga saab!

MK-Ja: Jah! Minu järgmine valik oli „Kujutlusvõime vaba variatsioon“. See teema on maalikunstnikule väga sobilik. Alustaks kaugelt ..., näiteks värv, heli, lõhn on kogemuspõhised mõjutajad kujutlusvõimele, nii algab maalikavandi loomine. Tundub, et olen vaba oma kavandi loomisel, aga tegelikkuses see nii ei ole, sest eelmainitud kolmik on põhilised mõjutajad. Järgnevalt sünnib teema, siis eskiis. Teemal puudub samuti vabadus, sest see on olnud ja jääb alati primaarseks (mõjutajaks ühiskond). Nüüd on teemast tulenev eskiis, milles me ka ei saa olla vaba, sest eskiis on puhtalt variatsioon ja me jõuame selle järelduseni läbi erinevate teisenduste. Võin öelda, et kunstnikuna ei ole ma vaba ei teemas ega tehnikas ja loomes.

RU-Ee: *Mis jutt see on ... sina valid ja sina teed!*

MK-Ja: Jah, muidugi! Minu vabadus on sellest mõelda. Toon selgituseks ühe näite. Minu magistriprojekti kaksteist teost nimetusega „Pühendumuspildid poosides“ ei olnud minu valik, vaid religiooni ja kunsti maailma ühiskondlik valik (..muheleb, silub habet..).

Minu esmane teema oli religioosse sisuga 12 graafilist plakati ja lametrükitehnikas serigraafia, juhendajaks Leonhard Lapin (1947–2022). Teatud põhjustel ei saanud ta mind edasi juhendada (konsulterida) ja nii jäigi esimene teema ja tehnika kõrvale. Tema mälestuseks lisasin kirjalikule tööle graafiliste tööde (lehed) nimed kaldkirjas peatükkide algusesse, nt *Värvipimedus ei ole kultuuripimedus!*, *Tulevikumälestustes oli kõige algus!* või *Pühendumine on pühendus!*.

RU-Ee: *Hea, et mainisid! Väga hea, vaatan neid pealkirju nüüd teise pilguga.*

MK-Ja: Selle teema lõpetuseks võin öelda, et kunstimaailma ühiskond tegi uue valiku. Meedia kajastas Kaido Ole riiklikku elutööpreemiat ja siis ei olnud mingit muud võimalust kui kontakt ja ühendus. Olin eelnevalt teadlik ja kursis hr Ole tegemistega. Nüüd muutus teema ja tehnika, algas maali kavandite (eskiisid) valik jne. Kogu protsess algusest peale uuesti.

RU-Ee: *Pean tõdema, et kiire reageerimine!*

MK-Ja: Maailm meie ümber on kiire ... Kui nüüd jätkata, siis viimane teema oli minu jaoks huvitav ja kohati vastuoluline. Teema valik „Fenomen – ilming“. Kui vaadata seda teemat religiooni seisukohalt, siis väga segane ei olegi, aga kui vaadata seda maalimise ja religiooni seisukohalt koos, siis läheb olukord keeruliseks. Leida rahuldav selgitus mõlemale poolele on peaaegu võimatu, aga ma siiski proovin. Religioosse kogemuse aluseks on ... see fenomen ja maalimise aluseks on ... see kujutlusvõime. Mõlemal juhul on fenomen, kuidas inimesed midagi

tajuvad ja selle aluseks on „see mingi asi“ ise. Nende mõtisklustega olen varem kokku puutunud ja sealt koorus ka antud maaliseeria nimetus „Pühendumuspildid poosides“.

RU-Ee: *Miks selline nimetus?*

MK-Ja: Nimetus „Kristus ristil“ ei väljendaks kogu projekti ning teemade loomingulist fenomeni ja fantaasiat. Väga pühendunud poosis on poseeriv modell ja maalija on ka väga pühendunud (sisuline osa ja filosoofiline mõtisklus). Loodan, et kõik oli mõistetav!

11. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Illusioon või kuuluvusvabadus“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“

Poos - 11 - Pühendumine XI – Peegeldus – Pind

Maal: „Poos - 11 - Pühendumine XI“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 26.02.2023 kell 11.10–11.50.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Taustaks mängib Johannes Brahms: Symphonie No. 4 e-moll op. 98 – 1990.

Royal Philharmonic Orchestra, Robert C. Bachmann.

Ruumi valgustus on mõnusalt valge ja peegeldavalt päikseline.

Religiooniuurijal on seljas hall-sinine vest (taskus uur, mille küljes hõbedane kett) ja violetne kivilips (eriline tähelepanek).

Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti ja käes hoiab klassikalist piipu.

Ruum on soe, õhus on tunda kohvi ja mandli lõhna.

RU-Ee: *Tere. Kas alustame?*

MK-Ja: Jah! Alustuseks ütlen, et teema on päris keeruline ja väga tundlik, ei tohi libastuda. Esimene teema „Kuuluvusvabadus“. Vaadates religiooni perspektiivist, siis „kõik“, mille nimel selles maises maailmas rabeled, on, et saada (minna) paradiis. Mõned tahavad paradiisi, aga kas need „kõik“ mahuvad? Eraldi küsimus on, miks ... (..kortsutab kulmu..). Millest siin maailmas puudus on või miks ei taha ma oma elu sellisena nagu see on? On see ahnus, veel ja veel, või unistused, mis iial ei täitu. Mida peab tegema, et kindlasti sinna ihaldusväärseesse paika saada. Tavaliselt peab olema märter ja enese ohvriks tooma. Mina ei taha olla märter, aga paradiisi tahan.

RU-Ee: Tahad lihtsalt niisama?

MK-Ja: Jah, tahan küll (..pikk paus..) Eneseohverdus lõhub süsteemi, viib selle tasakaalust välja, siis kannatavad kõik mind ümbritsevad. Ennastohverdus märterlus ei tee kedagi õnnelikuks, isegi mind, sest lõhun oma elu! Nüüd võin öelda, et paradiisi minna ja sinna kuuluda on vahetuskaup ja see ei ole kuuluvusvabadus. Kuhu siis üldse peab kuuluma? Mitte kuhugi. Aga inimesele peab kuuluma hea süda ja see ei ole kuidagi paradiisiga seotud. Võibolla Jumal kunagi loob heade südame aia (nt paradiis), aga sinna ei kuulu inimesed, vaid nende head südamed. Inimestel pole sinna asja, unistused täidetakse vähemal määral maises maailmas ja ei mingit teenimist.

RU-Ee: No ma ei tea – hea süda ja kõik! Äkki liiga lihtne?

MK-Ja: Hakkab tulema, liiga lihtne (..muheleb..). Miski siin ilmas pole liiga lihtne, nt südamehaigused jne. Selleks, et õpetada süda heaks, tuleb palju õppida, nt haridus – südamest targaks.

RU-Ee: Kes seda õpetama hakkab?

MK-Ja: Ma ei tea (..naerab..), suur ja tark süda. Kõik religioonid õpetavad (teevad), aga piirangutega või liikumisvabaduseta.

Lähem järgmise teema juurde – „Soovituslik otsus“. Vot see on alles teema! Kokkuvõtvalt kõlab umbes nii: tee nii, nagu mina tahan! Mina soovitan sulle oma otsust ehk tulemus, milleni jõutakse läbi juhatava õpetuse. Mina õpetan sind ja sina jõuad sinna, kuhu ma sind olen õpetanud. Vist kõlab pisut hullumeelselt. Nüüd, kui sa oled sinna jõudnud, kuhu mina tahan, siis järgnevalt peab toimuma hiilguse imetus. Kui seda ei toimu, on õpetus läinud luhta ja soovituslikku otsust pole tehtud. Tundub, et tegemist on sotsiaalse hiilgusega – võime olla teistele veenvaks mõjuks ning saada tähelepanu ja heakskiidu osaliseks. Samas on kõik vabatahtlikult loobunud oma priiusest kõige suhtes ning loonud endale takistused, piirangud ja jõudnud soovitatud otsuseni.

RU-Ee: Tundub, nagu oleks tegemist sooja ja magusa vägivallaga.

MK-Ja: Vahest see nii ongi! Lähem nüüd viimase teema juurde – „Illusioon või pettus“. Alustame lummusest kui nõidusest ja selle mõjust, millest saab alguse illusioon ehk aluseta lootus, täitumatu unistus. Kõik see suunab meid pöörduma kõrgemate jõudude poole ja religioon annab alati meile

abikäe, omades kaasakiskuvat mõju, ning olles selle kütkes ootame unistuste täitumist. Aga kui soovitu ei saabu, siis meie ekslik olek ütleb, et meid on toidetud alusetu lootusega.

***RU-Ee:** Kuidas ja miks peab keegi sinu unistusi täitma?*

MK-Ja: Lihtne (...muheleb, silub habet...). Nii on mul endal kergem. Miks peab pingutama, kui on meelikütkestav vägi? Soovin ja saan!

***RU-Ee:** Aga kui ei saa!*

MK-Ja: Tavaliselt ei saa jah. Saabub reaalsus, mis ütleb, et on toimunud pettus. Oh, Jumal ei täitnud mu soove ning veel hullem, ta laseb kõigil halval ka juhtuda. Milles siis mina süüdi olen? Jälle on tulemas uus ja palju parem illusioon, millel on seletamatult kaasakiskuv mõju. Ma pean veel rohkem panustama, siis toimub kasiino pöördumise efekt. Rohkem panustades muutuvad minu unistused täitmatuteks.

***RU-Ee:** Missugused võrdlused: religioon ja kasiino.*

MK-Ja: Ei midagi eripärast, see on lihtsalt mõju all oleku selgitus (...naerab...), nii saab igaüks aru. Muidugi käib see klaperjaht kuni täieliku hävinguni. Siinkohal pean mainima, et ei „süüdista“ religiooni, vaid räägin äärmuslikest näidetest ja inimlikust rumalusest.

***RU-Ee:** Kas sellisele hävingule tuleb ka kunagi normaalne lahendus?*

MK-Ja: Jah tuleb, kui inimesed saavad aru, et illusioon ja pettus on võrdsed olemused ning need jäävad alati mõtte takistusteks.

12. Autoetnograafiline intervjuu nimetusega „Juhus ning vajadus ja kogemus“.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“

Poos - 12 - Pühendumine XII – Imago (kuvand) – Rüttn

Maal: „Poos - 12 - Pühendumine XII“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Intervjuu eeldatav pikkus ~ 40 minutit.

Toimumise aeg 11.03.2023 kell 19.25–20.05.

Toimumise koht Jakobi 19–7, 51005 Tartu (ateljee).

Tasutaks mängib Carla Bruni – Comme si de rien n'était – 2008.

Ruumi valgustus – põleb laelühter ja kaks prožektorit molberti kohal.

Religiooniurijal on seljas heleda ja tumeda sinise ruuduline triiksärk (eriline tähelepanek).

Maalikunstnik kannab peas helepruuni baretti ja käes hoiab klassikalist piipu.

Ruumi kogunenud poosid peegelduvad laest, seintelt ja põrandalt.

RU-Ee: *Tere, ongi jõudnud kätte viimane kord.*

Kuidas tundus see protsess – ise küsin ja ise vastan?

MK-Ja: Tere, on tõesti viimane kord. Mulle tundub, et iga korraga läks minu jutt keerulisemaks, aga ongi (..naerab..) keeruline olla sellises situatsioonis.

Minu esimene teema valik oli „Möödapääsmatud kogemused“. Alustan sellest, et meil on teadmine kogemusest ja teadmine ka sellest, et see kogemus oli möödapääsmatu.

RU-Ee: *Kas ei tundu, et see möödapääsmatu võis olla juhus?*

MK-Ja: Hea, et seda küsisid, oleksin kohe selleni jõudnud (..peanoogutus..). Juhus on midagi segast ja plaanivälist, kindlasti ka ettearvamatut. Kas see on ikka nii? Alustame sellest, et juhus võib olla kokkusattumus, seega teatud tegevused (hiljem kogemused) toimuvad alguses paralleelselt, üks nendest areneb kiiremini ja tasakaalustatud (süsteemne korrastatus) olukord kaldub kõrvale ning tulemuseks on kokkusattumus. Meie vaatleme seda kui juhuslikku ja positiivsuse korral oleme õnnelikud – „õnn kukkus selgest taevast alla“. Aga kui on tegemist negatiivsusega, siis tekib küsimus, miks Jumal mind karistab. Mõlemal puhul oli see kokkusattumuse möödapääsmatu vajadus. Need, kellel on kogemusi rohkem, saavad väita, et see kõik on saatusest määratud. Eelnevates lausetes jäi õhku sõna „vajadus“, proovin selle lahti mõtestada mööda-pääsmatusega. Üldiselt vajadused on meie arenguks vajalikud. Me tajume puudust ja mitte-piisavust (sisemine ajend), proovime neid vajadusi (vaimsed, füsioloogilised) tasakaalustada või rahuldada. Eelnevast tegutsemisest tekivad möödapääsmatud vajadused ja kohustused ning need on vältimatud. Võibolla jõuan liiga kiiresti tulemini, aga religioon ja kultuur on möödapääsmatu. Mõlema keskel elades tekib meil tegevuse põhjal vältimatu kogemus ning omandatud teadmine ja oskus mõista subjektiivset tähendust. Lõpetuseks võin öelda, et kui elame oma elu surma poole, siis on möödapääsmatud kogemused paratamatus ja sellega tuleb leppida.

RU-Ee: *Kas see kõik mahub ühte lausesse: möödapääsmatus – juhus – vajadus – kogemus?*

MK-Ja: Jah, see kõik kokku on elusituatsioonis omandatud teadmine, sealhulgas ka religioonist.

RU-Ee: Väga hea, lähme järgmise teema juurde.

MK-Ja: Järgmine valik langes teemale „Uus kui enesestmõistetav“. See teema tundus põnev, sest algselt pole ma nõus selle väitega. Pean uut alguses ikka üllatavaks, huvitavaks, ilusaks, uueks, värskeks – äsja loodud (sündinud) ja ei ole kulunud, pruukimata. Enesestmõistetav on liiga lihtne (käegakatsutav), puudub uudishimu, aga samas on soov, et oleks huvitav ja ebaharilik. Nüüd on need kaks justkui vastandid ja ei sobi kokku, ei moodusta tervikut, kuid tegelikult näen ma selles mustrit. Uus saab vanaks ja asendub järgmise uuega. Algab uus päev, aga ma tean, et see on päev ja pärast seda tuleb öö – üks lihtsamaid kontrasti mustreid. Ja nüüd ei ole see enesestmõistetav ja justkui vastand, vaid protsessi jätkuv osa. Mida kiiremini me mõistame, et uus on möödapääsmatu, sest see on edasi liikumine, seda jõudsam on meie kulgemine.

RU-Ee: Kõik muutub ja uueneb, aga vana?

MK-Ja: Vana, see on eelmise teema olemus – möödapääsmatud kogemused. Me ei saa kogemusi (vanadust) vältida ega ära hoida, see toimub meist sõltumata ja on ilmtingimata vajalik. Üks näide Võrumaalt kodutalust: „Uus tuleb alati uksest ja vana hiilib alati korstnast välja.“ Ja .. Võro keelen „Vahtsõnõ tulõ kõgõ ussõst ja vana hiil kõgõ korsnast vällä“. Anname uuele toetuse, sest ta on noor. Selle teema lõpetuseks veel üks mõttekild. Kui mustrit vaadata, siis ei saa väita, et mingi osa on uuem ja mingi osa vanem. Kõik oleneb vaatepunktist (asukohast), lugedes vasakult paremale vaatame tänasest homsesse ja see on uus. Vaadates paremalt vasakule, on see vana (ajalugu), mida kaugemale jõuame, seda huvitavam ja uus. Liikudes vastassuunas on täpselt samasugune efekt. Nüüd võin väita, et uus on enesestmõistetav ja vana on enesestmõistetav.

RU-Ee: Toimiv tasakaal ja kuidas see religiooniga seotud on?

MK-Ja: Tule taevas appi! Kõik ülalöeldu on religiooni eksisteerimise muster.

Sinu küsimus juhatab väga hästi sisse järgmise teema „Kujutletud algupära“. Ikka tahame teada, kes me oleme ja kuidas siia sattusime. Otsides algust jõuame alati lõppu, sest see otsing on mustri süsteemne korrastatus. Soovime panna rõhku oma algusele, et põhjenduslikult täita oma olemust ja eksisteerimise vajadust. Soov siseneda oma esivanemate algupärasse on soov mutri jätkamiseks (religioon ja kultuur). Otsides põlvnemise algust jõuame päritoluni. Antud päritolu on meile

teaduslik kujutelm (..naerab..), millestki või kellestki varasema kogemuse alusel tõestatud (loodud) mõttepilt. Saadud algupära ei ole tegelikult midagi muud kui meie tahe saada vastust ootustele (kujutlus-, fantaasiapildile).

***RU-Ee:** Kas see tähendab, et kujutan endale midagi ette ja siis hakkan teaduslikult uurima? On pigem selline hullumeelsus, otsides olematut fantaasiapilti.*

MK-Ja: Jah, olen sinuga nõus ... (..muheleb..), aga see kujutletud algupärane mõttepilt võib olla alus (impulss) millegi uue tekkimisele või hoopis millegi möödapääsmatu kogemuse äratundmine, ja see on järelkult uus kui enesestmõistetav – algupära.

4.2. Kompositsiooni distsipliinid

Looming võidab alati!

Maal kui distsipliin ja sellega seonduvad kompositsiooni võtted – kompositsiooni raamistik (piiristatud ala, selle ulatus, piirid.) Süsteemteadmiste valdkond: kindlaksmääratud kord; korrahoidmine, kohustuslik allumine kindlale korrale.

Kompositsioon (ladina keeles *composito, componere*, kokku panema) on erinevate osade sidumine teatud idee väljendamiseks. See on objekti, teose vms ülesehitus, lähtudes iseloomust ja eesmärgist.

Kompositsiooni raamistik:

1. Asümmeetria – ebakorrapärane, ebavõrdsete mõõtudega.
2. Dekoratiivne – midagi ehtiv (ehis) või ilustav – dekoratsioon = kaunistus, kujundus.
3. Detail – üks osa tervikust või millestki suuremast – edastab ideed, sündmust, element, detail.
4. Dominant – tähelepanu tõmbav element, juhtiv, keskne tunnus, objekt.
5. Dünaamika – suund, arenemis- või muutumiskäik.
6. Ekspressioon – millegi avaldumine või väljendumine (rõhutatud, ilmikas, väljendusrikas, plahvatus).
7. Formaats – teose (kunstiteose) mõõt, ürituse vms kindlalt piiritletud ja läbimõeldud ülesehitus.
8. Fookus – peamine (idee), millele tähelepanu, mõtted on keskendatud, ürituse, arutluse, tegevuse keskpunkt.
9. Tasakaal – seisund, kus keha(de) raskus jaguneb – toetuspunkti(de) suhtes, muutumatu asend.
10. Kontrast – terav erinevus (sh värv), vastandlik nähtus.

11. Pind – kahemõõtmelisus, millegi välimine või pealmine kiht, välise avaldumisvormi, välise külje kohta. Alus, põhimik.

12. Rütm – süsteemne korrastatus või rõhu vm tunnuste poolest sarnaste üksuste jada ja/või muster. Väljendusvahendid: kompositsiooni loomisel võtan kasutusele raamistiku, millega alustasin visuaalse idee teostamist. Raamistik tõstab esile eneseanalüüsi käigus loodud märksõnad ja väärtused.

Terminite analüüs: kompositsiooni analüüsis teostatakse ning määratakse eneseväljenduslikud vajadused ja väärtused, mida edastatakse kompositsioonilises teoses (taies). Eneseanalüüs kompositsioonis võimaldab luua ülevaate, mille tulemusena saan demonstreerida tunnusjooni (omadusi).

5. Arengud ja mõju maalidele

Keegi ei tea, mida looja/kunstnik mõtleb, isegi tema ise!

Tähendust tekitava üksuse invariantne mudel⁷³ eeldab kõigepealt tema teatud piiritletust, eneseküllasust, piiri olemasolu tema ja väljaspool teda asuva semiootilise ruumi vahel. Võime määratleda tähendust tekitavaid struktuure kui omamoodi semiootilisi monaade⁷⁴, mis talitlevad semiootilise universumi kõigil tasandil. Niisuguseks monaadiks on nii kultuur tervikuna kui ka iga temasse suletud, küllaldaselt keerukas tekst, k.a üksik inimisiksus, kui teda käsitatakse tekstina. [...]

Tähendust tekitava struktuuri töö teine iseärasus on ta võime siseneda omaenda sisendisse ja iseend transformeerida. Omaenda vaatepunktist paistab ta kui tekst teiste seas ja on seega endale normaalseks semiootiliseks „toiduks“. Siit tuleneb monaadi loomupärane võime enese-kirjelduseks (eneserefleksiooniks) ja iseenese tõlkimiseks metatasandile.⁷⁵

Niipea kui kaks monaadi astuvad omavahel ühendusse ja moodustavad ühtse semiootilise mehhanismi, lähevad nad kohe vastastikuse neutraalsuse seisundist üle teineteise täiendavuse, struktuurse antonüümia seisundisse ning hakkavad süvendama omaenese eripära ja vastastikust kontrastsust.⁷⁶

„Subjekti-objekti“ kategooriad saavad siin tekkida vaid hetkel, mil enesekirjelduse tasandini tõusnud üksikmonaad modelleerib end kui isoleeritud ja ainsat intellekti.⁷⁷

⁷³ Invariantne mudel: eeldab kõigepealt teatud piiritletust, sisendi/väljundi olemasolu.

⁷⁴ Semiootiline monaad: võime siseneda omaenda sisendisse ja iseend transformeerida – loomupärane võime enesekirjelduseks (eneserefleksiooniks) ja iseenese tõlkimiseks metatasandile.

⁷⁵ Lotman, J. 1999. *Semiosfäärist*, 41–42.

⁷⁶ Lotman, J. 1999. *Semiosfäärist*, 40–45.

⁷⁷ *Ibid.*, 50.

5.1. Pühendumine ja poosid: sõnumite sisendid

Pühendumine on pühendus!

Selles peatükis vaatleme maalide valmimise protsessi, etappe, kirjeldusi ja tööd tekstiga.

Kuna esimene maal valmis kümme kuud tagasi, siis on paslik ka alustada selle kirjeldusega.

Teabeinfo: maalid on maalitud krunditud lõuendile (põõnadega puidust alusraam) õlivärvidega.

Maal: „Poos - 6 - Pühendumine VI“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Maali sõnumi sisendiks oli Urmas Nõmmiku (Vana Testamendi ja semitistika professor) õppeaine

„Sakraaltekstid ja kultuur“. Põhiline töö toimus Iiobit puudutavate

tekstikorpusega⁷⁸/keelekorpusega⁷⁹.

Töö tekstiga – väljenduslik keel, sõnade mõistmine.

Paljude sõnade puhul on ilma täpsustava vihjeta ilmne, mida see tähendab. Sõna tähendus erineb vastavalt sellele, kas seltsiks on inglisis-, prantsus- või eestikeelsed sõnad. Looming omandab erineva tähenduse olenevalt sellest, kas sõna kasutatakse teoloogias või moemaailmas. Tavaliselt on vaja vähemalt üht lauset, et saada kokku tähenduslikku üksust. Ent ka lausel võib olla väga erinevaid tähendusi, olenevalt lõigu mõttest, millesse lause kuulub, samamoodi on lõik mõistetav peatüki kontekstis ja peatükk kogu raamatu kontekstis. Lugeses raamatut kui romaani ja mitte biograafiat või ajalookäsitlust, mõistetakse selle sisu hoopis teistmoodi. Seda tuntakse žanri-probleemina.⁸⁰

Kui ajaloolist uurimust määratleda lihtsalt kui katset välja uurida, mis juhtus inimkonna minevikus, siis oleme juba käsitlenud paljusid ajaloolasele vajalikke oskusi. Põhjusel, et suur hulk tõendusmaterjali inimkonna minevikus juhtunu kohta on säilinud teksti vormis. Seega on ajaloolase ameti puhul esmaseks ja peamiseks tööülesandeks tekstide tõlgendamine. Ajalugu ja hermeneutika kattuvad keerukatel viisidel ja mõlemast on vastastikku kasu. Hermeneutika

⁷⁸ Eesti Keele Instituut. 2022. *Tekstikorpus*. <https://teatmik.eki.ee/teatmik/>
Tekstikorpus on mahukas kirjalikest või suulistest tekstidest koosnev elektrooniline andmekogu.

⁷⁹ Muischnek, K. 2015. *Keelekorpused – sama mitmekesised kui keel ise*, 37.
Keelekorpus on elektrooniline tekstikogu, koostatud keeleteaduse ja arvutilingvistika vajadusi silmas pidades.

⁸⁰ Ford, D. F. 2014. *Teoloogia. Põgus sissejuhatus*, 173.

perspektiivist on ajalugu tähtis tekstide tõlgendamisel. Ajaloo seisukohalt on tekstid ja nende tõlgendused minevikus toimunu üheks aspektiks.⁸¹

Iga sõna, mis öeldakse, on enda veenmiseks, iga süsteem on selleks, et leida rahu endale (mitte selleks, et teisi veenda, sest sellest pole midagi kasu) ja üks ei ole parem kui teine. Ja uskuda tähendab olla hulljulge, kuid seda pole inimene kunagi suutnud kõik oma elupäevad, ta komberdab ja kukub nagu pime ja vigane kerjus.⁸²

Kristluses on ka saatan Jumala teenistuses, nii et kuri on Jumala sulane ja et nii ka Jumal on kaasosaline kurjas, mis maailmas. Kui me seda printsiipiaalset vahet eitaksime, siis oleksime juba mazdaistid.⁸³

Ma aga mõtlen demoni all seda, mis pole hää ega kuri, vaid „teispool hääd ja kurja“, selles punktis, kus hää ja kuri on koos segamatult, aga lahutamatult jne.⁸⁴

Üks ilmne erinevus õuna ja Jumala vahel on see, et Jumal ei ole objekt maailmas, nagu on õun. Jumal ei ole lihtsalt siin käepärast meile uurimiseks ja tõestamiseks – mistahes sellisel viisil tõestatavat võidakse nimetada jumalaks, ent see ei oleks kolmainsuslik Jumal.⁸⁵

Kommentaar on tähtsa tekstiga silmitsi seisvale algajale kõige olulisem töövahend. Hea Piibli raamatu kommentaar tutvustab lugejale vastava raamatu konteksti selle omas ajas ja teeb sissejuhatuse selle tõlgendamise pikka ajalukku.⁸⁶

Kristlikus maailmas endas on see Jumalaga põhjendatud armastus tegelikult ühtaegu muutnud suhtelisemaks arusaama armastavast Jumalast ning teravdanud teodiike ja Iiobi raamatu probleemi, sest Jumalalt oodatakse kõikide hädaliste aitamist, kurjuse ärahoidmist, mõnikord naiivsel kombel hellitavat suhtumist. Sel juhul on parem Iiobi kaasus kiiresti unustada ning keskenduda ainult raamjutustuse üliõnnelikule lõpule. Aga õnneks on meil Iiobi raamat kanooniseeritud tekstide hulgas just sellisel ja mitte teistsugusel kujul: see ei võimalda Jumala armastuse või kurjuse ühest tõlgendamist ja kutsub lakkamatult kõike uuesti läbi mõtlema.⁸⁷

Maal: „Poos - 5 - Pühendumine V“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

⁸¹ Ford, D. F. 2014. *Teoloogia. Põgus sissejuhatus*, 190.

⁸² Masing, U. 1995. *Pessimismi põhjendus. Deemonlik Jumal*, 29.

⁸³ *Ibid.*, 10.

⁸⁴ *Ibid.*, 9.

⁸⁵ Ford, D. F. 2014. *Teoloogia. Põgus sissejuhatus*, 210–211.

⁸⁶ *Ibid.*, 176.

⁸⁷ Nõmmik, U. 2014. *Iiob ja tema ainumas jumal, ehk kust see kuri tuleb?*, 72–82.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Antud maali sõnumi sisendiks oli Tõnu Lehtsaare (religioonipsühholoogia professor) õppeaine „Religioonipsühholoogia seminar“.

Töö tekstiga – Tõnu Lehtsaare raamat „Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse“.

Teema arendajaks ja pildikeele aluseks on „Müstiline kogemus“.

Sõnal müstika on eesti keeles mitmetine tähendus. Ühelt poolt tähendab see midagi salapärast ja seletamatut. Teisalt vastandub müstiline teaduslikule ja tõsiseltvõetavale. Kolmandaks on mõistetud müstikat kui sisemisi elamusi rõhutavat usulise vagaduse vormi. Religioonipsühholoogia jaoks on kõnekas fakt, et müstilised kogemused kuuluvad inimtunnetuse juurde. Neid, kellel on arvukalt müstilisi kogemusi, nimetatakse müstikuteks.

Erinevates mõttesuundades on müstilisi kogemusi käsitletud ja väärtustatud erinevalt.⁸⁸

Üldistades kogutud andmeid jõuan järeldusele, et minu sisemine orientatsioon ja pühendumine usulistele väärtustele leiab põhimotiivi religioonis (väljendub maalides), otsides meest ristil.

Seda meest ja tema poosi olen oma elu jooksul näinud piisavalt. Kõik me teame, kes ta on ja miks ta seal on ning teame ja tunneme seda poosi.

Ta on olnud minu ateljees ~8 aastat (Vt [Lisa 4](#)). Sisenedes on ta alati vaates ukse poole ja justkui ootab, tervitab. Minu pronksist mees on minuga harjunud ja mina temaga, ta kuulab koos minuga muusikat, kui maalin, ja vahel on ka sunnitud taluma pool tundi metronoomi rütmi (tiksumist-tiksumist).

Olles oma poosis, on ta näinud ja tunnetanud kõiki mu külalisi, nt kunstnikke, kriitikuid, kunstiajaloolasi, ajakirjanikke, kirjanikke, luuletajaid jne. Nüüd on sellesse loetellu lisandunud ka religiooniuurijad. Ta ei halvusta kunagi minu külalisi ja võtab nad kõik alati lahkelt vastu, olgu ta siis graafilise disaini või uusmeedia professor ja/või lihtsalt maalikunstnikust loominguline joodik. Tal on suur süda ja ta armastab inimesi, ta ei ütle mitte kunagi mitte midagi, ta on alati mõistetav ning tal on peaaegu alati (tihti) õigus. Kuid seda ei saa teada, selleni peab ise jõudma. Oma poosis on ta vaadelnud ja näinud mitmeid alustavaid (BA, MA, PhD) tudengeid ning näinud ka neid lõpetamas. On näinud ja jätnud ka hüvasti minu lahkunud sõbraga, kes on täna teispoolsuses. Ei mõista kohut, jääb erapooletuks, ei algata tüli ega lepita kedagi ... Küll võib aga oma vaiksuses tekitada küsimuse, miks ta seal on, on ta kunstiteos või midagi enam. Nendele küsimustele ma ei oska vastata, ta lihtsalt on seal ja teda saab vaadata. Tema pühendumine ja poos on nii lihtne, et seda saab vaid imetleda.⁸⁹

⁸⁸ Lehtsaar, T. 2013. *Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse*, 44.

⁸⁹ Eensalu, J. 2023. Religioonipsühholoogia seminar. Eksamitöö, 10–11.

Müstilist kogemust tunnetatakse kui väärtuslikku elukogemust. Inimestel on tunne, et nad on midagi olulist mõistnud või õppinud. Paljudel juhtudel on õpitu inimeste jaoks olulise, fundamentaalse tähendusega. Kogetu võib olla elukäiku mõjutava tähtsusega.⁹⁰

Maal: „Poos - 9 - Pühendumine IX“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Antud maali sõnumi sisendiks oli Roland Karo (süsteemilise usuteaduse lektor) õppeaine „Teaduse ja religiooni seminar“.

Töö tekstiga – teadusajastul on religioonile suureks väljakutseks teaduse meetodite edukus.

Näib, et üksnes teadus suudab meile pakkuda usaldusväärseid teadmisi. Paljude inimeste arvates on teadus objektiivne, universaalne ja ratsionaalne, põhinedes tõsikindlatel vaatlustulemustel. Seevastu religioon tundub olevat subjektiivne, kitsarinnaline ja emotsionaalne, põhinedes traditsioonidel või autoriteetidel, mis on üksteise suhtes vasturääkivad.⁹¹

Tähtsus ja subjektiivsus on ainult väline peegeldus ja siit siis vaade, et miski peab selle peegelduse tekitama ja see peab eelnevalt olemas olema, vastasel korral ei oleks peegeldust. Peegeldustest jõuame ajaloo ja kultuuri olemuseni, mida on paaris vaadeldud juba varasemalt.

Iga tänapäevase katse puhul mõista paari „teadus ja religioon“ kummagi kategooria kultuurilise konstrueerimise ajalugu on äärmiselt tähtis mõista nende omavahelist suhet. Kuigi nagu nägime, et mõningad kommentaatorid on tajunud ühe poole – „teaduse“ – objektistatud loomust, on enamasti eeldatud, et selle suhte teine pool on võrdlemisi probleemitu. Nüüd võime näha, et asi siiski pole nii. Üks võimalik vastus „religiooni“ ajaloole on keskenduda konkreetsete religioosete traditsioonide suhtele teadusega (või veelgi täpsemalt – suhtele konkreetsete teadustega). Teatud määrani võimaldaks see astuda vastu ekslikule arusaamale, nagu leiduks üldine miski – „religioon“ –, mis on ühine kõigile traditsioonidele, mida me sildistame „religioonidena“. Mingil määral on see variant juba rakendust leidnud, kuna enamik töid, mis väidab end tegelevat teaduse ja religiooni suhtega, tegeleb hoopis teaduse ja kristliku teoloogia suhtega. Arvestades „religiooni“ kategooria loomust võib see paista lootustandva arenguna. Ent see saaks vaid põlistada üldisemast kategooriast tulenevaid moonutusi, sest tihti eeldatakse, nagu võiks „kristlikku religiooni“ probleemideta samastada „kristliku teoloogiaga“ ning nagu heidaks kristliku teoloogia ja teaduse suhte lahkamine valgust ka teaduse ja religiooni laiemale küsimusele.⁹²

⁹⁰ Lehtsaar, T. 2013. *Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse*, 45.

⁹¹ Barbour, I. G. 1989–1991. *Religion in an Age of Science*, 12.

⁹² Harrison, P. 2013. *Teadus ja religioon. Piirjooni kujundades*. Akadeemia nr 3, 585–586.

Arengust ja traditsioonidest läbipõimituna on raske selliseid ühiseid tuletisi näha positiivses võtmes, pigem nähakse mõlemat osapoolt eraldi ning ühisosa all mõeldakse negatiivseid mõõnusi. Ning selle negatiivse varjundi taustal ei nähta eneseteostusvõimalusi kui mõlema kategooria, „teaduse ja religiooni“ kooseksisteerimise võlu ja arengut.

Suur osa inimkonnast on hakanud otsima eneseteostust ja lootust teadusel põhinevast tehnoloogiast. Tehnoloogia on andnud meile võimu ja kontrolli ning pakub väljavaadet, et tulevikus oleme looduse ees veelgi vähem abitud või sõltuvad. Samas ei ole tehnoloogia, vaatamata sellega kaasnevatele hüvedele, toonud kaasa lubatud eneseteostusvõimalusi igale inimesele ega sotsiaalset heaolu. Pigem tundub, et tihti kipub tehnoloogia hoopis väljuma meie kontrolli alt, ähvardades meid tuumakatastroofide ja keskkonnakahjustustega sellises ulatuses, mida varem polnud võimalik ettegi kujutada.⁹³

On lühinägelik sotsiaalset heaolu kiiresti saavutades karta liigset põhjalikkust, tänases protsessimaailmas on sotsiaalsus suur osa demokraatiast, kuhu kuulub teadus ja religioon.

Eelkõige on religiooni eesmärgiks inimese elu ümberkujundamine, täpsemalt tema vabastamine enesekeskisusest sel teel, et inimesel aidatakse pühenduda mõnele kõrgemale austusobjektile. Sellegipoolest eeldab ka religioosne eluviis, et eksisteeriks teatud hulk kooskõlalisi ja kõigi selle religiooni järgijate poolt tunnustatud tõekspidamisi. Kui selliste kesksete religioossete tõekspidamiste usaldusväärsus muutub küsitavaks, satuvad löögi alla ka religiooni ülejäänud aspektid.⁹⁴ Religioosne eluviis ei eelda ega takista teaduse arenemist, seega kultuur ning eneseteostusvõimalus ei ole konfliktis, vaid dialoogis.

Protsessikäsitlus on sotsiaalne, kuna see kujutab hulka erinevaid tegevuskeskusi. Seda võib nimetada ka ökoloogiliseks, sest see lähtub vastastikku üksteisest sõltuvate olendite vahel eksisteerivast suhete võrgustikust, mitte aga olemuslikult eraldiseisvatest olenditest. Me võime kujutleda Jumalat kosmilise kogukonna juhina. See ei ole monarhia ega demokraatia, sest üks liige on küll tähtsam, aga mitte kõikvõimas. Jumal on nagu tark õpetaja, kes tahab, et õpilased hakkaksid ise enda eest otsuseid langetama ja saaksid omavahel hästi läbi, või nagu armastav lapsevanem, kes ei püüa kõike oma pereliikmete eest ise ära teha. Jumala roll seisneb loovas osaluses ja veenmises, millega ta inspireerib oma kogukonda otsima uusi võimalusi rikkamaks ühiseluks.⁹⁵

Tuleb tunnistada, et mitmesugused abstraktsioonid on teadmise tarvilikuks tingimuseks. Nii ka „teaduse“ ja „religiooni“ puhul. Kuigi neil kategooriatel nagu ka paljudel teistel on komme asuda elama oma elu ning nõnda varjutada tõelusi, mida nad peaksid esindama, on neil ometi niivõrd

⁹³ Barbour, I.G. 1989–1991. *Religion in an Age of Science. The Gifford Lectures. Vol. 1*, 9.

⁹⁴ *Ibid.*, 9.

⁹⁵ *Ibid.*, 278.

kindel positsioon tänapäeva sõnavaras, et katsed neist täiesti vabaneda nurjuksid kahtlemata. Nüüd peaks aga olema ilmselge, et sellistele terminitele tuginejad peaksid neid kasutades olema teadlikumad nende piiratud ja möödapääsmatutest moonutustest, mis nendega kaasnevad. Religioossed dogmad ei moodusta kogu religioosset elu, nagu ei hõlma ka teadusteooriad kõike teadustegevusega kaasnevat. Samuti peaks olema selge, et kui nende kategooriate konstrueeritud loomus on arvesse võetud, siis võib teaduse ja religiooni arvatav suhe osutada hoopiski kategooriate endi artefaktiks. Kas teadus ja religioon on konfliktis, on teineteisest sõltumatud, on dialoogis või on olemuslikult lõimunud alad, sõltub sellest, kuidas täpselt tõmmata piirjooni nendes avarates piirides, mis on antud konstruktsioonide endi poolt (*olen siinkohal tuginenud Ian Barbouri tuntud teaduse-religiooni suhte kategoriseerimise tüpoloogiale: konflikt, sõltumatus, dialoog ja integratsioon /Barbour 1997:4/*). Tõepoolest, juba üksi see, et praegusel ajahetkel leidub toetajaid igale variandile, viitab suhtepoolte kunstlikule loomule.⁹⁶

Maal: „Poos - 2 - Pühendumine II“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Antud maali sõnumi sisendiks oli Atko-Sulhan Rimmeli (religiooniuuringute kaasprofessor) õppeaine „Religioon ja rahvuslus“.

Töö tekstiga – maises riigis on ajad ärevad ja käib sõda ning mitte ainult Ukrainas, vaid ka siinsamas meie kõigi silme all ... Sellistel puhkudel kipuvad mõtted liikuma „objektiivsele reaalsusele“. Igaüks meist võiks/peaks suhtlema oma kaaskondlastega ja sõpradega, meil tuleks kokku hoida ja mitte liituda äärmuslike meevooludega, kõik peab olema „mänguline“ ja edvistajate poolt kinnitatud. Lihtne on sotsiaalmeedias teha klikk ja toetada mõnda „sõpra“, kes tegelikult ei poolda demokraatiat, vaid kureerib jõupositsioonilt ainult oma edevust, arutledes selle üle, mida tema ja ainult tema on korda saatnud.⁹⁷

Sellisest maailmas on objektiivne tõde reaalsus ja nii saan, võin end nimetada lahklaseks.

Lahklane – loomu poolest heatahtlik, loominguline ning filosoofiline dissident. Teisitimõtleja, kes ei karda kuradit, Jumalat ja Uku Masingut, püüdes need kolm üksteisest lahus hoida. Kindlasti maalikunstnikust separatist, armastab valgust, värvi ja raha ning teab, mis on trükiettevalmistuses separatsioon (nt Pantone värv). Omab väga head kompositsioonitaju, suudab maailma pöörata kuldlõikesse. On võimeline katkematult rääkima, päevi-öid arutlema teemadel, kui antud teema teda huvitab. Talle ei meeldi vaimsed ja füüsilised rünnakud, ei poolda sõda ning ei soovi olla

⁹⁶ Harrison, P. 2013. *Teadus ja religioon. Piirjooni kujundades.* – Akadeemia nr 3, 591.

⁹⁷ Eensalu, J. 2022d. *Essee religioonist ja rahvuslusest Euroopas*, 6.

samas kultuuriruumis kius-bürokratidega. Igapäevaselt näeb maailma jumalikus proportsioonis, mida saab alati oma andega (loominguga) toetada!⁹⁸

Maal: „Poos - 3 - Pühendumine III“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Selle maali sõnumi sisendiks oli Anne Kulli (süsteemaatilise usuteaduse professor) õppeaine „Religioon ja loodus“.

Töö tekstiga – jumalikult juhendust saanud maalide maalimine võib olla suuresti raamistatud ja reeglistatud. Loodud loomingulisest ja teaduslikust raamist väljuv süsteem viitab avardavale filosoofiale, mida saame nimetada paspartuuks. Paspartuu eesmärgiks on edasi anda vabaduse tunnetust – kõik ei ole raamistikus ning on jätkuv. Lisaks esteetikale on paspartuu eesmärgiks koondada vaataja tähelepanu. Tihti kasutatakse paspartuud jäikusest loobumiseks ja kahe süsteemi tasakaalustamiseks: sisemine ja välimine. Paspartuu – raamiv paberist, kartongist alusleht või mingi muu ääristav element.⁹⁹ Järgnevalt jätkan kolme tsiteeringuga.

Esiteks tsiteerin Urmas Nõmmiku kevadkooli loengut: „Kas patriotism ja raamis püsimine on halb või ühtlustab teatud struktuuri ja hoiab koos. Kas uute raamide tekitamine on eelduseks, et vana raam kaoks või seda säilitatakse ja modifitseeritakse veidi hõõvli ja värviga. Sa pead raamist välja mõtlema, et leida teist raami!“¹⁰⁰

Teiseks tsiteerin Atko R Emmeli kevadkooli loengut: „Looduskonfliktide tüüpilised osapooled on „Arendajad“ ja „Kaitsjad“. Konflikti käigus ilmnevad huvid ja taotlused, mõtteviisid, maailmapildid ja mentaliteedid. Teatud juhtudel hakatakse oma tegevuse eesmärgi selgemini sõnastama, jõudes seeläbi sisuliste probleemide lahendamiseni. Seetõttu ei pea konflikte alati kartma ja vältima. Samas, konflikti tüüp ilmneb alles konflikti käigus. Enamasti eskaleeritakse konflikte kaitsjate poolt.“¹⁰¹

Kolmandaks tsiteerin Enn Kasaku kevadkooli loengut: „Sürreaalne – taju ja mõistmise moment – mõtled, mis raamistikus sa mõtled, mõistad, et sa oled raamis, tuled välja ja see kinnitab raami olemasolu. Vaba tahe – determinism. Vaba tahte olemasolu looks eelduse, et saab raamist välja mõelda. Tegutsemisvabadus, kas sa saad midagi teha, ning tahtevabadus, kas ma tahan kusagile minna – moraali otsused. Tahtevabadus on olemas igas valdkonnas, kuid tegutsemisvabadus ei saa olemas olla igal juhul. Kui inimene ei tea tahta midagi, mille olemasolu ta ei tea, siis tal puudub

⁹⁸ Eensalu, J. 2022c. *Lahklane. Fundamentalismi essee*, 8.

⁹⁹ Eensalu, J. 2022b. *Religioon ja loodus. Kevadkooli kuulamispäevik*, 5.

¹⁰⁰ *Ibid.*, 5.

¹⁰¹ *Ibid.*, 9.

ka tahtevabadus seda tahta. Determineeritus, tulenevalt geneetilisest eripärast. Mõtestades lahti enda vaba tahte ulatuse ja determineerituse, saab hakata välja mõtlema ka raamist välja.“¹⁰²

Sellisel positsioonilt saab võibolla maalida jumalikku rohelist mehikest, kes on mõnuledes ristil, võttes päikesevanni, tundes suurt rõõmu värskest õhust, loodusest ja Jumalast.

Maal: „Poos - 8 - Pühendumine VIII“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Antud maali sõnumi loomiseks sain inspiratsiooni Alar Kilbi (Johan Skytte poliitikauuringute instituudi võrdleva poliitika lektor) õppeainest „Religioon ja poliitika“.

Töö tekstiga – kõnelen ma teile kateedrist ja tõden: „Tegu pimestas ja teile jäi see ütlus arusaamatuks ning see oli varjule pandud meie eest, et me seda ei mõistaks, ent teie kartsite, aga kõigi seas sündis arutlus, kes küll nendest peaks olema suurim. Meil ei lasta antud olukorras vastanduda, vaid üksnes saame olla tõe poolt.“

See sündis ei mitte millestki (kellest üks loodi mitte millestki ja teine loodi temast) ja me peame seda inimlikkuseks, siis kuidas saame iseenesega hakkama, sest soov ennast petta on meile justkui loomulik. Kas enesepetmine on patt või vaatleme seda kui tolerantsust ja/või kohandatud demokraatiat? Me ei hakka selle küsimusega tülitama suurt maailma, vaid vaatame ja otsime vastust meie kodusest Eestist. Eestlasena ei taju me pattu igapäevatoimetamiste keskel, see tundub meile suhteliselt tähtsusetuna. Kas see on nii läbi kogu meie elu? Meil endale on oma pattu peaaegu võimatu tunnistada ja kui teeme seda teadlikult, siis on tegemist vastutustundliku haritlasega ja/või religioosse indiviidiga. Veel enam käib meile üle jõu mõte, et sündisime siia maailma patuse inimesena.¹⁰³

Lihtsustatult võime jagada inimesed (inimkonna) kaheks rahvaks – meesterahvasteks ja naisterahvasteks. Rahvusse kuulumine ei ole iseenesestmõistetav, rahvusse ei sünnita, rahvusse kasvatatakse ja õpitakse. Eelöeldu on vastuoluline, kuid samas alg-tõena¹⁰⁴ aktsepteeritav. Nii saame julgelt väita, et sünnime siia maailma nii mehena kui naisena. Kas ülaltoodust sõltuvad meie religiooni ja poliitika arusaamad inimese suhtes või oleme nendest väljaspool mees, naine?

Ladinakeelne sõna *natio* tähendas Vana-Roomas välismaalast, inimest, kes ei olnud sünnipärane roomlane. Kasutades mõistet välismaalane antud teema käsitluses, võib avatult filosoferida: välismees (välismees) ja välis-naine (välisnaine).¹⁰⁵

¹⁰² Eensalu, J. 2022b. Religioon ja loodus. *Kevadkooli kuulamispäevik*, 8.

¹⁰³ Eensalu, J. 2022e. Religioon ja poliitika. *Essee „Patt sündis ei mitte millestki, lips läbi ja sall kaela, aga pall on ikka ümmargune“*, 3.

¹⁰⁴ *Alg-tõde: autori poolt loodud filosoofiline konstruktsioon, mis on tasakaalus vastandumisega, luues kontrasti ja andes seega võimaluse mõlemal poolusel võrdset eksisteerida. Ei ole nt aabiitsa alg-tõde, üldtuntud tõde, käibetõde, üldlevinud seisukohta või seda, mida peetakse tõeks.*

¹⁰⁵ *Ibid.*, 5.

Samuti saame antud teemasse ja konteksti tuua nahavärvi, mis ei ole alati kooskõlas sallivuse ja mõistusega.

Tavaliselt me ei tee sellest suurt probleemi, et osa inimesi on välismaalased ja nad on nt vasakukäelised. Mõningad meist ehk paremakäelised – kohtleme vasakukäelisi võrdselt ega kahtle selles, et nad on head inimesed, kodanikud, emad, isad.

Me ei ole loonud neile eritingimusi pallimängudes, me ei tooda spetsiaalselt paremakäeliste palle ja vasakukäeliste palle, sest pall on ümmargune. Eeltoodu lubab arvata, et inimene on ikka ja ainult inimene.¹⁰⁶

Visates vette „kandilise“ palli ning oodates, et veepinnale tekivad kandilised lainetused, on mõeldamatu ja jonnakas suhtumine ning vastuseis looja loodud seadustele, mida antud juhul osa institutsioone ei taha tunnistada. Kiriku positsioon antud küsimuses on pigem traditsioone ja eeskirju järgiv, loominguliselt leebe.

Maal: „Poos - 1 - Pühendumine I“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Maali sõnumi loomiseks sain inspiratsiooni Art Leete (etnoloogia professor) õppeainest „Religioonianthropoloogia“.

Töö tekstiga – „Religioon kui kultuurisüsteem“.

Kuivõrd meil tuleb tegelda tähendusega, alustagem ühest paradigmast: nimelt, et pühade sümbolite funktsioon on sünteesida ühe rahva eetost – tema elu üldtooni, iseloomu ja kvaliteeti, selle kõlbelist ja esteetilist laadi ja meeoleu, samuti maailmavaadet –, kujutlust olemise pelgast reaalsusest, kõige üldisemaid arusaamu maailmakorrast. Religioosuses usus ja tegevuses muudetakse mingi grupi eetos mõistuslikult vastuvõetavaks, esitades seda kui maailmavaates kajastatud asjade käigule ideaalselt kohandunud eluviisi, kuna maailmavaadet esitatakse tegeliku asjade käigu kujutisena, mis on erakordselt sobilik säärase eluviisi hõlmamiseks ja seetõttu emotsionaalselt veenev. Sellisel vastandamisel ja vastastikusel kinnitamisel on kaks põhilist tagajärge. Ühelt poolt objekteerib see moraalseid ja esteetilisi eelistusi, kujutades neid endastmõistetava, etteantud eluviisina teatud struktuuriga maailmas, lihtsalt terve mõistuse avaldusena muutmatus tege-
likkuses. Teisalt toetab see üldtunnustatud arusaamu maailma olemusest, tuues nende tõesuse kogemuslikuks kinnituseks sügavad kõlbelised ja esteetilised tundmused. Religioossed sümbolid formuleerivad põhimõttelise ühildumise mingi kindla elulaadi ja sellele eriomase (kuigi enamasti

¹⁰⁶ Eensalu, J. 2022e. Religioon ja poliitika. *Essee „Patt sündis ei mitte millestki, lips läbi ja sall kaela, aga pall on ikka ümmargune“*, 9.

enesele teadvustamata) metafüüsika vahel, tugevdades sel viisil kumbagi neist teiselt laenatud autoriteediga.¹⁰⁷

Seetõttu ei tähenda kultuuritegevuse uurimine – tegevuse uurimine, mille tõelise sisu moodustab sümbolism – veel sotsiaalse analüüsi hülgamist ja Platoni varjudekoopasse sisenemist, astumist introspektiivse psühholoogia mentalistlikku maailma või – mis veel hullem – spekulatiivsesse filosoofiasse ja igavest hulkumist selle „tunnetuste“, „kiindumuste“, „tungide“ ja muude tabamatute suuruste rägastikus. Kultuuritoimingud – sümboolsete vormide konstrueerimine, mõistmine ja kasutamine – on sotsiaalsed sündmused nagu kõik teisedki; nad on sama avalikud kui abielu ja sama jälgitavad kui põllumajandus. Siiski ei ole nad päris üks ja seesama asi; või täpsemalt, sotsiaalsete sündmuste sümboolset mõõdet – nagu psühholoogilistki – on võimalik neist tervikuna kogetud sündmustest teoreetiliselt abstraherida.¹⁰⁸

Kultuurimallide, st sümbolite süsteemide või kogumite puhul on meile siin esmatähtis nende osa väliste informatsiooniallikatena. „Välise“ all pean ma silmas ainult seda, et – erinevalt näiteks geenidest – nad jäävad väljapoole üksikorganismi kui niisuguse piire selles jagatud arusaamade ühises maailmas, kuhu sünnivad, kus käivad omaenese radu ja kust, seda maailma kestma jättes, lahkuvad sures kõik inimesed. „Informatsiooniallikate“ all pean ma silmas ainult seda, et – nagu geenidki – nad loovad plaani või šablooni, mille järgi neist väljaspool toimuvatele protsessidele antakse kindel kuju. Nii nagu lämmastikaluste järjekord DNA ahelas moodustab kodeeritud programmi, juhtnööride kogumi või retsepti keeruka struktuuriga proteiinide sünteesiks, mis korraldavad organismi funktsioneerimist, nii annavad kultuurimallid programmi sotsiaalsete ja psühholoogiliste protsesside jaoks, mis kujundavad avalikku käitumist. Kuigi informatsiooni laad ja selle edasiandmise viis on neil kahel puhul ääretult erinevad, peitub selles geeni ja sümboli võrdluses siiski rohkem kui lihtsalt üldtuntud „sotsiaalse pärilikkuse“ taoline pingutatud analoogia.¹⁰⁹

Maal: „Poos - 4 - Pühendumine IV“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Antud maali sõnumi loomiseks sain inspiratsiooni Ain Riistani (Uue Testamendi lektor) õppeainest „Religiooniantropoloogia seminar“.

Töö tekstiga – Maailma mõiste rõhutab, kuidas keel korraldab reaalsust. [...] Kui me elame kultuuris, kus on ainult kaht liiki loomi, nt koerad ja kassid, siis kõiki teisi liike võib tõlgendada

¹⁰⁷ Geertz, C. 1990. *Religioon kui kultuurisüsteem*, 2301–2302.

¹⁰⁸ Geertz, C. 1990. *Religioon kui kultuurisüsteem*, 2304.

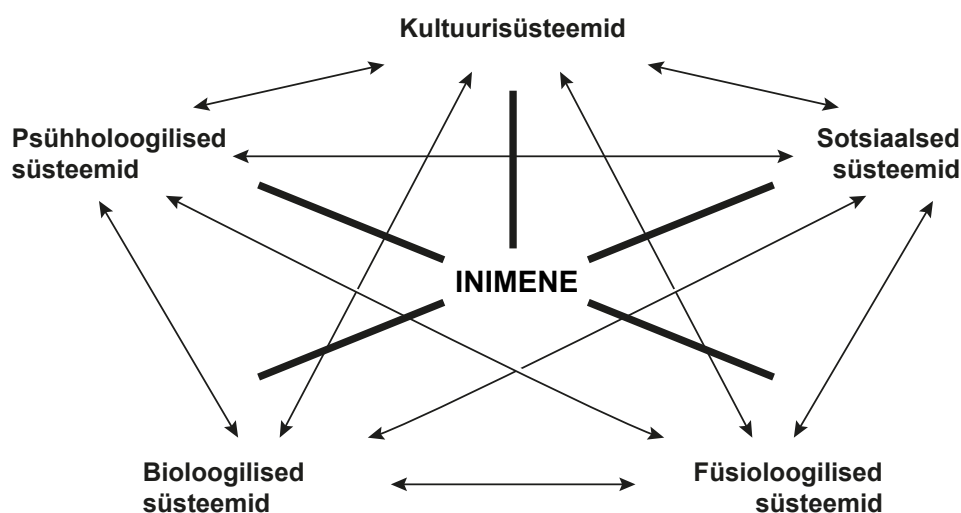
¹⁰⁹ *Ibid.*, 2305.

kui anomaalseid ehk „veidrad loomad“. [...] Maailm, ja eriti religioosne maailm, ei väljenda ainult religioosseid filosoofiaid, vaid igasuguseid tegevusi ja keskkondi.

Olulised on tähtpäevad, üle-minekuriitused, enesedistsipliini vormid, kodused sakraalid, pildid, ikoonid, erirõivad, sümboolsed esemed, tervendamise, palvetamise tehnikad, hümnid, religioosne muusika, perekondlikud ja rahvuslikud tavad. Oluline on, et maailma mõiste on suhteliselt väärtusevaba ja filosoofiliselt neutraalne. See, kuidas keegi maailma seletab, on keeleline ilming, mis näitab, millises maailmas ta elab.¹¹⁰

Inimest ja tema maailma saab kirjeldada ja uurida läbi teaduse ja kultuurisüsteemide – antropoloogia on teaduse aine.

Antropoloogia – kultuurisüsteemid

Joonis 7. Antropoloogia üritab kirjeldada erinevate inimesekohaste teaduslike mudelite omavahelisi suhteid.¹¹¹

Maailmade paljususe idee ei pruugi olla loomulik. Paljude jaoks on ilmalik kultuuri globaliseerumine tulem ja mulje ühest ühisest maailmast, sest arvame, et teame, mis on maailm. Ei saa hinnata teiste käitumist ja uskumusi selle järgi, mida nad tunnevad ja/või kirjeldavad, kuid kirjeldused ise moodustavad maailmavaateid. Meie keel täiendab maailma pluralistlikku olemust. Tavakõne tunnistab eluvaldkondade olemuslikku mitmekesisust, nt „keskaja maailm“, „maailma mesilane“, „Mozarti maailm“, „beduiini maailm“ või väljend – „ta on omas maailmas“.

Kõige laiemas mõttes on maailmu sama palju, kui on liike; kõik elusolendid tajuvad ja teevad valikuid enese kaudu. Vaadates „mesilaste maailma“, ei saa teha otsust selle kohta, kas mesilase

¹¹⁰ Paden, W. E. 1994. *Religious Worlds*. 51–52.

¹¹¹ Hiebert, P.G. 1995. *Cultural Anthropology*. 24.

maailm eksisteerib ainult tema peas või mitte. Tema maailm on keskkonna olemasolu ja koht ühtsus ning reaalsus. Mõiste „maailm“ kasutamine kirjeldab seega eksisteerimise ja eluruumi versioone. Selles mitme maailma idees leiame kontseptuaalse mudeli, mis kujutab endast mitmete kaasaegsete mõttevoolude kokkupuutepunkti. Maailmakonstruksiooni mõiste tuleneb osaliselt traditsioonist, mille lõi filosoof Immanuel Kant (1724–1804), kes kirjeldas, kuidas mõistus ja selle kategooriad on tegurid, mis struktureerivad reaalsust. Émile Durkheimi (1858–1917) traditsiooni kandvad sotsioloogid on näidanud seost sotsiaalsete struktuuride ja kosmoloogiliste religioossete struktuuride vahel. Inimkultuurid loovad erinevaid keskkondi keele, tehnoloogia ja instituutioonide kaudu. Me võime väita, et religioon on generaator ja määratleja alternatiivsete maailmade loojaks.¹¹²

[...] Sageli on maa füüsiline päritolu iseenesestmõistetav, erinevad metafoorid, mis kujutavad maailma tekkimist, näiteks Jumala tahe, kosmiline võitlus, ohvrid, mõrvad, need on vihjed erinevate maailmavaadete analüüsimiseks. Mõned kosmogooniad eeldavad ürgset sigimis-protsessi, samas kui teised kujutavad maailma, mis on loodud tühja koha pealt.

Üks seisukoht on, et maailm on dualistlik – kaks on reaalsus ehk looja ja loodu.¹¹³ [...]

Maal: „Poos - 7 - Pühendumine VII“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Antud maali sõnumi sisendiks oli Enn Kasaku (süsteematilise usuteaduse külalislektor) õppeaine „Teadusloo religioossetest aspektidest“.

Töö tekstiga – Religioossusest teaduses. Pseudoteaduslikku argumentatsiooni analüüsid võib tunduda, et erinevalt teadusest ilmneb pseudoteadustes sageli midagi sellist, mida võiks nimetada usuks religioossetes mõttes. Näiteks astroloogid jäävad oma seisukohtade juurde hoolimata vastu- käivast faktimaterjalist või loogiliste vastuolude esiletoomisest.¹¹⁴

Vahetevahel on meil hirm arvamusest, sest äkki kardame teadmisi, nt üks hirm on religioonihirm. Kas julgeme endale tunnistada, et arvamused võivad olla kahtlased? Konstruktiivsuse asemel suudame kergesti näha, et teised eksivad ja meie kognitiivsed eelarvamused ja soovmõtlemine on „püha“ ning see ei tee arusaadavaks meie enese vihjeid jumala võimalikkusest, pigem pädib vaenuliku suhtumisega (arvamus, mitte teadmine) moraaliõpetusse ning kindlasti on sellega seotud ainult religioonid ja usuinstitutsioonid.

Religioonid loovad, säilitavad ja vastandavad erinevaid maailmu. Püha ja tegelik on korrelatiivsed, mis on religiooni olemuseks, et tõlgendada maailma. Erinevate maailmade mõiste on oluline osa

¹¹² Paden, W. E. 1994. *Religious Worlds*, 51.

¹¹³ *Ibid.*, 92.

¹¹⁴ Kasak, E. 2011. *Religioossusest teaduses*. – Akadeemia nr. 11, 2017–2018.

kontseptsioonist ning „teiste mõistmise“ praktika. Viimane eeldab, et näeme teise maailma osi kogu selle maailma suhtes. Kõik, mida teised teevad, omab tähendust. Teiste mõistmine tähendab, et näeme nende väljendusviisi täpselt oma asukoha piires. Religioosne keel ja käitumine ei ole lihtsalt uskumused ja teod, vaid viisid, mille kaudu maailm tekib. Maailma mõiste toob esile sotsiaalse või religiooni kollektiivsed piirid. Maailmas olemine on nagu kodakondsus. Maailmu ei hoia üleval mitte puhtad ideed, vaid tegelikud kogukonnad, mis pühenduvad nendele ideedele sotsialiseerumisprotsesside kaudu. Maailma mõiste juhib tähelepanu radikaalsele kultuurilisele ja geograafilisele mitmekesisusele nii religioossete süsteemide vahel kui ka nende sees.¹¹⁵

Me ei saa väita, et kogukonnad ei mõista täpset väljendusviisi, kas religioosne seletus on õige.

Usaldus universumi vastu on oma olemuselt selge/lihtne, kogukond on võimeline sellest aru saama, jagama selle kohta selgitusi ning neid kasutama.

Ent religiooni ja religioossuse laiem käsitlus võimaldab otsida teadlaste uskumusi, mis sarnanevad oma olemuselt religioossetega hoolimata sellest, kas teadlane on ateist või mitte. Sellised uskumused võivad esineda teadvustamata kujul kui usaldav-uskumuslikud veendumused, mille tõesuses ei kahelda, mille kahtluse alla panemine ei tule pähegi, sest asjad lihtsalt näivad nii olevat.¹¹⁶

Religioonide aluseks on müütiline keel. Oma põhilise funktsiooniga näitab see, millel maailm põhineb ja sellel on algupärane iseloom. See sõnastab prototüüpsed sündmused: loomine, ülestõusmine, valgustumine, õpetused, mis moodustavad standardid kõigele (hilisem usuelu). Need aluspõhimõtted võivad olla mõtestatud kui ajaloolised või taevased ning need on alati igavesed ja olemuslikult eeskujulikud. Siit tulenev religioosse müüdi jõud on kõige paremini nähtav pühakirjade ja elavate religioonide jumalate kaudu.¹¹⁷

Religioosus kui tõeline ja ebatõeline iseloomustab suhtlemist reaalse ja metafüüsilise eesmärgiga jõuda tundliku teemani.

Teadlased on sageli väga tundlikud oma tõeunde suhtes. Tõetunne aitab teadlast tema ebateaduslikkusega segunenud loomeprotsessis, siis kui pole veel piisavalt fakte ja tõendeid, ning ka siis, kui need võivad osutada ebatäpseks või lausa vääraks. Näiteks võib astronoomi tõeunne sundida teda kustutama graafikult mõnd tähte või galaktikat, mida seal ei tohiks olla. Jah, see pole korrektne, seda võib pidada võltsimiseks. Ja kui tõeunne teadlast alt veab, siis on väga suur oht, et ta osutubki võltsijaks. Ent juhul, kui neid galaktikaid tõepoolest ei olnud ja tegemist oligi vaatlusveaga, siis oli teadlane õigel teel – ta võis ette jõuda liiga pedantsetest konkurentidest. Paljusid edukaid teadlasi on nende tõeunne aidanud ning nad usaldavad seda. Küsimus pole siin

¹¹⁵ Paden, W. E. 1994. *Religious Worlds*, 54.

¹¹⁶ Kasak, E. 2011. *Religioossusest teaduses*. – Akadeemia nr 11, 2025–2026.

¹¹⁷ Paden, W. E. 1994. *Religious Worlds*, 73.

selles, et teadlased inimesena on ekslikud, aga teadus ise on puhas. Küsimus on just selles, et teaduse tegemise protsessis esinevat mitteteaduslikkust ei peaks häbenedes maha vaikima, vaid seda tuleb uurida eesmärgil muuta teaduse tegemise protsess teaduslikumaks.¹¹⁸

Kui näha ja mõista abstraktsiooni, mitte silmapaistvat pragmaatilist kasulikkust, siis on võimalik, et Jumal helistab sulle mobiiltelefonile ja räägib sinuga eesti keeles. Mis keeles räägib Jumal sinuga ja kas ta võtab sinuga ühendust?

Maal: „Poos - 10 - Pühendumine X“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Antud maali sõnumi sisendiks oli Erki Linnu (religiooniuuringute lektor) õppeaine „Religioonifenomenoloogia“.

Töö tekstiga – Tunnetusobjektist religiooni, see teadmine tugineb meeandmetel (tunnetada välis- või sisekeskkonnast pärinevaid stiimuleid).

Usk sellesse nähtamatusse, aga ehedamasse reaalsusesse, mida vahel kutsutakse jumalate maailmaks, on mütoloogia üks põhiteemasid. Seda on nimetatud püsifilosoofiaks, kuna see oli enne meie teadusliku nüüdisaja koidikut kõikide ühiskondade mütoloogia, rituaalide ja sotsiaalse ülesehituse aluseks ning mõjutab praegugi jätkuvalt traditsioonilisemaid ühiskondi. Vastavalt püsifilosoofiale on kõigel, mis maailmas juhtub, kõigel, mida siin maa peal näeme ja kuuleme, taevases maailmas analoog, mis on täiuslikum, tugevam ja piisavam kui meie oma. Ja igasugune maine reaalsus on üksnes oma arhetüübi ja algse eeskuju kahvatu vari ning ebatäiuslik koopia.¹¹⁹ Järgnevalt toon ära mõned isiklikud küsimused, selgitused ja tähendused püha ja puhtuse kohta. Püha, midagi kõrgemat ja peaaegu puutumatu, ei ole igapäevases toimetamiste trianglis sagedane mõiste. Sellist püha, antud mõistet, kohtan oma elus, oma loomingulises elus, seoses eriliste sündmustega sünni ja surma saabumisega. Puhtus on loojal seotud pikaldase protsessiga – koristamine, liigse äraviskamine, mõtete puhastamine ja lahtilaskmine. Pintslite pesemine on mediteeriv tegevus, teatud lõpetuse ja hinge puhastuse viis – hüvastijätt. Maalimine seevastu on püha ning seotud uue emotsiooni sünniga, maailma sünnib uus teos ja filosoofilised tõekspidamised saavad avaldatud.¹²⁰

Kõikidel seni pakutud religioosse fenomeni definitsioonidel on üks ühine joon: neis kõigis vastandatakse religioosset elu ja seda, mis on *sakraalne*, ühel või teisel moel ilmaliku elu ja sellega, mis on *profaanne*. Raskused algavad siis, kui tuleb piiritleda mõiste „sakraalne“ ulatust. Need raskused on eelkõige teoreetilist laadi, aga samavõrd ka praktilised. Sest enne, kui püüda

¹¹⁸ Kasak, E. 2011. *Religioossusest teaduses*. – Akadeemia nr 11, 2031–2032.

¹¹⁹ Armstrong, K. 2006. *Lühike müüdi ajalugu*, 12.

¹²⁰ Eensalu, J. 2021/2022. *Religioonifenomenoloogia. Essee Püha ja puhtus*, 3.

defineerida religioosset fenomeni, tuleb teada, millisest küljest peaks uurima religioosseid *fakte*, eriti neid, mis lasevad end vaadelda „puhtas olekus“, teisisõnu, mis on „lihtsad“ ja säilinud võimalikult algupärasena. Paraku pole sellised faktid meile kuskil kättesaadavad – ei neis ühiskondades, milles on võimalik jälgida ajalugu, ega ka „primitiivsetes“, kõige vähem tsiviliseeritud ühiskondades. Peaaegu igal pool kohtame kompleksseid religioosseid fenomene, mis on eeldatavasti juba läbinud pika ajaloolise arengutee.¹²¹

Aeg-ajalt, kui teoreetilise ja praktilise mõiste erinevusi ei suudeta täpselt piiritleda, võib ette tulla raskusi.

Maagia ja religioon. Maagia üritab üleloomulikku käskida ja läheneb vaimudele nagu elututele asjadele. Kuid ka nemad alluvad mehaaniliselt „loodusseadustele“. Religiooni roll on lepitada ja enda poolele võita. Maagia selgitused ja tõlgendused on nt teoreetiline pseudoteadus, praktiline pseudokunst – positiivne maagia ehk nõidus ja negatiivne maagia ehk tabu. See, kuidas maagiat ja religiooni mõisteid kasutati, oli teistsugune, enamasti neid vastandati üksteisele. Religiooni peeti puhtaks ning seotuks inimese südamega.¹²²

Üks suuremaid erinevusi arhailiste kultuuride inimeste ja nüüdisaegsete inimeste vahel peitub tõesti just selles, et viimased ei suuda kogeda orgaanilist elu (esmajoones seksuaalsust ja toitumist) sakramendina. Psühhoanalüüs ja ajalooline materialism on enda arvates leidnud oma teesidele kõige parema kinnituse selle tähtsa rolli näol, mida täidavad seksuaalsus ja toitumine rahvastel, kes elavad alles „etnograafilises“ arengujärgus. Kuid need teooriad pole võtnud arvesse väärtust või, me ütleksime isegi, funktsiooni, mis on erootikal ja toitumisel nende rahvaste juures ning mis vastavatest modernsetest tähendustest *täielikult erineb*. Tänapäeva inimeste meelest on tegemist pelgalt füsioloogiliste aktidega, samas kui arhailiste kultuuride inimesed peavad neid sakramentideks, tseremooniateks, mis lubavad saada osa jõust, mida Elu endast kujutab. Hiljem näeme, et *jõud* ja Elu on alati *ülima reaalsuse* epifaaniad. Seksuaalsuse ja söömise lihtsad aktid muutuvad „primitiivide“ jaoks riituseks, mille kaudu inimene saab läheneda reaalsusele, siduda end ühte tõeliselt olemas olevaga, vabastades end muutumise, „profaanse“, mitteolemise automatismidest (millel pole sisu ega mõtet).¹²³

Maal: „Poos - 11 - Pühendumine XI“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Antud maali sõnumi sisendiks oli Elo Sülla (islamistika lektor) õppeaine „Orientaalusundite seminar“.

¹²¹ Eliade, M. 2017. *Uurimus usundiloost*, 30.

¹²² Eensalu, J. 2021/2022. *Religioonifenomenoloogia. Essee Maagia*, 4.

¹²³ Eliade, M. 2017. *Uurimus usundiloost*, 63–64.

Töö tekstiga – Kuivõrd meil tuleb tegeleda tähendustega, siis alustagem küsimustega paradiisist, jõudes nendega pildi eituseni ja vaadates seda imekspandava mõiste abil.

Millistest religioossetest ettekujutustest on välja kasvanud islami paradiisi motiivid ja kuidas mõista paradiisineitseid (*ḥūr'e*)? Mis teeb need legendid paradiisist nii atraktiivseks ka tänapäeva märtrile?¹²⁴

Paradiisineitsite ettekujutuste päritolu küsimus on üks teemasid, mis on uurijaid eri ajastutel ikka ja jälle paelunud. Täni ei ole keegi sellele küsimusele ammendavat vastust andnud. Samas esineb kõigis katsetes vastust leida huvitavaid ja tabavaid tähelepanekuid. Paradiisineitsite ideede tõlgendamisel on määrav, millistest mõjudest lähtutakse. Alljärgnevalt keskendub Elo Süld uurimustele, kus arutletakse paradiisineitsi mõiste ja fenomeni üle ning otsitakse sarnasusi eri traditsioonidest: judaismist, kristlusest, zoroastrismist, araabia poeesiast ja kreeka antiikmütoloogiast.¹²⁵

Islamis on paradiis tõotatud tasu nii usklikele kui märtritele, kes pingutavad usuteel, st teostavad džihaadi. Seega peavadki paradiisi kirjeldused olema sellised, mille inimesed oma meeltega ära tunnevad ja mida igatsevad. Koraanis ja traditsioonis on paradiisi kirjeldatud kõige võimsamate terminitega, millest üks Araabia poolsaare toonase patriarhaalse ühiskonna lihtne elanik võis unistada. Nõnda kõnetab pilt paradiisist inimese kõiki aistinguid ja meeli.

Ka *ḥūr*'id on üks osa paradiisi rõõmudest ja luksusest. Nende eesmärk on muuta paradiis kaunimaks, et pingutust (ja märterlust) usuteel pühitseks ihaldusväärne eesmärk. Seksuaalsust paradiisis ei välistatud, otse vastupidi, see kuulus kõige selle hea juurde, millega paradiisis usklikele tasuti. Nõnda on mõistetav märtrite iha neitsite järele paradiisis. Naised on paradiisis oma heade tegudega mõned õigused välja võidelnud, aga enamik kirjeldusi kehtib meeste kohta. Džihaadi militaristlikud soovid ja paradiis kui tasumispaiga idee on kirjeldustes mõistetavalt põhjuslikus seoses: nagu tegu, nii saab olema ka tagajärg. Usus pingutaja pälvib tasuna paradiisi.¹²⁶

Ühelt poolt peab kunstiteos tekitama imestust või imetlust ning kuulub seega imepärase asjade kategooriasse. Adžib – „imeline, imekspandav“ – on mõiste, mida kasutatakse väga tihti kõigi loodud asjade ülistamiseks. Teisest küljest on kunstiteosed illusioon või pettus, kuivõrd need püüavad kujutada midagi muud ja tegelikkusega manipuleerida. Nõnda võib kunsti tõlgendada ka kui kahjulikku ja eksitavat.¹²⁷

Islami impeeriumi alguses puudus ühtselt mõistetav islami kunsti eristus. Enne iseseisva kunstikultuuri kujunemist suhtuti teiste maade kunstivormidesse erinevalt – neid kas austati, võeti

¹²⁴ Süld, E. 2012. *Ettekujutusi islami paradiisist ja paradiisineitsitest ning nende seos džihaadi ja märterlusega*, 104.

¹²⁵ Süld, E. 2012. *Ettekujutusi islami paradiisist ja paradiisineitsitest ning nende seos džihaadi ja märterlusega*, 112.

¹²⁶ *Ibid.*, 127.

¹²⁷ Hattstein, M., Delius, P. 2010. *Islam. Kunst ja arhitektuur*, 38.

omaks või ignoreeriti. Muslimite reaktsioon vallutatud kristlike alade kunstile oli valdavalt imetlev. Kirikute dekoratsioonide hiilguse imetluses „importiti“ bütsantsi mosaiigimeistreid Mediinasse. Hilisem ja laiemalt tuntud islami pilti eitav suhtumine kujutavas kunstis leidis õigustust ka võimalusest vastanduda pildiliselt rikkalikule kristlikule kultuuriruumile.¹²⁸

Maal: „Poos - 12 - Pühendumine XII“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Protsessi kirjeldus maalile seerias „Pühendumuspildid poosides“ lähtuvalt tekstist.

Antud maali sotsiaalse ja kultuurilise sõnumi sisendiks oli Lea Altnurme (religioonisotsioloogia kaasprofessor) õppeaine „Religioonisotsioloogia“.

Töö tekstiga – Pilvedes hõljumine ei pea alati olema kaootiline (segamini olev), vaid see võib olla ka rütm – süsteemne korrastatus või rõhu vm tunnuste poolest sarnaste üksuste jada ja/või muster (kultuur). Kindlasti kuuluvad kultuurimustrisse traditsioonilised religioossed maailmavaated, kuhu kuuluvad nt kultuuriline algupära ja koht ühiskonnas.

Traditsioonilistel religioossetel maailmavaadetel on üks suur pluss, nad on tähelepanu alla võtnud sellised teemad nagu inimene kõiksuses, inimene kui liigi olend ja elu juhuslikkus. Budismi, ristiusu ja islami ühiskondlikud formatsioonid annavad tunnistust nende leidlikust reageerimisest inimkannatuste rõhuvale koormale – haigustele, vigastustele, muredele, vanadusele ja surmale (religioonid üritavad seda seletada). Kõigi evolutsioonilis-progressiivsete mõttesuundade, sealhulgas marksismi suur nõrkus on selles, et neile küsimustele reageeritakse sallimatu vaikimisega.¹²⁹

Ajastul, mil progressiivsetel kosmopoliitilistel haritlastel (iseäranis Euroopas?) on tavaks väita, et rahvuslus on oma iseloomult peaaegu patoloogiline nähtus, võrsub hirmust teisesuse ees ja selle vihkamisest ning on suguluses rassismiga, on kasulik endale meelde tuletada, et rahvused sisendavad enda vastu armastust, sageli väga ohvrimeelset armastust. Rahvusluse kultuuriviljad – poeesia, ilukirjanduslik proosa, muusika, kujutav kunst – näitavad seda armastust väga selgelt tuhandetes vormides ja stiilides.¹³⁰

Samuti ei saa jätta märkimata rahvusluse eneseteadvust ning möödapääsematuid tegureid.

Rahvusluse teoreetikud on hämmeldunud (ärritunud) kolme paradoksi üle:

- 1) rahvusluse objektiivne modernsus ajaloolaste silmis *versus* nende subjektiivne iidsus rahvuslaste silmis;
- 2) rahvusliku kuuluvuse kui sotsiaal-kultuurilise mõiste formaalne universaalsus – tänapäeva maailmas saab olla, peaks olema ja ongi igäihel rahvus, nagu tal on sugu – *versus* selle

¹²⁸ Modjtaba, S. 1984. *Figural Representation in Islamic Art*. 100.

¹²⁹ Eensalu, J. 2022a. Kokkuvõtte Benedict Andersoni raamatust „Kujutletud kogukonnad“, 1–2.

¹³⁰ *Ibid.*, 8.

konkreetsete avaldumisjuhtude parandamatu partikulaarsus, nii nagu „kreeka“ rahvus on juba definitsiooni järgi *sui generis* – on ladinakeelne fraas, mis tähendab „oma tüüpi“, „oma klassis“, seega „ainulaadne“;

3) rahvusluse „poliitiline“ mõjukus *versus* selle filosoofiline viletsus ja isegi arusaamatus. Teisisõnu, erinevalt enamikust muudest ismidest pole rahvuslus ehk natsionalism sünnitanud ühtki päris oma suurt mõtlejat – Hobbesi, Tocqueville'i, Marxi ega Weberit. See „tühjus“ kutsub kosmopoliitiliste ja mitmekeelsete haritlaste seas esile teatud üleolevuse.¹³¹

Nii nagu on lood tänapäeva inimestega, nii on ka rahvustega. Tegelikkus oma kinnistatuses ilmalikku, seriaalsesse aega koos sellest üleneva pidevusega, kuid ühtlasi selle pidevuse-kogemuse „unustamisega“ – põhjuseks 18. sajandi lõpu katkestused –, sünnitab vajaduse „identiteedi“ narratiivi järel. Kuid inimese ja rahvuse narratiivil on üks keskne kontekstiline erinevus. „Inimese“ ilmalikul lool on algus ja lõpp.¹³²

Lõpetuseks vaatame Benedict Andersoni „Rahvuse“ definitsiooni.

Anderson defineerib rahvuse kui kujutletud poliitilise kogukonna, mis on sotsiaalselt konstrueeritud, kuna rahvuse kõik liikmed ei tunne üksteist, kuid neil on mingi ettekujutus teistest samasse rahvusesse kuuluvatest inimestest. Tsiteerides Andersoni: „See on kujutletav, sest isegi väikseima rahvuse liikmed ei saa iial tuttavaks enamiku oma kaasliikmetega, ei kohtu nendega ega isegi kuule neist midagi, kuid ometi elab igäihe vaimus kujutlus ühtekuuluvusest nendega.“ Andersoni määratluse järgi on ka rahvus kujutletav kooslus, „laienenud suguharu“ – inimkooslus, mille liikmed üksteist enam ei tunne, küll aga jagavad ikkagi mingeid neile väga olulisi väärtushinnanguid, mille nimel ollakse ekstreemsetes olukordades nõus isegi surma minema. Kasutades Andersoni terminoloogiat võime väita, et vähemusgrupid ei saa alati olla kujutletud rahvusliku kogukonna osana. Andersoni mõttekäigust johtuvalt suurem osa inimesi rahvuses ei tunne üksteist isiklikult ning see annab meediale võimu levitada erinevaid kujutlusi nii rahvusest kui erinevatest gruppidest rahvuse sees.¹³³

5.2. Pühendumuspildid poosides: teemad ja nopped

Hea maal on ja oli usuline kogemus!

¹³¹ Eensalu, J. 2022a. Kokkuvõtte Benedict Andersoni raamatust „Kujutletud kogukonnad“, 1.

¹³² *Ibid.*, 10.

¹³³ *Ibid.*, 11.

Valitud tekstid (nopped) võtan oma kodutöödest ja loengus tehtud märkmetest. Väga keerulised lausekonstruktsioonid jätan pigem valimata, sest eelnev kogemus näitab, et liigne keerukus ja teksti mõttetihedus ei lase selgel visuaalil tekkida, pigem tekib info üleküllus ja sellest johtuvalt liiga palju visuaale.

Saadud tulemuste põhjal koostas in uurimistöölle 144 filosoofilist nopet, küsimust, mis ühendavad teemat ja sisu. Nopped ja küsimused esitas in maalikunstnikule (vt [ptk 4.1](#). Maalide loomisprotsess: autoetnograafilised intervjuud), et maalimise protsessis oleks tööülesanded selgemalt mõistetavad.

Maal „Poos - 6 - Pühendumine VI“ – Vajadus – Ekspressioon

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

- +1. Kohe alguses tekib küsimus „miks?“. Miks tühjus, üksindus, vagadus?
2. Kas Iiob peab leidma vastused küsimustele – eelneva eluga, et tõestada oma vagadust?
- +3. U. Masing kirjutas oma essees, et Jumal piinas Iiobit.
4. Kui saatan kogu minu varanduse oli hävitanud, mõistis ta, et mitte kuidagi ei suuda ta mind (Jumala) põlgusesse tõmmata.
5. Iiobil on hirm ja see kohutab teda, sest Jumal on kaugel ja kõrgel taevas.
6. Iiob peab mõistma, et kannatused ei olnud asjata ning sellest johtuvalt suureneb Jumala armastus.
7. Iiob kannatas ülima kindlameelsusega, mis muutus vaimseks ja füüsiliseks masohhismiks.
- +8. Iiobi magusamaitseline enesepiinamine on „kuldne“ narratiiv.
9. U. Masing kirjutas oma essees, et mõtleb deemoni all seda, mis pole hää ega kuri, vaid „teispoole hääd ja kurja“.
10. Tegemist ei ole eetilise probleemiga, mille vastu Iiob on eksinud – eetika saab tema arvamusel toimida ainult maises maailmas.
- +11. Jumal ei ole õun ega lennuk ja talle ei saa omistada objekti omadusi.
12. Liikudes ajas, otsime alati uut Iiobit ja uut Jumalat ning sellest sünnib väide, et vagadus on ainult otsimises ning kannatus jääb teatraalseks eneseväljenduse stiiliks, mida esitatakse vaatajatele kui eksistentsiaalset olemise viisi usulises kohustuses. *Oluline ja vajalik täiendus!*

Maal „Poos - 5 - Pühendumine V“ – Väärtushinnangud – Dünaamika

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

1. Religioon kui fenomen, minu hingeelu ja käitumine.
2. Filosoofilis-teoloogilised arutlused ja tõlgendused.
- +3. Kas maalides (looming) on ja/või saan usulise kogemuse.
- +4. Mina-funktsioon – kunstniku mina suhe jumaliku reaalsusega.
5. Usulise kogemuse seos elukogemusega.
6. Usulise kogemuse õppimine, tagasivaade, mõistmine.
7. Sümboolne jõud, ühine kontseptuaalsus.
8. Veendumuste/uskumuste süsteemid kunstnikus – mina.
- +9. Mõju mõnuainete tarvitamisele – visuaalne pihtimus.
10. Käitumine, hindamine igavikulisest perspektiivist.
11. Vähem või rohkem kaalutlemata/kaalutletud juhusamme/otsuseid.
12. Pikaajaline intellektuaalne protsess.

Maal „Poos - 9 - Pühendumine IX“ – Käitumine (reaktsioon) – Tasakaal

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

- +1. Religioon/teadus – haigus ja/või midagi tundmatut?
- +2. Orgaaniline supp.
3. Kas nad on üksi?
4. Religioon ja teadus.
5. Võimalust tunnistada korraga mõlemat.
6. Ühisosa loob „teineteise“ ja täiendab seda.
7. Kas on üheseid vastuseid?
8. Kas religioon on patoloogiline nähtus?
- +9. Teadus kui religioon on pühendunud tõe väljaselgitamine.
10. Ratsionaalne mõtlemine ja süda.
11. Kas teadus ja religioon on olemas?
12. Dialoog annab mõtte.

Maal „Poos - 2 - Pühendumine II“ – Taju (emotsioon) – Dekoratiivne

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

1. Kosmoloogia tegelikkus on tajutav.
2. Kas saame rahvuslikku kuuluvust pidada enesestmõistetavaks?
3. Kas rahvustel on piire?
- +4. Inimestel on võimalused iseendast mõelda.
5. Kultuurilisi muutusi käsitlen religioonina.
6. Eestlaslikul mentaliteedilool on omadus.
- +7. Elavas rahvakultuuris on identiteet.
8. Rahvusliku narratiivi kesksel kohal on Kristluse-eelne paganlik lugu.
9. Rahvus ja/või rahvusriik.
- +10. Etnograafia – tegevuskunst – performans – emotsiooni annetamine.
11. Jätkusuutlik kultuur on rahvuslus.
12. Rahvused võlgnevad suure osa oma arusaamast inimlikule mõistusele.

Maal „Poos - 3 - Pühendumine III“ – Geograafiline ruum – Detail

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

- +1. Kogen ja tunnen, tunne ei valeta.
2. Kogukondade kaasamine.
3. Puud ja metsad näivad olevat kõige konfliktialtimad.
4. Metsa vaatad sealt, kus ise oled.
5. Roheline religioon – keskkonnahoidlik käitumine.
- +6. Kõike, mis on kokku pandud, saab ka lahti võtta.
7. Mets säilitab maagilise mõtlemise praktikat.
- +8. Lahenduste asemel minnakse metsa jalutama.
9. Religioon mängib tihti olulist rolli looduse tajumisel.
10. Alati ei pea konflikte kartma ja vältima.
11. Müstiline ja salapärane.
12. Kaasamine – avatud valitsemine, teavitamine.

Maal „Poos - 8 - Pühendumine VIII“ – *Lojaalsus (+/–, kuuluvus) – Fookus*

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

1. Tsiviilreligioon on riigi suhtes lojaalsuse rituaal.
2. Kiriku kui organisatsiooni kasuks tulevad valikud.
3. Ühiskondlik-poliitilise kriisi tunnetamine.
4. Kultuurilise sümbolina toimiv religioon aitab luua ja hoida kollektiivset ühtekuuluvustunnet.
5. Religioon on ühiskonna ajaloos olnud kodanike vaba valik.
6. Kirik tahab ja saab kaasa aidata lepitusele, üksteisemõistmisele ja rahule.
7. Keegi ei sünni ühegi „kiriku“ ja/või „religiooni“ liikmeks.
- +8. Igal inimesel on piirid, väljaspool inimest need enam ei kehti.
9. Lõhe võib olla ühiskonnas, ilma et oleks poliitikas ja vastupidi.
10. Usutraditsioon ja nahavärv.
- +11. Alg-tõe rahvus.
- +12. Kooskõlas sallivuse ja mõistusega.

Maal „Poos - 1 - Pühendumine I“ – *Minu kultuur – Asümmeetria*

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

1. Tunnetuse probleem.
- +2. Elu mõte, ruumi lõputus.
3. Antropoloogilised vaated.
4. Kogukonna maailmapilt.
5. Vaimsed olendid ja religiooni algus.
6. Kultuuriliste printsiipide väljendus.
7. Kosmoloogiline konstruktsioon.
- +8. Struktuur, sümbol, tõlgendus.
- +9. Teadmise aluseks on fantaasia.
10. Elu mõtestamine ja korrastamine.
11. Loodusseaduste piirist üle astumine.
12. Sotsiaalne kommunikatsioon.

Maal „Poos - 4 - Pühendumine IV“ – Tõlgendamine (keel) – Dominant

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

1. Väliuuringud.
2. Kohanemisvõime.
- +3. Uhkus saavutuste ja olemuse üle.
4. Kogemused, uskumused.
5. Õpitud käitumismallid ja väärtushinnangud.
- +6. Tõlgendamise ja esitamise protsess.
7. Tarkus on, millest mööda vaadata.
8. Fenomen ja sellest kirjeldavad praktikad.
9. Subjektiivsed tähelepanekud.
10. Olemuse ja konteksti avamine.
- +11. Taustaandmetega liikumine.
12. Erinevus ja ühtsus.

Maal „Poos - 7 - Pühendumine VII“ – Teadmine – Formaat

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

1. Arukus ja kontekst.
2. Eksimine ja teiste mõistmine.
3. Üleloomulik ja selle heakskiit.
4. Motivatsioon ja/või veendumuste pahe.
5. Pärimuslik mõtlemine – jutustav pärimus „Müüt“.
6. Määratlemata ruum.
- +7. Põhjus on sündmus.
8. Arusaam võib muutuda ja tuleneda loojast.
- +9. Abstraktse vormi suunad.
- +10. Erinevad olekud.
11. Alatine muutumine.
12. Ürgaine.

Maal „Poos - 10 - Pühendumine X“ – Mina (indiviid) – Kontrast

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

1. „Asi“ nii nagu ta paistab.
- +2. Ei ole objekti ilma subjektita.
3. Isiklikud tegurid.
4. Tunnetusobjekti käsitlemine.
- +5. Kujutlusvõime vaba variatsioon.
6. Kogemus elamuse tähenduses.
7. Teadmine tugineb meeleandmetel.
8. Kultuuriline kontekst.
9. Religioon ja/või omaette nähtus.
- +10. Fenomen – ilming.
11. Koguda ja kirjeldada andmeid.
12. Otsime religiooniülest tõde.

Maal „Poos - 11 - Pühendumine XI“ – Peegeldus – Pind

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

1. Paradiis.
- +2. Kuuluvusvabadus.
3. Kultuuri tuum.
4. Mustrid.
5. Nafta ja maagaas.
- +6. Soovituslik otsus.
7. Muhamed.
8. Koraan – Jumala sõna.
9. Ebajumalate kummardamine.
10. Jeesus kui prohvet.
11. Kristlik kangelane.
- +12. Illusioon või pettus.

Maal „Poos - 12 - Pühendumine XII“ – Imago (kuvand) – Rütm

12 filosoofilist teemat ja sisu ühendavat nopet:

1. Religioon ja kogukonnad.
2. Rahvusluse eneseteadvus.
- +3. Möödapääsmatud kogemused.
4. Asendus kristlus.
5. Kas tegutseda asendavalt tähendab tegutseda tahtlikult?
6. Individuaalne kultuur.
7. Teadmine, mis on saadud tegevuse kaudu.
8. Uus vaimsus (New Age).
9. Kõrgema Mina poole.
10. Koht ühiskonnas.
- +11. Uus kui enesestmõistetav.
- +12. Kujutletud algupära.

Järeldused ja tulemuste analüüs

Tulevikumälestustes oli kõige algus!

Alustaksin sellest, et kõik me ei näe mõttevärve ühesuguselt, ei erista neid samasuguste emotsioonidega – „Värvipimedus ei ole kultuuripimedus!“. Käesolevas peatükis analüüsin, kuidas toimisid autoetnograafilised 12 intervjuud töövahenditena ning mil viisil oli võimalik mõjutada maalimise protsessi filosoofilistest teemadest ja sisu ühendavatest nopetest. Järelduste kujundamiseks vaatlen ühte maali läbi tekstikorpuste kaasamise, kasutades selleks refleksiooni meetodist tulenevat reflekstiivset kogemuste analüüsi.

Omaette valdkonnaks on kunsti kui märgisüsteemi uurimine. Kunsti ühiskondlik mõju on üldteada. Märkidel, mida kunstnikud või kirjanikud kasutavad, on palju väga väärtuslikke ühiskondlikke omadusi. Selle tundmaõppimine, kuidas kunst kogub endasse ühiskondlikult tähenduslikku informatsiooni, on ülimalt huvitav ülesanne. Rääkimatagi seejuures avanevatest teoreetilistest väljavaadetest, osutan vaid mõningatele – seni alles kaugetele – võimalustele, mida võivad anda praktilised uuringud kunstisemiootika vallas. Kunstiteoste puhul köidab meid nende esteetiline mõjujõud. Kuid neile võib läheneda ka teiselt, tavatumalt vaatekohalt: kunstiteosed on äärmiselt ökonoomsed, võimsad, tõhusalt korraldatud moodused informatsiooni säilitamiseks ja edastamiseks. Mõnigi nende üpris hinnaline omadus on unikaalne ning muudes inimese poolt seni loodud informatsioonikondensaatorites ja -edastajates teda ei esine. Ja samas: kui me tunneksime kunstiteksti ülesehituse kõiki saladusi, siis saaksime neid kasutada selleks, et lahendada üht tänapäeva teaduse kõige teravamat probleemi – informatsiooni kokkusurumise küsimust. Ning muidugi ei takistaks see kunstnikke leidmast uusi teid ja võimalusi kunstis – nii nagu mehaanika-seaduste tundmine ei takista konstruktoreid uute ideede ja uute rakenduste otsingul. Juba praegu on olemas teadus nimega bioonika, mis uurib bioloogilise maailma ehitusvorme, et kasutada neid ära inimese poolt loodavais mehhanismides. Ehk tekib kunagi ka „artistika“ – teadus, mis uuriks kunstiliste konstruktsioonide seadusi, et siis „pookida“ mõnesid nende omadusi informatsiooni säilitamise ja edastamise süsteemidele?¹³⁴

¹³⁴ Lotman, J. 2000. *Inimesed ja märgid*. Vikerkaar 2000, nr 1, 90–91.

Magistriprojekti tulemuseks on selgitused, mõisted – teema sõnastus ja projekti pealkiri „Pühendumuspildid poosides“, mis on väljundiks uurimisisidee allikatele: isiklikule elukogemusele ja sotsiaalsele praktikale.

Uurimuse tulemusena saan tõdeda, et on võimalik ühendada loov protsess (maalimine) religiooni-uuringutega ja/või fenomenoloogiaga. Minu jaoks algselt eraldatud valdkonnad on tänaseks kummastaval kombel teineteisega põimunud.

Uurijana alustasin vaatlust endasse ning kirjeldasin ja vaatlesin kunstipraktikat kui enese uskumust ja kogemust. Loojana liikusin edasi-tagasi personaalse praktika ning kunstilise kogemuse vahel, ühendades need omavahel uurimisprotsessides, nt spiraalne uurimisprotsess, mis pakkus võimaluse mis tahes etapis pöörduda teiste etappide juurde. Uurijana olin samal ajal nii subjekt kui objekt, lähtepunktiks isiklik kogemus, mille kaudu kirjeldasin maalikunstniku olemust ning fikseerisin need autoetnograafilistes intervjuudes, sisestades teksti kirjalikult. Religiooni-uurijana võin väita, et koos maalikunstnikuga suutsime avada teema: dekoratiivsed religioosse sisuga maalid. Uurimisandmeid avaldasin autoetnograafia uurimismeetodiga.

Raskesti hoomatavad omavahelised peegeldused nagu religioon, õnn ja ilu ning nende seoste mõistmine oli keeruline, sest protsessis osales paranormaalne (loodusseadustega seletamatu) kunstnik – „üleloomulik olend“ (vabakutseline kunstnik + vabakutseline kristlane + religiooni-filosoof). Tulemus oli vaatamata eelloetletule suurepärase – filosoofilised mõtisklused ja 12 õlimaali. Selle protsessi tagajärjeks on köielkõndija-kunstnik, kes suudab hoida tasakaalu kahe maailma vahel: religioonifenomenoloogia ja kunst, luues nendest omapärase segunenud kultuuri-ruumi.

Minu ehk kunstniku sõnastatud uurimus (loovuurimus) arenes maalimiseks ning mõnulemiseks, tulemuseks teadmiste ja oskuste tasakaalus vahekord. Magistriprojekti väljundina valmiv kunst ning sellega seonduv uurimus oli teostatud kui positiivne elamise ja eksisteerimise protsess.

Uurimistöö ülesehituse jaotasin kolme mudelisse: spiraalne (vt joonis 2), tsükliline (kolmnurkade mudel, vt joonis 3) ja lineaarne (indiviidi suhestumise mudel, vt joonis 5), mis moodustasid tervikliku uurimisprotsessi. Tulemuseks saadud kaks esimest mudelit on sisuloomelt sarnased, kolmas jäi keeruliseks mudeliks/süsteemiks, mis suundub kultuurist kultuuri ning jälgib indiviidi arenguetappide liikumist.

„Indiviidi suhestumise mudel“ on lineaarse liikumisega süsteem, mis kulgeb indiviidi sünnihetkest surmani. Mudeli töötamise põhimõte on järgmine: individ sünnib teda ümbritsevasse kultuuri ja seega on esimene poos antud-võetud (saavutatud). Mudeli ainukeseks negatiivseks

küljeks on jäikus, mis seisneb selles, et meil kui indiviidil pole võimalik ühtegi etappi vahele jätta ega teha hüppeid ette- või tahapoole. Arengus liikumine jääb gradatsiooniliseks, mida tasakaalustatud eksisteerimises pole mõtet muuta. Mudelis liikumine toimub seoses indiviidi arengu ja vananemisega (alguses sünnikultuur ja lõpus surm-kultuur). Eelnevast saab järeldada ja nüüd võin väita, et kultuuri oled sa sündinud ja kultuuri ka sured.

Mõningate proovide ja katsetuste tulemusena lõin, kujundas töö/uurimuse läbiviimiseks „Kolmnurkade mudeli“, mille redisainisin spiraalsest (edasiarendus: *algallikas: Blaxter jt 2006*) ja tsüklilisest mudelist.

Autoetnograafilises uurimuses teostas osalusvaatluse järgnevalt: (vt „Kolmnurkade mudel“, joonis 3) religiooniuurija Eensalu (RU-Ee) ja maalikunstnik Jaanuse (MK-Ja) vahel toimunud intervjuud.

Avades ja selgitades kunstnikule (endale) teemat, kirjutasin tekstid ja kirjeldavad sõnumid/raamid ning kokkuvõtva ääristuse. Keerulised lausekonstruktsioonid jätsin välja, sest eelnev kogemus näitas, et liigne keerukus ja teksti mõttetihedus ei lasknud tekkida selgel visuaalil. Ei soovinud tekitada liigseid kogumeid, valikuid, visuaalset müra ja koormust, millest tekiks liialt palju visuaale (kujutluspilte), mis lõpuks segaksid terviku moodustumist. Uurimus jõudis pildikeeles lõuendile kantuna oodatud tulemusteni.

Maalide valmimise protsessis oli mitmeid etappe, kirjeldusi ja tööd tekstiga, mis andis hea võimaluse luua kompositsiooni raamistik. Tööd tekstiga – tekst on märkmed loengust/seminarist, konspekt õppeprotsessist. Suuline sõna on kirja pandud (püütud kirja lõksu)! Analüüsi tulemusena tegin järelduse, et maal kui distsipliin ja sellega seonduvad kompositsiooni võtted on antud magistriprojektis kompositsiooni raamistik (piiristatud ala, selle ulatus, piirid). Tulemuseks süsteemteadmiste valdkond, mida saab kirjeldada kui kindlaksmääratud korda; korrahoidmist, kohustuslikku allumist kindlale korrale. Magistriprojekt on erinevate osade sidumiseks ja ideede väljendamiseks. Tulemuseks on loodud objekti (teksti) ja teose (maali) ülesehitus, mis lähtub nende iseloomust ja püstitatud eesmärkidest.

Terminite analüüsi käigus jõudsin tulemusteni: kompositsiooni analüüsi tegin ning määrasin lähtuvalt eneseväljenduslikest vajadustest ja väärtustest, mida edastan kompositsioonilises teoses (taies). Tegeledes kompositsioonis eneseanalüüsiga võimaldas see luua ülevaate, mille tulemusena sain demonstreerida tekstist väljunud tunnusjooni (omadusi).

Suureks teemaks ja arenduseks oli töö tekstiga, väljenduslik keel, sõnade mõistmine.

Tegelesin oma projekti protsessides ja tegevustes osalemisega kui autoetnograaf (osalev vaatleja) ning kajastasin vestlusi ja maalimise protsessi eelnevalt registreerides ajakava, et ära hoida välitöö muutumine ajamahukaks.

Autoetnograafia võimaldas paremini mõista ateljees toimuvat (maalimist), protsessi käigus sain analüüsida loetud (kogutud) tekste. Autoetnograafia andis kogemuse luua intervjuu pikema aja jooksul, nii ei olnud intervjuueeritaval suurt survet ning ei pidanud kõike korraga tegema (kirja panema).

Üheks tulemuseks saab pidada potentsiaalset väitlust iseendaga, nii ei pidanud kõrvale jätma lahkavamusi või neid tekitavaid küsimusi. Kuigi vastasseisukohtadel ei olnud rohkem vastuväitjaid kui üks (mina), ei tähendanud see, et ebapopulaarseid seisukohti ei käsitletud, neid arvestati kui tasakaalustatud aspekte.

Suurimaks ohuks loomeindiviidil ehk maalijal olid üksinduses veedetud tunnid ateljees, sest vähene suhtlus ja isoleeritus võis viia lukustumiseni.

Projekti lõppedes sain tulemuse: tekkis sisuline kooskõla uurimise ja tulemiga (lahendusega) ning püstitatud eesmärk sai täidetud. 12 maali ning autoetnograafia uurimismeetod leidis kinnituse ja vajaliku põhjenduse. Kirja said pandud osalusvaatluse intervjuud ning antud teemad mitmeid kordi kirjeldatud. Tulemuseks on kaheteistkümne poosi kirjeldused ja tähendused, mille käigus tegelesin autoetnograafilise uurimusega, filosoofiline kirjelduslik tekst, mis kuulub iga antud maali juurde ja on selle lahutamatu osa. Magistriprojekti pikkus oli üheksa kuud, tööpäevade pikkus ~5–6 tundi ja nädalavahetustel 7 tundi päevas. Suurimaks takistuseks võis saada maalide teostamise maksumus (rahaline ressurss), seega tänan oma perekonda ja kogukonda toetuse eest. Sellise projekti teostamiseks peab olema piisav ettevalmistus (antud juhul eelnev elu), ettevalmistust omamata ei soovita kodus järele teha!

Lõpptulemusena saan tõdedes, et selline pikk protsess kui ka tulemus, mida võin nimetada „Visuaalseks pihtimuseks“, on vajalik igale kunstnikule. Kui küsida endalt, kas teeksin seda projekti (millel puudusid vabad päevad ja muud tegevused, v.a meediadisaini osakonna juhtimine ning sealsete üliõpilaste õpetamine) uuesti läbi, siis vastus oleks „jah“.

Kokkuvõte

Alguses oli lõpp – sõltuvussuhe!

Magistriprojekti uurimismeetodeid iseloomustab uuenduslikkus ja loome muutlikkus. Käesolev magistriprojekt võimaldas avastada nii kunstniku isikliku kogemuse kui ka seda toetava religiooniuurija autoetnograafia kvalitatiivse uurimisviisi ja uurimismeetodi kaudu maalimise loomisprotsessi. Õlimaalide seeria „Pühendumuspildid poosides“ paremat mõistmist toetab intervjuudega kogutud autoetnograafiline materjal, mis seab omandatud loovuurimuse laiemasse religiooniuuringute konteksti. Süsteemselt analüüsitud isiklikud kogemuskujunemised aitavad mõista religiooniuurijal religioossete maalide transtsendentaalseid väärtusi.

Käesoleva uurimuse teoreetilises osas soovisin anda ülevaate, kuidas saab indiviidi suhestumise mudelit rakendada autoetnograafias ja kuidas see võimaldab esitada küsimusi religiooniuurijale traditsiooniliste teooriate ja meetodite kohta.

Töö teoreetilises osas pööran tähelepanu religioossusele, mis on üldistavaks sissejuhatuseks õlimaalide seeriale „Pühendumuspildid poosides“. Loetlen viis peamist religioossuse varjundit, mida oma maalidega püüdsin tabada: tekstipõhine religioossus, vikaarkristlus/religioossus, rahvus kui religioon, religioonihirm ja teadvustamata religioossus teaduses.

Loomingulise indiviidina oli mu peamine eesmärk uurida teemat, fookusest tulenevaid reaktsioone ja narratiivintervjuudest saadavat rikkalikku materjali. Magistriprojekt on esimene samm sellealase põhjaliku loovuurimuse info kättesaadavaks tegemisel. Käesolevas töös esitatud intervjuud pakuvad rikkalikku materjali näiteks religioossete kogemuste kohta. Tulevikus oleks vajalik kunstnike religioosseid kogemusi vaadelda laiemalt, kui seda antud uurimistöös oli võimalik teha, ning lisaks uurida ka teisi allikaid loomingulise indiviidi kohta. Arvan, et kirjutatud teoreetilise loovuurimusega olen kaasa aidanud autoetnograafia ja religiooniuuringute suundade mitmekesisistumisele.

Neutraalsuse kasutamine religiooniuuringutes võimaldas religioosseid ja autoetnograafiast tulenevaid vaatenurkasid võrdselt tasakaalustada ja anda positiivse tulemuse maalikunsti. Selline sisend võimaldas antud projektis kehtestada tervikut, mis omakorda suutis selle teema põhi-käsitlustes ühendada väitlused ja ülestunnistused, mis leidsid tasakaalu ilmalikkusega.

Bibliograafia

Kogutud ja korrastatud tarkuseterad!

Aasa, Anto; **Ainsaar**, Mare; **Beilmann**, Mai; **Himma-Kadakas**, Marju; **Ibrus**, Indrek; **Järv**, Olli; **Kelli**, Aleksei; **Kirt**, Toomas; **Koit**, Mare; **Kull**, Irene; **Kuusik**, Andres; **Kõuts-Klemm**, Ragne; **Laineste**, Liisi; **Liiv**, Innar; **Lindström**, Liina; **Masso**, Anu; **Masso**, Jaan; **Muischnek**, Kadri. 2020. *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht*. Koostanud ja toimetanud: Masso, A.; Tiidenberg, K.; Siibak, A. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 739–740.

Altnurme, Lea. 2013. Uus vaimsus – mis see on? – *Mitut usku Eesti III. Valik usundiloolisi uurimusi: uue vaimsuse eri*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 18.

Altnurme, Lea; **Mõttus**, Magnus. 2016. Milleks kristlus? – *Kirik & Teoloogia*.
<https://kjt.ee/2016/10/milleks-kristlus/> (vaadatud 29.03.2023).

Anderson, Leon. 2006. Analytic Autoethnography. – *Journal of Contemporary. Ethnography*. Ohio University. Sage Publications. Vol. 35, No 4, 373–395.

Annist, Aet. 2011. *Otsides kogukonda sotsialismijärgses keskuskülas. Arenguantropoloogiline uurimus*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 20–21.

Annist, Aet; **Kaaristo**, Maarja (koostajad ja toimetajad). 2017. *Sotsiaal- ja kultuuriantropoloogia. Õpik kõrgkoolidele*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 107–124.

Armstrong, Karen. 2006. *Lühike müüdi ajalugu*. Tõlkinud Tõnis Leemets. Tallinn: Eesti Päevalehe Kirjastus, 12.

Aru, Jaan; **Bachmann**, Talis. 2009. *Tähelepanu ja teadvus*. Tallinn: Tänapäev, 163.

Arukask, Madis; **Jaago**, Tiit; **Järv**, Risto; **Metsvahi**, Merili; **Pilt**, Maili; **Seljamaa**, Elo-Hanna; **Siim**, Pihla Maria; **Västriik**, Ergo-Hart. 2017. *Folkloristlikud välitööd*. Koostaja Merili Metsvahi. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 184–207.

Barbour, Ian G. 1989–1991. Religion in an Age of Science. – *The Gifford Lectures*. Vol. 1. Tõlkinud Alar Helstein, 9–278.

Blaxter, Loraine; **Hughes**, Christina; **Tight**, Malcolm. 2006. *How to Research*. Third ed. Open University Press, 9–10.

Bochner, Arthur P. 1994. Perspectives on inquiry II: Theories and stories. – M. L. Knapp and G. R. Miller (Eds.) – *Handbook of Interpersonal Communication*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 21–41.

Bochner, Arthur P. 2017. Heart of the matter: A mini-manifesto for autoethnography. – *International Review of Qualitative Research*, 10, 1, 67–80.

Bochner, Arthur; **Ellis**, Carolyn. 2022. Why Autoethnography? – *Social Work & Sciences Review*, 23, 2, 8–18.

Bochner, Arthur P. 2020. Autoethnography as a way of life: Listening to tinnitus teach. – *Journal of Autoethnography*, 81–92.

Chang, Heewon. 2008. Autoethnography as Method. Raising Cultural Consciousness of Self and Others. – Eastern University. *Electronic Magazine of Multicultural Education*, 2–54. <https://www.routledge.com/Autoethnography-as-Method/Chang/p/book/9781598741230> (vaadatud 09.12.2022).

Cofer, Judith Ortiz. 2013. *The Aging María: On the Value of Talismans and Amulets*. Published By: South Atlantic Modern Language Association. Vol. 78, No. 3/4, 52–58. <https://www.jstor.org/stable/43739214>

Denysenko, Nicholas. 2017. *Icons and the Liturgy, East and West: History, theology, and culture*. University of Notre Dame Press. Published in the United States of America, 152–201.

Eensalu, Jaanus. 2010a. Õppeaine. *Erialane kompositsioon*. Kõrgem Kunstikool Pallas, meediadisaini osakond.

Eensalu, Jaanus. 2010b. *Brand ja bränd, süsteemne rutiin*. Kõrgem Kunstikool Pallas, meediadisaini osakond, 8.

Eensalu, Jaanus. 2017. *Kunstniku raamat. Jaanus Eensalu*. Trükikoda Greif, 72–73.

Eensalu, Jaanus. 2021/2022. *Religioonifenomenoloogia. Esseed: Püha ja puhtus; Maagia*. Õppejõud: Lind, Erki. Tartu Ülikool, usuteaduskond, 3, 4.

- Eensalu**, Jaanus. 2022a. Õppeaine. *Religioonisotsioloogia*. Kokkuvõte Benedict Andersoni raamatust „*Kujutletud kogukonnad*“. Õppejõud: Altnurme, Lea. Tartu Ülikool, usuteaduskond, 1–11.
- Eensalu**, Jaanus. 2022b. Õppeaine. *Religioon ja loodus*. „*Kevadkooli kuulamispäevik*“. Õppejõud: Kull, Anne. Tartu Ülikool, usuteaduskond, 5.
- Eensalu**, Jaanus. 2022c. Õppeaine *Religioosne fundamentalism*. *Fundamentalismi essee* „*Lahklase mõtisklused, kas puljongikuubik on fundamentalistlik*“. Õppejõud: Riistan, Ain. Tartu Ülikool, usuteaduskond, 8.
- Eensalu**, Jaanus. 2022d. Õppeaine. *Religioon ja rahvuslus*. *Essee religioonist ja rahvusest Euroopas*. Õppejõud: Remmel, Atko-Sulhan. Tartu Ülikool, usuteaduskond, 6.
- Eensalu**, Jaanus. 2022e. *Religioon ja poliitika*. *Essee* „*Patt sündis ei mitte millestki, lips läbi ja sall kaela, aga pall on ikka ümmargune*“. Õppejõud: Kilp, Alar. Tartu Ülikool, usuteaduskond, 3–9.
- Eensalu**, Jaanus. 2023. Õppeaine. *Religioonipsühholoogia seminar, eksamitöö*. Õppejõud: Lehtsaar, Tõnu. Tartu Ülikool, usuteaduskond, 10–11.
- Eesti Keele Instituut**. 2022. *Tekstikorpus*. <https://teatmik.eki.ee/teatmik/mis-on-tekstikorpus/> (vaadatud 20.01.2023).
- Eesti loovuurimuse raamlepe**. 2021, 2–4.
- Ehn**, Billy. 2012. *Doing-it-yourself. Autoethnography of Manual Work*. University of Copenhagen. *Ethnologia Europaea* 41:1. Museum Tusulanum Press, 53–62.
- Eliade**, Mircea. 2017. *Uurimus usundiloost*. Eessõnaga: Georges Dumézili.
- Koostaja/järeleõnna: Erki Lind. Tõlkinud Mirjam Lepikult. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 30–64.
- Ellis**, Carolyn. 2018. *Final Negotiations: A story of love, loss, and chronic Illness* (revised and expanded edition). Philadelphia: Temple University Press, 15–25.
- (vaadatud 25.03.2023).

- Ellis**, Carolyn; **Adams**, Tony E.; **Bochner**, Arthur P. 2011. Autoethnography: An Overview. – *Forum: Qualitative Social Research*, 12, 1, Art. 10. <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1589> (vaadatud 25.03.2023).
- Ford**, David F. 2014. *Teoloogia. Põgus sissejuhatus*. Tõlkinud Anne Kull. Toimetanud Mariina Viia. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 173–211.
- Fowler**, James W. 1981. *Stages of Faith. The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*. San Francisco: Harper & Row, 10–35.
- Geertz**, Clifford. 1990. *Religioon kui kultuurisüsteem*. Tõlkinud Triinu Pakk. – *Akadeemia* nr 2, 2301–2305.
- Gottfredson**, Linda S. 1997. Mainstream science on intelligence: An editorial with 52 signatories, history, and bibliography. – *Intelligence*, 24, 79–132.
- Harrison**, Peter. 2013. Teadus ja religioon. Piirjooni kujundades. Tõlkinud Indrek Peedu. – *Akadeemia*, nr 3/4, 585–591. <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/171952> (vaadatud 22.03.2023).
- Hattstein**, Markus; **Delius**, Peter. 2010. *Islam. Kunst ja arhitektuur*. Tartu: Koolibri, 38.
- Hiebert**, Paul G. 1995. *Cultural Anthropology*, 24.
- Hughes**, Sherick; **Pennington**, Julie L.; **Makris**, Sara. 2012. *Translating Autoethnography Across the AERA. Standards: Toward Understanding Autoethnographic. Scholarship as Empirical Research*. Feature Articles, 209–217.
- Kasak**, Enn. 2011. Religioossusest teaduses. – *Akadeemia* nr 11, 2017–2056. <https://www.akad.ee/2011/11/19/akadeemia-nr-11-2011/> (vaadatud 25.03.2023).
- Kulmar**, Tarmo. 2006. *Üldine usundilugu: religiooniteaduse põhimõisted*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 10.
- Laatre Laurentsiuse kirik** – <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/tahendamisi-laatre-puha-laurentsiuse-kirik> (vaadatud 09.04.2023).
- Larsen**, Jonas. 2013. *(Auto)ethnography and cycling*. Department of Environmental. Social and Spatial Change. Roskilde, Denmark: Roskilde University, 60–69.

- Lehtsaar**, Tõnu. 2013. *Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse*. Eesti Keele Sihtasutus, 44–45.
- Leonard**, John. 2020. *The Faithful Are NOT To Use the Orans Posture During the Our Father*. Articles. <https://catholicsay.com/the-faithful-are-not-to-use-the-orans-posture-during-the-our-father/> (vaadatud 11.12.2022).
- Lind**, Erki. 2021. *Võrdleva usundiloo sissejuhatus*. Loengud/konspekt. Tartu Ülikool, usuteaduskond.
- Lind**, Erki. 2021/2022. *Religioonifenomenoloogia*. Loengud/konspekt. Tartu Ülikool, usuteaduskond.
- Lotman**, Juri. 1999. *Semiosfäär*. Tallinn: Vagabund, 41–50.
- Lotman**, Juri. 2000. *Elav ajalugu. Juri Lotman. Inimesed ja märgid*. Vene keelest tõlkinud Kajar Pruul. – Vikerkaar 2000, nr 1, 85–91.
- Lotman**, Juri. 2010. *Kultuuritipoloogiast*. Toimetanud Silvi Salupere. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 74–148.
- Masing**, Uku. 1995. *Pessimismi põhjendus. Deemonlik Jumal*. Koostanud Hando Runnel. Tartu: Ilmamaa, 9–29.
- Marx**, Sherry; **Pennington**, Julie L.; **Chang**, Heewon. 2017. *Critical Autoethnography in Pursuit of Educational Equity: Introduction to the IJME Special*. – International Journal of Multicultural Education, Vol. 19, No. 1, 2–4.
- Miller**, Laura. 1996. *Interview with David Foster Wallace*. Salon. Retrieved from http://www.salon.com/1996/03/09/wallace_5/ (vaadatud 11.02.2023).
- Modj-ta-ba**, Sadria. 1984. Figural Representation in Islamic Art. – *Middle Eastern Studies*, Vol. 20, No. 4, 99–104. <https://www.jstor.org/stable/4283032> (vaadatud 28.03.2023).
- Muischnek**, Kadri. 2015. Keelekorpused – sama mitmekesised kui keel ise. – *Oma Keel* nr 30, 37. <https://www.emakeeleselts.ee/omakeel/index.php?leht=31>

Mõttus, René; **Allik**, Jüri; **Realo**, Anu. 2011. *Intelligentsuse psühholoogia*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 35–36.

Nietzsche, Friedrich. 1991. *Ecce Homo*. Miks ma nii tark olen. – *Vikerkaar* 5/1991, Tallinn: Perioodika, 13.

Nietzsche, Friedrich. 2007. *Ecce Homo*. How To Become What You Are. Why I Am So Wise. Oxford University Press, 11.

Nõmmik, Maarja. 2023. *Retsensioon_Eensalu kavale_Nõmmik*. Tartu Ülikool, usuteaduskond.

Nõmmik, Urmas. 2014. Iiob ja tema ainumas jumal, ehk kust see kuri tuleb? – *Vikerkaar* 1–2, 72–82.

<https://www.dev.looming.ee/archives/544> (viimati vaadatud 30.03.2023)

Objekt ja subjekt. http://entsyklopeedia.ee/artikkel/objekt_ja_subjekt2 (viimati vaadatud 30.12.2022).

Oliphant, Elayne. 2012. *The crucifix as a symbol of secular Europe. The surprising semiotics of the European Court of Human Rights*. Published By: Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, 10–12.

<https://www.jstor.org/stable/41488899> (vaadatud 08.12.2022).

Orutar, Marianne. 2022. Õppeaine: „Religioonisotsioloogia“. Välitöö: „*Isiklikud pühapaigad ja pühad esemed*“. Õppejõud: Altnurme, Lea. Tartu Ülikool, usuteaduskond.

Paden, William E. 1994. *Religious Worlds. The Comparative Study of Religion. With a New Preface*. Boston: Beacon Press, 51–92.

Põhja- ja Baltimaade kunsti keskkond. NOBA kunstigalerii.

<https://noba.ac/et/kunstnik/jaanus-eensalu/> (vaadatud 08.12.2022).

Rorty, Richard. 1982. *Consequences of Pragmatism* (Essays: 1972–1980). Minneapolis: University of Minnesota Press, 1–143.

Rosentau, Mario. 2018. *Tõe ja vale vahel. Arusaamatuse epistemoloogia*. Studia Philosophica Estonica., Tartu Ülikool, õigusteaduskond, 12.

<https://ojs.utlib.ee/index.php/spe/article/download/14402/9397> (vaadatud 24.03.2023)

Saviello, Alberto. 2015. *Imaginationen des Islam*. Publisher De Gruyter, 25–42.

<https://www.lehmans.de/shop/kunst-musik-theater/33431982-9783110383058-imaginationen-des-islam> (vaadatud 28.03.2023).

Shields, David. 2013. *How Literature Saved My Life*. New York:

Vintage books: Random House, 15–60.

Sosis, Richard. 2012. Religioossed käitumisviisid, märgid ja keelud. – *Akadeemia* nr 2, 285–286.

<https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:104065/161864/page/1> (vaadatud 12.12.2022).

Süld, Elo. 2012. *Ettekujutusi islami paradiisist ja paradiisineitsitest ning nende seos džihaadi ja märterlusega*. Artikkel on kirjutatud grandis ETF7712 toetusel. Tartu Ülikool, 104–127.

[https://usuteadus.ee/wp-content/uploads/2012%20\(63\)/Syld.pdf](https://usuteadus.ee/wp-content/uploads/2012%20(63)/Syld.pdf) (vaadatud 28.03.2023).

Tartu Kunstimaja. Vanemuise 26. *Tartu kunsti aastanäitus 2022*. <http://kunstimaja.ee/>

(vaadatud 21.12.2022).

Viladesau, Richard. 2006. *The Beauty of the Cross. The Passion of Christ in Theology and the Arts, from the Catacombs to the Eve of the Renaissance*.

Published by Oxford University Press, Inc, 4–38.

Virkus, Sirje. 2010. *Teadustöö või uurimistöö tüüpilised etapid*. Tallinn: Tallinna Ülikool.

https://www.tlu.ee/~sirvir/Infootsingu%20teooria/Infokaitumise,%20info%20hankimise%20ja%20%20otsingu%20ning%20infopadevuse%20uurimise%20meetodid/teadust_vi_uurimist_tpilised_etapid.html (vaadatud 12.12.2022).

Williamson, Beth. 2004. *Christian Art: A Very Short Introduction*. A Very Short Introduction.

Published in the United States by Oxford University Press Inc. New York, 341–20.

Õunapuu, Lembit. 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*.

Tartu: Tartu Ülikool, 76–83.

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y (vaadatud 18.01.2023).

Paintings „Devotional images in poses“

Summary

*In the beginning was ... God.*¹³⁵

Abstract

The aim of the Master's project is to paint and describe the creation of the series of oil paintings „Devotional Pictures in Poses“, which in turn allows the researcher of religion to study the reflections and observations of the painter during his painting process. The aim is to highlight and expand the relationship between text corpus and painting. The author analyzes and applies the necessary autoethnographic research method in order to achieve it. The work is part of the creative and research project of the master's degree, and the interviews discussed in it are working tools. The starting point of the project is to find the connection between religion and painted works through religious studies, which expands the view of the theme „Christ on the cross“ in a new vision of communication. The painter paints twelve paintings, the main character of which is a figure on a cross, for which the author studied various text corpora. One of the results of the Master's project is an exhibition, i.e. twelve paintings, which will be exhibited in the Laurentius Church of Laatre. The parish of St. Laurentius of Laatre bought an altar painting from this project for its sacristy: „Pos - 5 - Commitment V – Values – Dynamics“.

The name day of Laurentius Church is on August 10, or „lauritz day“. The opening of the exhibition will take place on 12.08.2023. The process included skills and information on how to take into account the scientific approach accompanying the study of religion and its connection with creation linking it to autoethnographics. Based on the obtained results, I also prepared 144 philosophical prompts for the research paper, questions that connect the topic and the content. The entire research and painting process took ten months (11.07.2022 – 28.04.2023).

Conclusions and analysis of results

Future Memories was the beginning of everything!

I would start by saying that not all of us see the colors of thought in the same way, do not distinguish them with the same emotions – „Colour blindness is not culture blindness!“. In this

¹³⁵ The topic of my primary project was 12 graphic posters with a religious content and printed in serigraphy, supervised by Leonhard Lapin (1947–2022). For certain reasons, he could not guide, consult me further and so the topic and technique were left aside. To honor his memory, I added the names of the graphic works (the pages) to the written work in italics at the beginning of the chapters.

chapter, I will analyze how the autoethnographic 12 interviews functioned as work tools and in what way it was possible to influence the process of painting through philosophical themes. In order to form conclusions, I look at one painting through the inclusion of text corpora, using the reflexive analysis of experiences resulting from the self-reflection method.

The study of art as a sign system is a separate field. The social impact of art is well known, signs used by artists or writers have many very valuable properties. Learning how art gathers socially meaningful information is an extremely interesting task. Without talking about the theoretical prospects that open up, I will only point to some – so far still distant – possibilities that practical research in the field of art semiotics can provide. In the case of works of art, we are attracted by their aesthetic impact. But they can also be approached from another, more conventional point of view: works of art are extremely economical, powerful, efficiently organized ways of storing and transmitting information. There is already a science called bionics, which studies the structural forms of the biological world in order to exploit them in man-made mechanisms.

Maybe there will be a definition of „artistics“ one day – a science that would study the laws of artistic constructions in order to „graft“ some of their properties onto information storage and transmission systems?

As a researcher, I started observing myself and described and observed art practice as my own belief and experience. As a creator, I moved back and forth between personal practice and artistic experience, connecting them together in research processes, e.g. a spiral research process, which offered the opportunity to return to other stages at any stage. As a researcher, I was both subject and object at the same time, the starting point was personal experience, through which I described the nature of the painter and fixed them in autoethnographic interviews, entering the text in writing. As a researcher of religion, I can say that in combination with self-painter I was able to open up a topic of decorative paintings with religious content. I published research data using the research method of autoethnography.

The research (creative research) formulated developed into painting and enjoyment, resulting in a balanced relationship between knowledge and skills. The art produced as an output of the Master's project and the research related to it were carried out as a positive process of living and existing. I divided the research structure into three models: spiral (see Figure 1), cyclical (triangle model, see Figure 2) and linear (individual relationship model, see Figure 3), which formed a complete research process. The first two models obtained as a result are similar in terms of content creation, the third one remained a complex system that breaks cultural barriers.

Opening and explaining the theme to the artist (myself), I wrote the texts and descriptive messages/frames. I left out complex sentence constructions, because previous experience showed

that excessive complexity of the text did not allow a clear visual to emerge. The research work reached the expected results when applied to the canvas in the language of pictures.

In the process of making the paintings, there were several stages, descriptions and work with the text, which provided a good opportunity to create a framework for the composition. As a result of the analysis, I came to the conclusion that painting as a discipline and the techniques of composition related to it are the framework of the composition (limited area, its scope, boundaries). The result is a field of system knowledge that can be described as a defined order – maintaining order, mandatory obedience to a certain order. The Master's project is for connecting the previous different parts and expressing ideas.

A major topic and development was work with text, expressive language and understanding the words. I engaged in participation in the processes and activities of my project as an autoethnographer (participant observer) and controlled the painting process by pre-scheduling to prevent the fieldwork from becoming too time-consuming. Autoethnography made it possible to better understand what was happening in the studio, during the process I was able to analyze the religious texts. Autoethnography gave the experience of creating an interview over a longer period of time, so the interviewee did not have a lot of pressure and did not have to do everything at once.

At the end of the project, I got a result: there was a substantive agreement with the research and the result. The research method of 12 paintings and autoethnography found confirmation and the necessary justification. Participatory observation interviews were included in the letter and the given topics were described several times. The result is descriptions and meanings of twelve poses and philosophical descriptive texts that belong to each given painting and is an integral part of it. The length of the Master's project was 10 months, with close to full length work day scheduling. The biggest obstacle might have been the cost of making the paintings (financial resource), so I thank my family and community for their support. The greatest danger for a creative individual was the hours spent in solitude in the studio, potentially resulting in locking up.

As a final result, I can say that such a long process, which I can call „Visual confession“, is necessary for every artist. If you ask yourself if I would redo this project (which had no free days and other activities, except managing the media design department and teaching the students there), the answer would be yes.

Summary

The research methods of the Master's project are characterized by innovativeness and creative changeability. This Master's project made it possible to discover the process of creating a painting

through the qualitative research method and research method of both the artist's personal experience and the autoethnographic approach as religious researcher. A better understanding of the series of oil paintings „Devotion Pictures in Poses“ is supported by the autoethnographic material collected through interviews, placing it into wider context of religious studies. Systematically analyzed personal experience formations help the researcher of religion to understand the transcendental values of religious paintings.

In the theoretical part of this research, I wanted to give an overview of how the individual relationship model can be applied in autoethnography and how it allows asking questions about traditional theories and methods to the researcher of religion. I listed five main shades of religiosity that I tried to capture in my paintings: text-based religiosity, vicarious Christianity /religiosity, nation as religion, fear of religion, and unconscious religiosity in science.

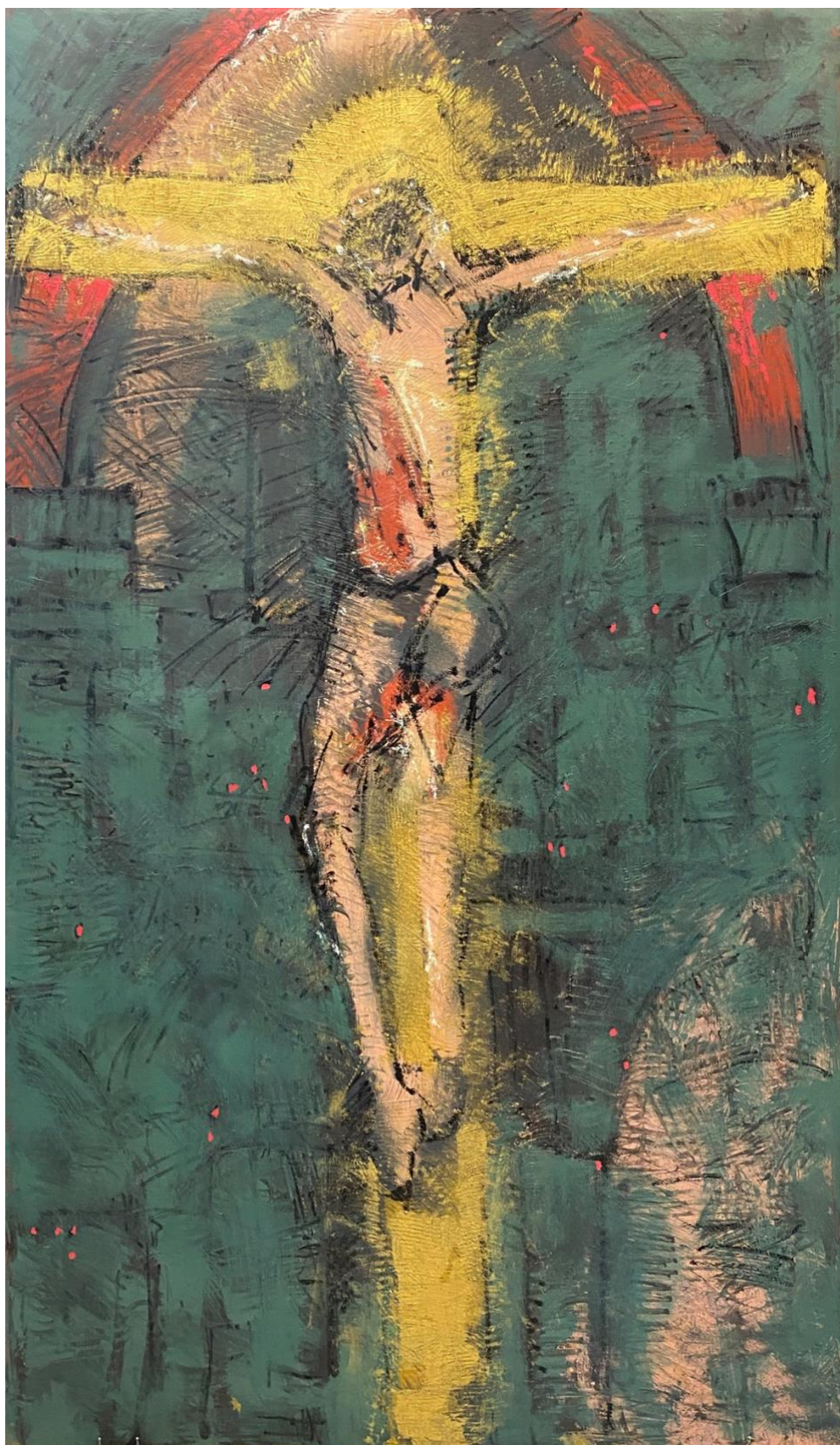
The Master's project is the first step in making available the information of a comprehensive creative research in this area. For example, the interviews presented in this work provide rich material on religious experiences. In the future, it would be necessary to look at the religious experiences of artists more broadly and also to study other sources about the creative individual. I think that with the written theoretical creative research work, I have contributed to the diversification of autoethnography and religious studies. On top, the use of neutrality in religious studies made it possible to equally balance the religious and autoethnographic perspectives and give a positive result to painting.

Lisa 1. Maalid seeriast „Pühendumuspildid poosides“

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 1 - Pühendumine I – Minu kultuur – Asümmeetria.

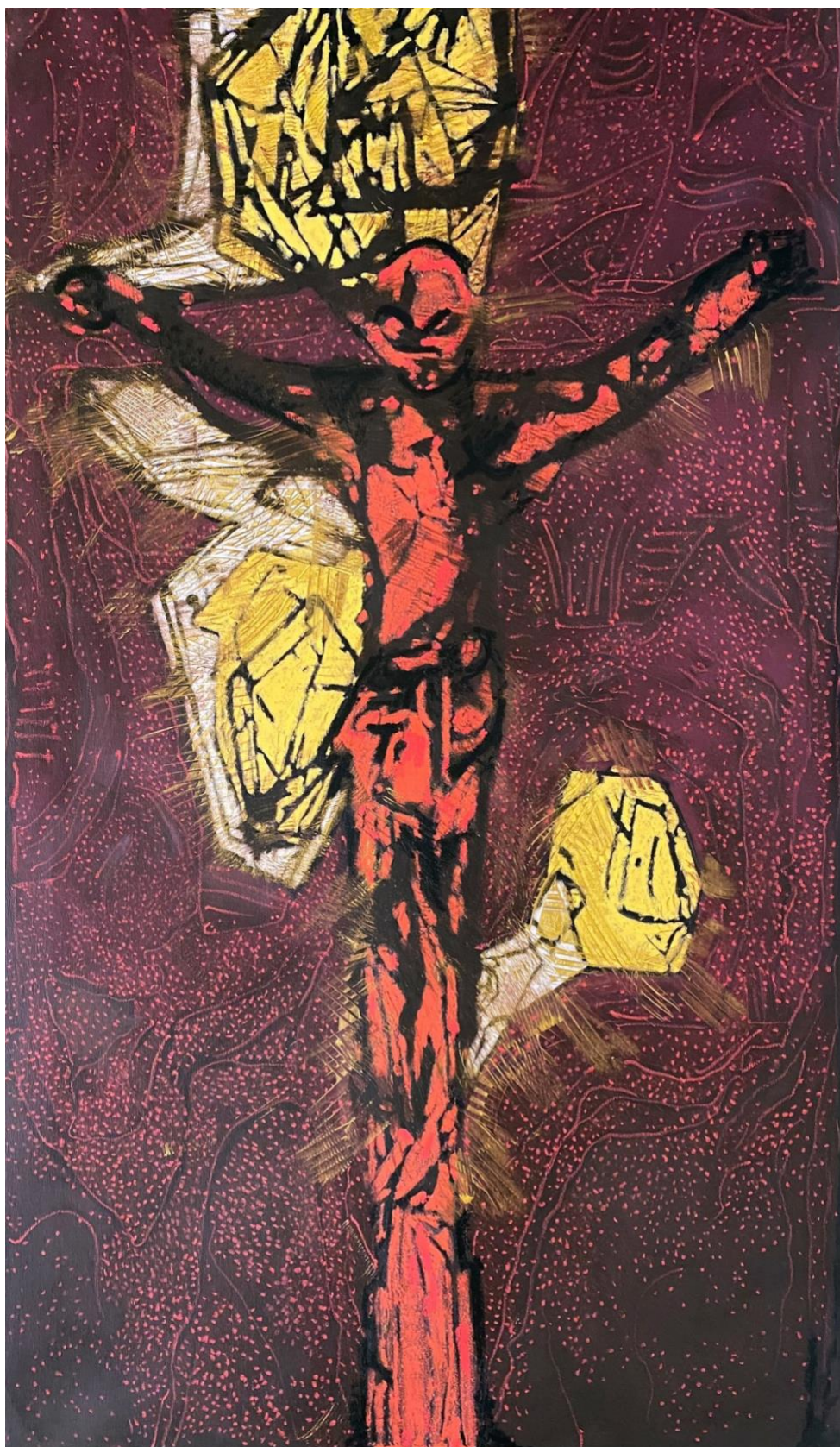
Maal: „Poos - 1 - Pühendumine I“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 2 - Pühendumine II – Taju (emotsioon) – Dekoratiivne.

Maal: „Poos - 2 - Pühendumine II“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 3 - Pühendumine III – Geograafiline ruum – Detail.

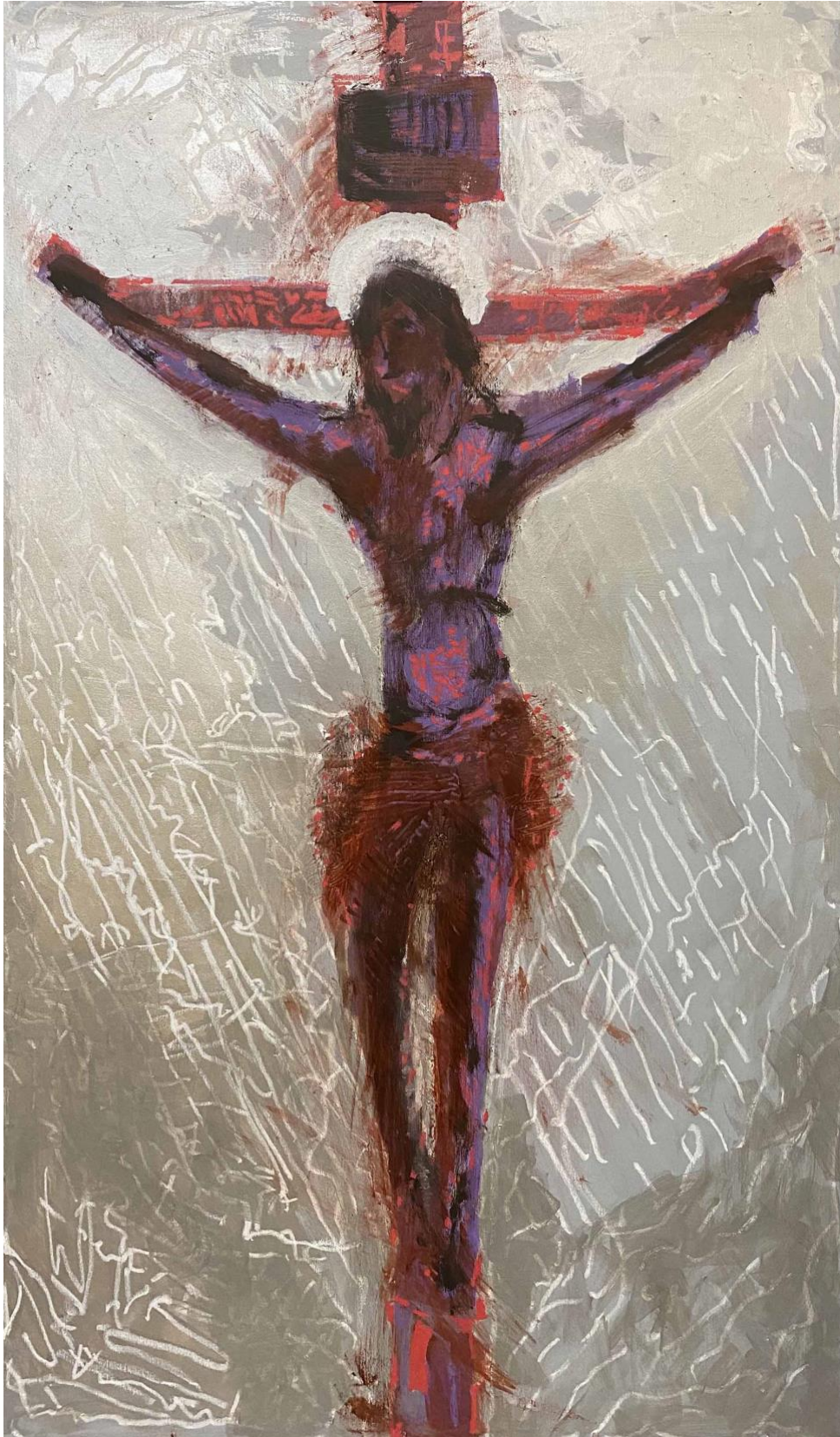
Maal: „Poos - 3 - Pühendumine III“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 4 - Pühendumine IV – Tõlgendamine (keel) – Dominant.

Maal: „Poos - 4 - Pühendumine IV“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 5 - Pühendumine V – Väärtushinnangud – Dünaamika.

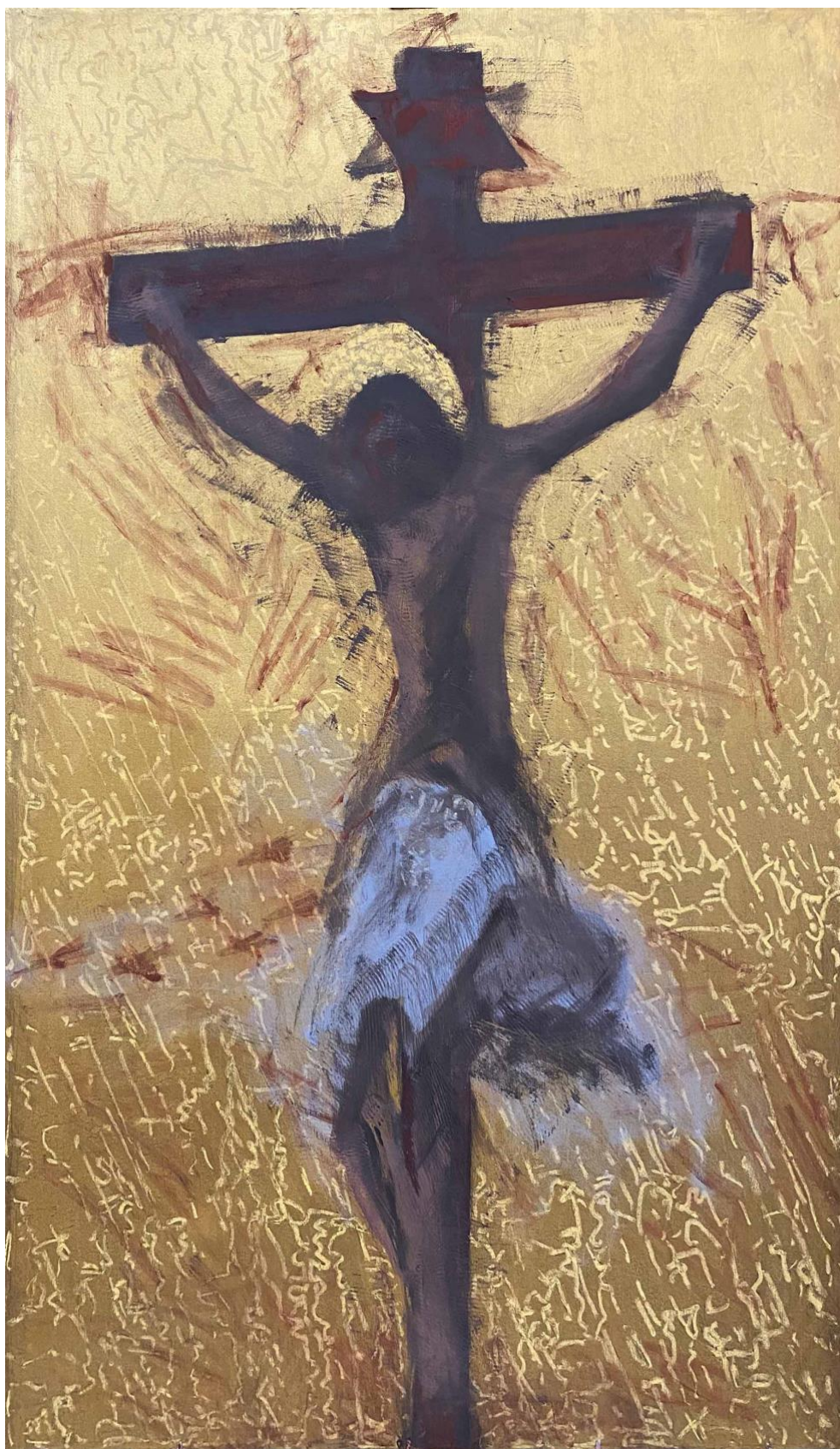
Maal: „Poos - 5 - Pühendumine V“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 6 - Pühendumine VI – Vajadus – Ekspressioon.

Maal: „Poos - 6 - Pühendumine VI“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 7 - Pühendumine VII – Teadmine – Formaats.

Maal: „Poos - 7 - Pühendumine VII“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 8 - Pühendumine VIII – Lojaalsus (+/-, kuuluvus) – Fookus.

Maal: „Poos - 8 - Pühendumine VIII“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 9 - Pühendumine IX – Käitumine (reaktsioon) – Tasakaal.

Maal: „Poos - 9 - Pühendumine IX“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2022.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 10 - Pühendumine X – Mina (indiviid) – Kontrast.

Maal: „Poos - 10 - Pühendumine X“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 11 - Pühendumine XI – Peegeldus – Pind.

Maal: „Poos - 11 - Pühendumine XI“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Maal seeriast „Pühendumuspildid poosides“.

Poos - 12 - Pühendumine XII – Imago (kuvand) – Rütm.

Maal: „Poos - 12 - Pühendumine XII“, õli, 120 x 70 cm, Jaanus Eensalu, 2023.

Lisa 2. Usulise arengu astmed

Olemasolevat hulka suurendav väärtus!

James Fowler's Stages of Faith

In his 1981 book [Stages of Faith](#), James W. Fowler developed a theory of six stages that people go through as their faith matures based on the [Piaget stages](#) and [Kohlberg stages](#). The basic theory can be applied, not only to those in traditional faiths, but those who follow alternative spiritualities or secular worldviews as well. In his 1987 book *A Different Drum*, M. Scott Peck offered a simplified version focusing only on the four most common stages. See also: [Erikson stages](#)

	Stage	Description	Simplified version by M. Scott Peck	
Stage 1	Intuitive-Projective	This is the stage of preschool children in which fantasy and reality often get mixed together. However, during this stage, our most basic ideas about God are usually picked up from our parents and/or society.	I. Chaotic-Antisocial	People stuck at this stage are usually self-centered and often find themselves in trouble due to their unprincipled living. If they do end up converting to the next stage, it often occurs in a very dramatic way.
Stage 2	Mythic-Literal	When children become school-age, they start understanding the world in more logical ways. They generally accept the stories told to them by their faith community but tend to understand them in very literal ways. [A few people remain in this stage through adulthood.]		
Stage 3	Synthetic-Conventional	Most people move on to this stage as teenagers. At this point, their life has grown to include several different social circles and there is a need to pull it all together. When this happens, a person usually adopts some sort of all-encompassing belief system. However, at this stage, people tend to have a hard time seeing outside their box and don't recognize that they are "inside" a belief system. At this stage, authority is usually placed in individuals or groups that represent one's beliefs. [This is the stage in which many people remain.]	II. Formal-Institutional	At this stage people rely on some sort of institution (such as a church) to give them stability. They become attached to the forms of their religion and get extremely upset when these are called into question.
Stage 4	Individuative-Reflective	This is the tough stage, often begun in young adulthood, when people start seeing outside the box and realizing that there are other "boxes". They begin to critically examine their beliefs on their own and often become disillusioned with their former faith. Ironically, the Stage 3 people usually think that Stage 4 people have become "backsliders" when in reality they have actually moved forward.	III. Sceptic-Individual	Those who break out of the previous stage usually do so when they start seriously questioning things on their own. A lot of the time, this stage ends up being very non-religious and some people stay in it permanently
Stage 5	Conjunctive Faith	It is rare for people to reach this stage before mid-life. This is the point when people begin to realize the limits of logic and start to accept the paradoxes in life. They begin to see life as a mystery and often return to sacred stories and symbols but this time without being stuck in a theological box.	IV. Mystical-Communal	People who reach this stage start to realize that there is truth to be found in both the previous two stages and that life can be paradoxical and full of mystery. Emphasis is placed more on community than on individual concerns.
Stage 6	Universalizing Faith	Few people reach this stage. Those who do live their lives to the full in service of others without any real worries or doubts.		

Usulise arengu astmed.

Aste	Nimetus	Kirjeldus	Tinglik vanus
0	Esmane või diferentseerimata usk	Hoolitsevate täiskasvanute (vanemate) kaudu õpitakse usaldust, kujuneb välja võimekus rituaalideks, sealhulgas ka usulisteks rituaalideks. Usulise arengu seisukohalt kriitiline periood, kus baasturvalisuse ja usaldusvõime tekke kaudu pannakse alus tulevasele jumalasuhtele. Siin kogetud hoolivus ja vastastikulisus kandub hiljem edasi usulisse mõtlemisse. Usk ise on siin veel uurimisele kättesaamatu.	Enne sündi kuni 2. eluaastani
1	Intuiitiv-projektiivne usk	Üleminek sellele astmele toimub seoses mõtlemise ja keele arenguga. Arusaam Jumalast ja elu olemusest on eelkõige intuiitivne, Jumalat kujutatakse antropomorfisena. Kõike peetakse võimalikuks, oluline roll on ettekujutusel ja täiskasvanute imiteerimisel. Domineerib afektiivne ja egotsentriline mõtlemine. Usu seisukohalt on olulised jutustused.	Alates 2. eluaastast
2	Müütilis-sõnasõnaline usk	Üleminek sellele astmele toimub seoses mõtlemise jõudmisega konkreetsete operatsioonide tasandile, hakkab ilmema täiskasvanulikum loogika. Siin ilmneb inimesel soov eristada reaalselt ja kujutletavat. Uskumusi ja norme mõistetakse sõna-sõnaliselt ja must-valgelt, sümbolite mõistmine on ühedimensiooniline. Jumalat kujutletakse endiselt antropomorfisena. Kesksel kohal on kuuluvustunne, samuti jutustused ehk narratiiv. Mõtlemine ja õppimine toimub lugudes ja lugude kaudu.	Alates 4.–7. eluaastast
3	Sünteesilis-konventsionaalne usk	Üleminek sellele astmele toimub sisemiste vastuolude kaudu, vastuolude tekkimisel uute ja vanade autoriteetide vahel. Primaarsed on suhted eakaaslastega, seetõttu on kirjeldatud ka kui "klanniusku". Kohanetakse grupi normidega (konformism) – usutakse ja käitatakse nii nagu teised, sest iseseisvate otsuste tegemiseks puudub veel piisav enesekindlus. Abstraktse mõtlemise teke toob kaasa senisest sümbolsema jumalakujutluse tekke, mida sageli esitatakse suhete keeles. Maailm on jagatud meiks ja nendeks. Autoriteetid on need, kelle grupp on selleks tunnistanud. See on esimene aste, millest paljud inimesed enam kõrgemale ei tõuse.	Alates 10.–15. eluaastast
4	Individuaativ-reflektiivne usk	Ülemineku sellele astmele võivad kaasa tuua vastuolud autoriteetide vahel, kodust lahkumine ja oma mina analüüsimine, selle üle reflekteerimine. Läbi kriiside muutub usk üha enam isiklikuks. Hakkavad välja kujunema loogilised ja läbiproovitud süsteemid, iseseisev maailmavaade. Tekib kriitika usuliste osaduskondade suhtes. Usulisi sümboleid demütologiseeritakse, hakatakse nägema nende laia tähendust ja mitmeti mõistetavust.	Alates 13.–18. eluaastast
5	Paradoksaalne-konsolitatiivne ehk siduv usk	Ülemineku toob kaasa vajadus tegeleda isiksuse süvakihtide ja lapsepõlve kogemustega. Sellel astmel hakkavad inimesed paremini taluma vastuolusid, omandavad heatahtlikku, positiivse skepsise. Suhtumine minevikku muutub rahulikumaks, õpitakse elama enda tehtud otsustega, saadakse aru maailma ja iseenda ebatäiuslikkusest. Ollakse valmis muutusteks ja ollakse vabad senistest piirangutest. Usulisse osaduskonda kuulumine ja usulised sümboolid võivad uuesti oluliseks muutuda.	Alates 35.–40. eluaastast
6	Universaliseeriv usk	Ülemineku toob kaasa oma missiooni tajumine, arusaamise tekkimine enda kokkukuuluvusest kogu maailma, inimühiskonnaga. Sellel astmel ollakse vabad poliitilistest, sotsiaalsetest ja majanduslikest raamidest, mille inimesed endale ise loovad. Inimene ei muretse siin enam ainult enda või oma grupi, vaid inimkonna kui terviku heaolu pärast. Neid võib kirjeldada kui isetuid, armastavaid ja õiglast inimesi, kes väljendavad tõe kogu oma eluviisiga, püüdes muuta või muutes maailma. On võimelised ennast ohverdama ideaali nimel ja pälvivad tunnustuse sageli alles pärast surma. Nad on valmis osaduseks kõigi madalamate astmete inimestega ja ka teiste religioossete traditsioonide esindajatega.	Harvaesinev, ei seostu konkreetse vanusega

Allikas leheküljelt: https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Usulise_arengu_astmed&oldid=4977305

Lisa 3. Kahe viimase aasta suurimad mõjutajad ja suunajad

Igavikuline tarkus – ühtsus ja vastavus!

Loetlen kahe viimase aasta suurimad mõjutajad ja suunajad antud teema arengusse:

- õppeaine „Judaismi eetika“, õppejõud Anu Põldsam
 - õppeaine „Ratsionaalne argumenteerimine teoloogias ja religioonis“, õppejõud Enn Kasak
 - õppeaine „Individuaalne uurimisseminar“, õppejõud Anu Põldsam
 - õppeaine „Kaasaja religioosete suundumuste seminar“, õppejõud Lea Altnurme
 - õppeaine „Religioonianthropoloogia seminar“, õppejõud Ain Riistan
 - õppeaine „Sissejuhatus Lääne esoteerikasse“, õppejõud Siim Lill
 - õppeaine „Religioonipsühholoogia seminar“, õppejõud Tõnu Lehtsaar
 - õppeaine „Religioonisotsioloogia“, õppejõud Lea Altnurme
 - õppeaine „Teadusloo religioosetest aspektidest“, õppejõud Enn Kasak
 - õppeaine „Religioonianthropoloogia“, õppejõud Art Leete
 - õppeaine „Religiooniuuringute ajalugu ja tänapäev“, õppejõud Ain Riistan, Erki Lind
 - õppeaine „Religiooniuuringute põhiküsimused“, õppejõud Ain Riistan, Erki Lind
 - õppeaine „Religioonifenomenoloogia“, õppejõud Erki Lind
 - õppeaine „Religioon õhtumaises kultuuris“, õppejõud Ain Riistan, Roland Karo
 - õppeaine „Religioon ja rahvuslus“, õppejõud Atko-Sulhan Rimmel
 - õppeaine „Religioon ja loodus“, õppejõud Anne Kull
 - õppeaine „Eetika ja religioosne mitmekesisus“, õppejõud Roland Karo
 - õppeaine „Religioon ja poliitika“, õppejõud Alar Kilp
 - õppeaine „Retoorika“, õppejõud Kaido Soom
 - õppeaine „Metodoloogia seminar“, õppejõud Roland Karo, Olga Schihalejev
 - õppeaine „Religioosne fundamentalism“, õppejõud Ain Riistan
 - õppeaine „Orientaalusundite seminar“, õppejõud Elo Süld
 - õppeaine „Sakraaltekstid ja kultuur“, õppejõud Urmas Nõmmik
 - õppeaine „Maailma usundid“, õppejõud Erki Lind
 - õppeaine „Teaduse ja religiooni seminar“, õppejõud Roland Karo
 - õppeaine „Võrdleva usundiloo sissejuhatus“, õppejõud Erki Lind
 - õppeaine „Õhtuülikool: Usuteaduskond“, õppejõud Roland Karo
 - õppeaine „Religioonipsühholoogia“, õppejõud Tõnu Lehtsaar
- (Toimumise järjekord)*

Kursusekaaslased: Marianne Orutar, Ülle Ernits, Anette Laur, Monica Rand, Uku Torjus, Elo Sihv, Marie Edala, Meelis Kuusik, Talvi Põldma, Gertie Feldveber, Reelia Kolk, Anna Huimerind, Tiina Puusalu, Andrus Noorhani, Alar Mereküla.

(Tutvumise järjekord)

Lisa 4. Puidust alusel pronksist mees ning pühendumine ja poos

Puidust alusel pronksist mees ning pühendumine ja poos.

Lisa 5. Välitöö: „Isiklikud pühapaigad ja pühad esemed“

Marianne Orutar, Tartu 2022. Välitöö: „Isiklikud pühapaigad ja pühad esemed“.

Õppeaine „Religioonisotsioloogia“, õppejõud Lea Altnurme.

Välitöö tegemiseks võtsin ühendust oma kunstnikust sõbraga, kelle ateljees olen mitmeid kordi käinud ning kellega on mul olnud loendamatul arvul toredaid vestlusi tema loomeprotsessist, inspiratsioonist ja, mis salata, ka tema kauni ateljee sisekujundusest. Kohe kõik kaardid lauale pannes pean tunnistama, et ma ei ole mitte ühegi teise kunstniku ateljees käinud. Mingil põhjusel on mul tema ateljeesse sisse astudes alati tunne, justkui siseneksin katedraali. Ma ei tea, kas see tuleneb minu sügavast aukartusest andeka inimese loomekohta sisenemise vastu või millestki muust. Natuke sain sellele vastuse, kui ta oli nõus intervjuud andma ja kui ta täpsemalt seletas, miks tal just teatud esemed teatud kohtades seal ateljees asetsevad.

Informandi varjunimi: Kunstnik

Informandi sugu: mees

Informandi vanus: 58

Informandi elukoht: Tartu linn

Informandi haridus: kõrgharidus (magister); Informandi amet: maalikunstnik

Intervjuu toimumise aeg: 18.11.2022 kell 16.15–17.45

Intervjuu läbiviimise koht: Kunstniku ateljees Tartus

Kunstnik soovis küsimustega enne intervjuud tutvuda ja ma edastasin välitöö juhendis etteantud küsimused talle eelnevalt Skype'i teel. Intervjuu toimus tema ateljees, vestlust protokollisin käsikirjaliselt, fotod esemetest tegin mobiiltelefoniga iPhone. Intervjuu käigus sain teada, et Kunstnik on rajanud pühapaiga (koduaknala) – ateljee. Lisaks pühapaigale on tal ka pühad esemed ja kodualtar – pühapildid, ristid, tähenduslikud objektid.

Kunstnik viitab oma ateljee otsaseinale (uksest sisenedes otse vastassein) kui kohale, kuhu ta on rajanud kodualtari. Selles kohas ta ka maalib.

1. Mida see paik ja/või pühamu, altar, pilt, ese sulle tähendab?

Ateljee, mida pean pühamuks, pühaks paigaks, on minu kui maalikunstniku jaoks kõige olulisem koht siin maailmas tegutsemiseks ja eksisteerimiseks. Antud koht on parim enese täiendamiseks

(maalimiseks, loominguga tegelemiseks), enesega olemiseks, dialoogiks kõrgemate jõududega (kõrgema jõuga). Ma saan seal/siin kuulata muusikat, puhata, ennast laadida. Mõnikord kohtun siin sõpradega, vestlen, lõdvestun.

Altaril asuv ikoon nimetusega „Матеръ Божия“ – „Бог матеръ“ (16 x 20cm) on loodud 1984, maalitud kunstiõpingute ajal Tartus. Kuna olen David Bowie austaja, ta oli üks muusikutest, keda sai kooliajal kuulatud, siis seonduvalt tema surmaga aastal 2016 sai antud ikoon endale lisanimetuse „David Bowie emaga“. See teos on olnud eksponeeritud ka paaril ühishäitusel.

Altariristi (Jumala Poeg) saamislugu on järgmine.

Eriolukorras toimus Tartu ühes kaubanduskeskuses antiigi ja vanavara kaupluses. Äris oli müügil altarikuju Jeesus ristil – puidust rist, figuur pronksist. Altarikuju oli allahinnatud 35 eurole. Minu esimene mõte ja reaktsioon – miks, mis juhtus? Uurisid müüjalt, et kas kujul on midagi viga, miks on enne 200 eurot maksev kuju alla hinnatud. Müüja vastus jäi napisõnaliseks: ei ole midagi viga, keegi ei taha seda osta ja kogub niisama tolmu. Küsisin ettevaatlikult, kas saab seda Jumala Poega veel alla hinnata, kuna mul polnud tol hetkel rohkem sularaha kui 20 eurot. Müüja pomises midagi ja suundus küsimusega taharuumi ning sealt oli kuulad vastust – anna ära, saame rämpsust lahti. Mina ja Jumala Poeg olime õnnelikud, koos suundusime ateljeesse, kus kuju senini kapi otsast maailma vaatab.

Raamatud: kolm lauluraamatut, Uus Testament ja psalmid, Piibel. Üks lauluraamatutest on pärit eelmise sajandi algusest (1909) ja kuulus minu naise ema Rõhul elanud perele. Järgmine lauluraamat, üliõpilaulik „Krambambuli“ – koostaja Andres Parmas; kujundaja Aare Puus, on mulle kingitud kujundaja enda poolt ülikooli juubeli puhul. Kolmas lauluraamat kuulus minu isale, mehele, kes väga armastas laulda. See on ENSV-aegne „Laulik kõigile“ aastast 1968, koostanud Raimond Lätte. See laulik on restaureeritud ja saanud prantsuse köite. Restaureerimise käigus on lauliku kaantesse voolitud omaniku (minu isa) nimi ning sünni ja surma daatumid.

Neljas raamat, Piibel saabus Eestisse Kanadast 1988. Sellel ajal (esimesed vabaduse/võitluse tuuled) oli ülikooli õppejõududel võimalus reisida Kanadasse ja sealt see raamat kaasa toodigi. Kingitud Torontos elanud vanahärra Manivaldilt. Piibel on rännanud alati koos minu ateljeemaailmaga.

Viies raamat, Uus Testament ja psalmid tulid meie peresse Pauluse kirikust, kui ristiti minu tütar.

Seinakella kohal asuva bareljeefi „Palves käed“ sain oma naise käest, kes ostis selle 1990. aastal ühelt Elu Sõnasse kuulunud kunstnikult. Kuna kodus ei leidunud enam justkui „õiget kohta“, siis rändas see ese minu ateljeesse.

Sõnumitahvel AUREA MEDIOCRITAS – kuldne kesktee. Need sõnad kuuluvad Quintius Horatius Flaccusele, Vana-Rooma tähtsamale lüürilise luule loojale. See tahvel on minu kujundatud ning kujundus on lõpetamata, kindlasti saab kunagi endale väärilise lõppteostuse.

Pastellmaal „Pühendusega Mai-Mariile“ 2016, on kavand õlimaalile. Maali temaatika on võetud Madalmaade tundmatu kunstniku maali „Madonna lapsega“ eeskujul. Nimetan oma maali pop-rock realismiks – maali alumises osas kujutatud ristilapsed hoiavad käes tillukesi riste, aga ühel neist on käes siiruveeruline pulgakomm.

Seinale riputatud tilluke „šokolaadirist“ on ostetud aastate eest Alatskivi vanavaralaadalt. Rist ise on (vist) kivist, aga tänu oma välimusele kutsun teda hellitavalt väikeseks šokolaadiristik.

2. Kuidas tuli mõte see paik rajada ning kuidas selle paiga leidsite, altari kujundasite?

Ateljee on kunstnikule, loojale iseenesest mõistetav paik. On loomulik, et see on olemas. Vajadus omaenese ateljee järele oli mul juba ammu. Pärast viiendast ateljeest välja kolimist selgus iseenda jaoks mõte omada oma isiklikku, mitte üüritavat ateljeed. Üüritavate ateljeede hinnad on viimaste aastatega tõusnud kallimaks kui korterite hinnad, aga maalikunsti turg on iga päevaga muutumas ahtamaks, sest muu maailm pakub „kodukujunduseks“ madala hinnaga „tarbekunsti“, nii olen oma ateljee omanik 20aastase pangalaenuga.

Pühad esemed kolisid ja kogunesid ateljeesse koos minuga, et tuua endaga kaasa ja tekitada uut positiivset energiat.

3. Millised rituaalid või toimingud on selle paigaga (pühamuga, altariga, pildiga) seotud?

Sünnipäeva ja jõulud pean ateljees, kodus muidugi ka, kuid alati ka ateljees. Koosistumised, nt pärast näituse avamist, toimuvad ateljees, samuti uute näituste planeerimine, arutelud kunstist. Ja loomulikult toimub ateljees maalide vaatamine, kui keegi soovib teha mõne ostu. Tegelikult olen ja elan seal küllalt tihti, eriti suvel ja puhkuste ajal.

Rituaalidest. Iga nädal käin tervitamas ja toitmas oma põliselanikke, need on minu kaks orhideed, Mirjam ja Mart. Mirjamil on valged ja Mardil punased õied. Mõne aasta eest lisandusid veel kaks alalist elanikku – sulgvõhad – ja kuna nad elavad ühes potis ning on omavahel täiesti sarnased, siis kutsun neid Ints ja Ints. Rõõmuga saan teatada, et tänaseks on Intsud saanud endale neli järglast, neile meeldib seal, kus nad on. Sisenedes ateljeesse, tervitan alati oma elanikke „Tere, lilled!“, lahkudes ütlen alati „Hüvasti, lilled!“.

Objektide rituaalid. Kella kohal olevad käed – kella vaadates tabab mõte, et aeg on alati üks. Oma isa sünniaastapäeval võtan ette tema laulikust mõne lauluteksti, üliõpilaslaulikust vaatan laulusõnu, kui kuulan muusikakeskusest CD-d. Piiblit loen kordumatuse põhimõttel, avan selle suvalisest kohast ja loen. Sõnumitahvli on hea vaadata, kui päev on olnud kehvapoolne, siis on alati võimalik endale meenutada, et tegelikult on olemas kuldne kesktee. Altaril olev Jeesus ristil – mõnikord mõtlen, et odavmüügist sai päästetud Jumala Poeg ja nii teda kutsungi, Jumala Poeg. Šokolaadirist – silm liigub riivamisi, tema on minuga rahul, mina temaga ... Seinal rippuv pastellmaal teeb tihti tuju heaks, kui mõtlen sellele, et ristide mere keskel on üks magus pulgakomm.

4. Sa oled mitu korda meie vestluse käigus metronoomi käima pannud. Kas ka sellega on seotud midagi püha või rituaalset?

Metronoom on tõesti püha minu jaoks. Järjestikune heli tekitab lainetuse ja annab alati rütmi kätte – kosmiline taasesitus.

5. Kas sa tõstad altaril olevaid esemeid ka ümber või peavad nad olema just selle loogikaga, nagu alguses sai pandud?

Altaril olevaid esemeid tavaliselt ümber ei tõsta, need nihkuvad ise ... lilled liiguvad sinna ja tänna – võtan neid kapi otsast alla ja kastan, siis lähevad jälle tagasi. Kõik asjad liiguvad kapi pealmise pinna ulatuses.

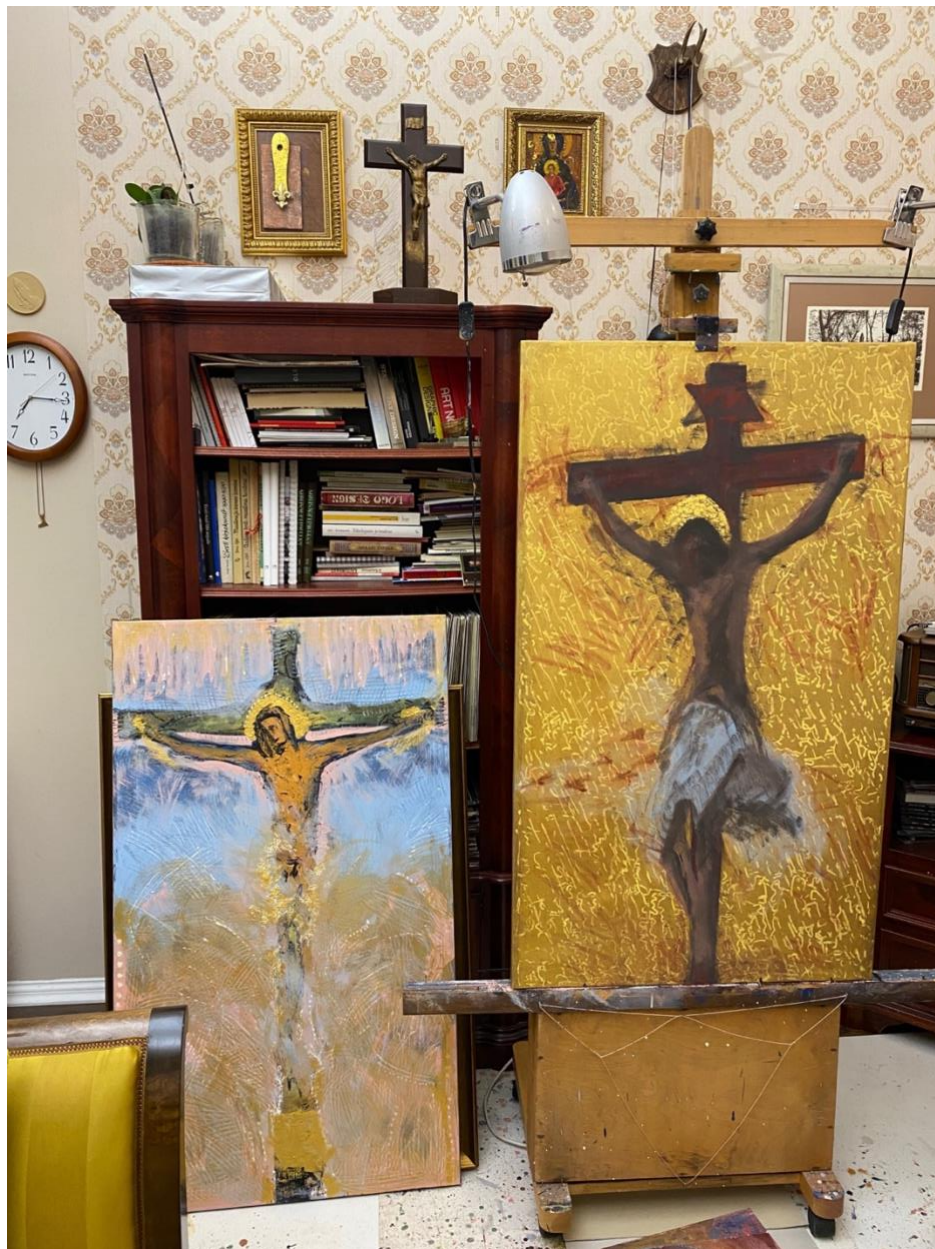
6. Kas on midagi, mida sa ateljees kunagi ei tee ja ei luba ka külalistel teha?

Kõik, mis on ebardlik, on keelatud. Ma ei luba olla külalistel ebaviisakas ja ka ise ei ole kunagi ebaviisakas. Ma ei oskagi sellele pikemalt vastata.

7. Kas sa oleksid valmis altari olevaid esemeid müüma, kui mõni kunstihuviline, kes su ateljeesse maale valima tuleb, just nende vastu huvi tunneks?

Jumala Poega ei müüks ma mitte mingisuguse raha eest. David Bowie emaga teosest oleksin nõus loobuma vaid märkimisväärselt suure summa eest.

Kunstniku ateljees Tartus: 18.11.2022 kell 16.15–17.45

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jaanus Eensalu,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Pühendumuspildid poosides”, mille juhendajad on Anne Kull Tartu Ülikool, usuteaduskond, süstemaatilise usuteaduse professor ja Kaido Ole Eesti kaasaegse kunsti maalikunstnik, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jaanus Eensalu

28.04.2023